

2de vergadering

Dinsdag 4 oktober 1988

Aanvang 13.30 uur

Voorzitter: Steenkamp

Tegenwoordig zijn 65 leden, te weten:

Baarda, Barendregt, Boersma, Bolding, Boorsma, Borgman, Bos-Beernink, Christiaanse, Coenemans, Ermen, Fleers, Franssen, De Gaay Fortman, Gelderblom-Lankhout, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Van Graafeiland, Grol-Overling, Hendriks, Heijmans, Heijne Makkreel, Hoefnagels, Houben-Sipman, Jaarsma-Buijserd, Van der Jagt, De Jong, Kaland, Kassies, Klaassens-Postema, Klein Bennink, Kruisinga, Van Kuilenburg-Lodder, Kuiper, Luteijn, Maris, Mastik-Sonneveldt, J.H.B. van der Meer, M.A. van der Meer, Van der Meulen, Michiels van Kessenich-Hoogendam, Van Ooijen, Pit, Postma, De Rijk, Schinck, Schouten, Schuurman, Simons, Smeets-Janssen, Stam, Steenkamp, Talsma, Tiesinga-Autsema, Tjeenk Willink, Uijen, Veder-Smit, Van Veldhuizen, Van Velzen, Verbeek, Vis, Vogt, Wagemakers, Van de Zandschulp en Zoon,

en de heren Korthals Altes, minister van Justitie, Ruding, minister van Financiën, Koning, staatssecretaris van Financiën, en De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

□

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Vonhoff-Luijendijk, Van Boven, Van Leeuwen en Zijlstra, wegens verblijf in het buitenland;

Baarveld-Schlaman, Tummers en

Van der Werff, wegens het bijwonen van de vergadering van de Raad van Europa;

Redemeijer, wegens het bijwonen van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties te New York.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat ik bericht van verhindering tot bijwoning van de vergadering heb ontvangen van de minister van Binnenlandse Zaken.

De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het eind van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)¹

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Wijziging van de begroting van lasten en baten van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds voor het jaar 1984 (20018)**;

- **Wijziging van de begroting van lasten en baten van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds voor het jaar 1985 (20233)**.

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel:

- **Verlaging van het tarief en het op nihil stellen van de vermogensaftrek in de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 (20604)**.

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Simons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de Partij van de Arbeid spreekt gaarne haar erkentelijkheid uit voor het feit dat vorige week, zij het op het allerlaatste moment, is besloten de behandeling van het onderhavige wetsvoorstel één week uit te stellen. Men heeft terecht ingezien dat het om een aantal redenen onjuist geweest zou zijn, akkoord te gaan met een onverantwoord korte behandelingsprocedure. Ik hoef de argumenten die pleiten voor uitstel van behandeling hier niet meer te noemen. Zij staan alle vermeld in het voorlopig verslag van de vaste commissie voor Financiën.

Gelet op de memorie van antwoord staat nu ook vast, dat van de zijde van de regering niet aangedrongen was op een spoedprocedure voor de behandeling van het wetsvoorstel. Het zou aan de Kamer zelf te wijten zijn geweest, indien het wetsvoorstel, ondanks de gerezen bezwaren, toch in afwijking van de daarvoor voorgeschreven procedure zou zijn behandeld, waardoor de zorgvuldigheid van de wetgeving in het gedrang zou zijn gekomen.

Nogmaals, het doet mij deugd dat gekozen is voor een kort uitstel. Wij zijn de partijen die ons steunden met betrekking tot ons verzoek om enig uitstel erkentelijk. Te betreuren valt

wellicht alleen, dat het CDA als enige partij in deze Kamer niet bereid was akkoord te gaan met behandeling hedenmiddag, hoewel het CDA wel alle begrip toonde voor de door ons en anderen aangevoerde bezwaren. Dat had vooral te maken, zo lezen wij ook in de Volkskrant van 28 september jl., met het probleem van de terugwerkende kracht. Wij zijn dan ook zeer benieuwd, hoe het CDA het probleem van de terugwerkende kracht zal gaan oplossen. Het kan bijna niet anders, als wij de stellingname van het CDA serieus nemen, of het CDA komt nu met een voorstel om de door het CDA verfoeide terugwerkende kracht te vermijden. Wij wachten af.

Na deze korte inleiding dan nu het wetsvoorstel zelf. Ik merk op, dat het bij dit wetsvoorstel gaat om een niet onbelangrijk onderdeel van het op 15 maart 1988 voorgestelde omvangrijke pakket van lastenverlichtende en lastenverschuivende maatregelen. Het is evident, waarmee het voorstel allemaal samenhangt. In directe zin is er een directe samenhang met de afschaffing van de WIR en de WIR-overschrijdingen. Tegen deze achtergronden dienen de voorstellen beoordeeld te worden. Wanneer wij dit doen, en daarbij rekening houden met recente belastinghervormingen in andere geïndustrialiseerde landen, dan kan onze conclusie zijn, dat de fractie van de PvdA in beginsel kan instemmen met de verlaging van het tarief en het op nihil stellen van de vermogensaftrek in de vennootschapsbelasting. In het voorlopig verslag hebben wij hiervan melding gemaakt. Ook het gedifferentieerde tarief heeft onze instemming. Als argumenten pro het voorstel ervaren wij de noodzaak tot enige compensatie voor de afschaffing van de WIR, de aansluiting bij de internationale trend naar lagere belastingtarieven en de internationale vestigingsplaatsconcurrentie. Doch met het noemen van deze argumenten — die in algemene zin pleiten voor het wetsvoorstel — zijn wij er niet. Er zijn namelijk ook een aantal argumenten — en dit aantal is niet gering — die pleiten tegen het voorstel, zoals het is gepresenteerd. Met het stellen van een groot aantal vragen in het voorlopig verslag hebben wij hiervan al een aanduiding gegeven. Onze belangrijkste bezwaren hebben te maken met het volgende. De forse WIR-overschrijdingen, die hoewel eenmalig van karakter, toch gedekt

moeten worden, het algemene beeld van de nationale economie in 1988 en 1989, een beoordeling van de vennootschapsbelasting in andere landen, de omvang van de tariefverlaging en het tijdstip, waarop en mogelijke andere beleidskeuzen.

Ten aanzien van de WIR-overschrijdingen staat vast, dat zij, hoewel eenmalig van karakter, gedekt moeten worden. Het gaat hierbij, zo lees ik in de memorie van antwoord, om een bedrag van circa 3,4 mld. voor de periode 1988/1992. Onduidelijk blijft, hoe de dekking in deze gehele periode zal zijn. Het kan bijna niet anders of een niet onbelangrijk deel zal ten laste van het financieringstekort worden gebracht. Wij achten dit niet juist. Men had naar onze mening in verband met de overschrijdingen moeten overwegen de verlaging van de vennootschapsbelasting op een later tijdstip te doen ingaan dan wel te besluiten tot een gefaseerde invoering van de tariefverlaging respectievelijk een beperktere verlaging van de vennootschapsbelasting. Uit niets blijkt, dat dit serieus is overwogen. Er wordt slechts zeer in het algemeen over gesproken. Wij menen, dat gelet op de directe relatie tussen de afschaffing van de WIR en de verlaging van de vennootschapsbelasting het voor de hand zou hebben gelegen de vereiste compensatie volledig aan te brengen in de sfeer van de vennootschapsbelasting.

Wij hebben het feit, dat de vereiste compensatie in de sfeer van de WIR zo beperkt blijft, als extra teleurstellend ervaren, omdat in de meeste andere gevallen voor overschrijdingen een compensatie van 100% wordt verlangd. In de brief van de staatssecretaris van 22 september wordt een boekhoudkundige verklaring gegeven met betrekking tot de toepassing van de compensatieregels. Wij vinden de argumentatie niet sterk.

Uit de recent verschenen Macro economische verkenning 1989 blijkt, dat de vooruitzichten voor de economie gunstig zijn, onder meer als gevolg van een uitbundige groei van de wereldhandel. Ondanks de negatieve invloed van de afschaffing van de WIR wordt zowel voor dit jaar als voor het volgend jaar een toename van de investeringen van bedrijven verwacht. Ook tegen deze achtergrond zou het, gelet op het relatief hoge financieringstekort, de sterk stijgende rente-uitgaven, de

groeibende staatsschuld en de grote financieringsbehoefte in het komende decennium, alleszins in de rede hebben gelegen de omvang van de tariefverlaging en het tijdstip van de verlaging in heroverweging te nemen.

Ten aanzien van de omvang van de verlaging van het tarief kan in dit verband nog gewezen worden op Frankrijk. Recent werd aangekondigd dat men in dit EG-land het tarief van de Vpb wil verlagen van 42 naar 39 procent. Is zulks ook hier overwogen?

Ter zake van mogelijke andere beleidskeuzen kan kortheidshalve verwezen worden naar de publikatie van het Centraal Planbureau van 19 september jl. waarin een verkenning is opgenomen van de mogelijkheden om door een verlaging van de minimumloonkosten de structurele component in de werkloosheid te verminderen. Wij menen, dat het juist was geweest als bij de afweging, die gemaakt is, ook andere beleidskeuzen aan de orde zouden zijn gekomen, waaronder die welke het CPB heeft onderzocht. Dit geldt te meer, doordat thans, door niet ten volle de WIR-overschrijdingen te compenseren, een aanzienlijk bedrag aan mogelijke middelen als het ware zonder nadere afweging wordt verbruikt. Ik praat dan nog niet over het gat in de begroting, dat ontstaat doordat in de ramingen rekening is gehouden met een verlaging van de Vpb op 15 november a.s. Het gaat hierbij om een bedrag van 75 mln. in 1988 en 75 mln. over 1989 en 1990.

Het ontgaat mij waarom het kabinet meent deze zaak uiterlijk bij het opstellen van de Voorjaarsnota 1989 in beschouwing te moeten nemen. Kan de staatssecretaris toelichten waarom men zoveel tijd nodig heeft? Het was toch niet onmogelijk, nu reeds een voorziening te treffen voor het budgettaire nadeel, dus in het kader van het onderhavige wetsvoorstel? Of kan dit echt niet? Ik zie dat niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot een afronding. Het voorgaande in aanmerking nemend, kan het eindoordeel niet anders dan negatief uitvallen. Daarbij komt, dat het niet mogelijk is gebleken bij de behandeling van het onderhavige wetsvoorstel in de Tweede Kamer wijzigingen aan te brengen. De politieke ruimte voor nadere discussie ontbrak. Ook in deze Kamer is bij de voorbereiding van het wetsvoorstel gebleken dat die ruimte er niet is. Een politiek

compromis verhindert dit blijkbaar. Welk weet ik niet. Het is wel allemaal betreurenswaardig.

De heer **Barendregt** (SGP): Voorzitter! Opnieuw dreigde deze Kamer in een tijdsharnas te worden geklonken, waarin vrijwel geen ruimte beschikbaar was om de reflectietaak naar behoren te kunnen vervullen. In feite was deze Kamer maar vijf dagen gegund na de besluitvorming in de Tweede Kamer, waardoor de reguliere ruimte voor een schriftelijke en mondelinge behandeling ontbrak. Een hoogst ongebruikelijke procedure, waardoor de positie van deze Kamer werd gediskwalificeerd.

De **Voorzitter**: Er zat toch ook nog een zondag in die vijf dagen?

De heer **Barendregt** (SGP): Inderdaad, ik sprak ook over vijf dagen en niet over vijf werkdagen.

De **Voorzitter**: Precies, dat is 1-0 voor u.

De heer **Barendregt** (SGP): Ik herhaal: een hoogst ongebruikelijke procedure, waardoor de positie van deze Kamer werd gediskwalificeerd. Gelukkig heeft een grote meerderheid van deze Kamer besloten, dat het zo niet mag maar ook niet kan. Want "tijdnood" als motief voor de omstandigheden is moeilijk te onderbouwen. Immers, de prenatale besluitvorming in de Tweede Kamer vond plaats eind maart. Eerst op 21 juni werd het onderhavige wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend, maar de besluitvorming vond plaats op 22 september. Daartussen zitten drie maanden. De regering zou de Tweede Kamer de schuld kunnen geven van de langdurige afhandeling, ware het niet dat de indiening vlak voor het reces plaatsvond. Daardoor zou de behandeling pas na het reces kunnen plaatsvinden. Gezien de ingangsdatum — 1 oktober — was deze Kamer bij voorbaat door de regering in een dwangpositie gemanoeuvreerd. Of heeft de staatssecretaris — en de minister moet ik nu zeggen — een ander tijdspad voor ogen gehad? Is de ingangsdatum verschoven om de Eerste Kamer meer behandelingsruimte te geven?

Het lijkt overigens wel of de

regering een schuivende-panelensysteem heeft gehanteerd inzake de datum van inwerkingtreding: van 1 oktober naar 15 november en weer terug naar 1 oktober. De bruikbaarheid van bovengenoemd systeem is niet zo bemoedigend, aangezien daardoor inmiddels de datum van 1 oktober achter ons ligt. Wij zouden het op prijs stellen als de minister of de staatssecretaris over het schuiven met de ingangsdatum een nadere uitleg zou willen geven. Op de terugwerkende kracht komen wij aan het slot nog terug.

Voorzitter! Met genoegen kunnen wij vaststellen dat de rentabiliteit van de bedrijfstakken fors is toegenomen. De verliescompenserende periode schijnt voor vele bedrijven voorbij te zijn. De omvangrijke meerontvangsten van verschillende belastingen volgen elkaar snel op en de verwachting lijkt gerechtvaardigd, dat er sprake is van een structurele situatie. De regering heeft besloten de fiscale tegemoetkoming bij het doen van bedrijfsinvesteringen te beëindigen en het tarief van de WIR, onverwachts, op nul te stellen, uitgezonderd de kleinschaligheidstoeslag. Wij hebben ons tegen het eerste niet inhoudelijk verzet en het tweede met instemming ondersteund.

Het buiten werking stellen van stimulerende maatregelen veroorzaakte een indringende aanval op compenserende maatregelen. De regering was bereid om te compenseren in de premiesfeer of op fiscaal terrein, door middel van verdergaan de tariefsherziening in de vennootschapsbelasting, die reeds eerder in gang was gezet.

Verdere verlaging van de tarieven werd noodzakelijk geacht om de verschillen in internationaal verband terug te brengen en daardoor een verdere harmonisatie te bereiken tussen onze handelspartners, dit alles om de concurrentiepositie van ons land naar buiten te versterken. Tot zover is de motivering van het kabinet te rechtvaardigen. Die rechtvaardigheid wordt echter geweld aangedaan als wij de voorstellen bezien op nationaal niveau.

De regering heeft gemeend een depressief systeem te moeten introduceren, waarbij het motto "minder winst, meer belasting; meer winst, minder belasting" geldt. Dat systeem is tegengesteld aan het systeem dat in de IB-sfeer wordt

gehanteerd en dat in de Vpb-sfeer dan ook een gelijkvormig effect heeft. Aan de hand van een illustratief voorbeeld wordt dit effect duidelijk.

In het huidige systeem is een bedrijf met een ondernemingsvermogen van een miljoen en een fiscale winst van f 300.000 aan vennootschapsbelasting verschuldigd f 121.800. In het voorgestelde systeem is dat bedrijf f 117.500 verschuldigd, f 4300 ofte wel 1,4% minder. Nemen wij daartegenover een bedrijf dat tienmaal zoveel ondernemingsvermogen heeft en ook tienmaal zoveel winst maakt, dan is deze onderneming in het huidige systeem f 1.218.000 verschuldigd, terwijl in het voorgestelde systeem de verschuldigde Vpb f 1.062.000 bedraagt, een verschil van f 156.000 ofte wel 3,6%. Dat betekent dat de kleine onderneming in het voorgestelde systeem 39% Vpb is verschuldigd en de grote 35,4%. Dat resulteert in een fiscale bevoordeling van het grote bedrijf ten opzichte van het kleinere ter grootte van f 123.000.

Mijnheer de Voorzitter! Wij kunnen de regering volgen als verlaging van de vennootschapsbelasting wordt gezien als een lastenverlichting die tot versterking van de concurrentiepositie van ons land kan leiden. Dat mag er echter naar onze opvatting niet toe leiden, dat er concurrentievervalsing gaat plaatsvinden als tussen grote en kleine ondernemingen, mogelijk in dezelfde bedrijfstak, een verschillende belastingdruk gaat ontstaan. Op zichzelf zou het omgekeerde effect nog te verdedigen zijn, als de kleinere bedrijven een zeker voordeel hadden boven de grotere. Maar nu het effect juist in de andere richting uitwerkt, is dat voor ons een bedenkelijke ontwikkeling. De vraag is gewettigd of de regering van plan is om in de toekomst deze koers op andere terreinen verder aan te houden. Wij zijn van oordeel dat de kleinere ondernemingen met een beperkt aantal werknemers een sector vormen die zeker niet zwaarder belast dient te worden dan de grote of zeer grote bedrijven.

Bovendien is de situatie niet denkbeeldig dat er van het voorgestelde systeem een fusieprikkel uitgaat om fiscale verlichting te bereiken. En fusies, Voorzitter, hebben vrijwel altijd negatieve effecten voor de werkgelegenheid. Zodoende zou het nu voorgestelde

systeem niet alleen een onrechtvaardige lastenverdeling tot gevolg kunnen hebben, maar ook een negatieve nevenwerking op de huidige werkloosheid, die nog steeds van veel te grote omvang is en daarom juist bestreden zou moeten worden.

Voorzitter! Het is duidelijk, dat onze bijdrage zich tot nu toe heeft gericht op de keerzijde van de medaille die de regering aan het bedrijfsleven heeft aangeboden, maar ook die dient terdege in de besluitvorming te worden betrokken, want internationale voordelen mogen naar onze opvatting niet ten koste gaan van nationale nadelen!

Het tweede onderdeel betreft het op nihil stellen van de vermogensaftrek. De overheid wordt door de burger nogal eens verweten dat wat zij met de rechterhand geeft met de linkerhand weer terughaalt. In dit voorstel is ook sprake van zo'n soort beleid. Immers, er wordt voorgesteld, de vennootschapsbelasting in totaal met 1,8 mld. te verlagen, maar daar tegenover staat een lastenverzwaring van 600 mln. door het op nihil stellen van de vermogensaftrek. Dat resulteert in een verhouding van éénderde méér en tweederde minder van het totale bedrag. Dat wordt tegenwoordig aangeduid met de term "lastenverschuiving". In de memorie van toelichting is gepoogd te motiveren op grond waarvan de vermogensaftrek in de vennootschapsbelasting buiten werking is te stellen en datzelfde in de inkomstenbelasting niet te doen. Het valt daarbij op, dat het motief niet zozeer gelegen is in inflatieomstandigheden, maar veel meer in de spanningsbestrijding tussen inkomsten- en vennootschapsbelasting. "De gelegenheid maakt de dief" is een bekend spreekwoord, maar de overheid mag zich toch niet van een dergelijke gelegenheidspolitiek bedienen? Dan zou er sprake zijn van beleidsinflatie. Nu die op economisch terrein zo goed als verdwenen is, moet worden voorkomen, dat dit monster zijn kop weer opsteekt op fiscaal terrein. In principe dienen ondernemers in de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting toch een gelijke behandeling te hebben. De kunstgreep — ik noem het zo maar — die de regering nu toepast om de spanning tussen inkomsten- en vennootschapsbelasting te bestrijden, verdient dan ook

niet de schoonheidsprijs en in ieder geval niet onze waardering.

Voorzitter! De regering heeft ons met het voorliggende wetsvoorstel voor een lastige besluitvorming geplaatst. Aan de ene kant staan wij positief tegenover een poging om de hoge belastingtarieven in ons land enigszins te verlichten, anderzijds hebben wij ernstige bedenkingen tegen de uitwerking die de tariefstelling voor met name kleinere bedrijven tot gevolg heeft.

Voorzitter! Indien deze Kamer vandaag het wetsvoorstel aanneemt, is er sprake van een terugwerkende kracht van minimaal vijf dagen als het morgen in het Staatsblad wordt geplaatst. Aan deze mogelijkheid is in de Tweede Kamer uitvoerig aandacht besteed, ook door mijn partijgenoten aldaar. In een reactie daarop in de memorie van antwoord stelt de regering dat indien de datum niet wordt gehaald een nieuwe datum van inwerkingtreding zal worden voorgesteld. Dat was op 13 september. In de brief van 21 september jl. die de bewindslieden aan deze Kamer zonden, wordt geconcludeerd, dat het nodig kan blijken, een wijziging van de ingangsdatum aan te brengen, ten einde terugwerkende kracht te vermijden. De regering is tot dat moment van mening dat terugwerkende kracht dient te worden vermeden en legt daarmee het standpunt van de SGP-fractie in de Tweede Kamer naast zich neer als zijnde niet aanvaardbaar. Het doet dan ook wat hypocriet aan als in de nota naar aanleiding van het verslag aan deze Kamer op een vraag van de PvdA-fractie naar het vermijden van terugwerkende kracht, niet alleen de PvdA-fractie, maar alle leden van de Eerste Kamer wordt verzocht, op zich te laten inwerken hetgeen van SGP-zijde in de Tweede Kamer is gevraagd. Dat standpunt werd in het licht van de terugwerkende kracht door de regering afgewezen, maar is nu in de noodsituatie van vandaag weer naar voren gehaald. De SGP-fractie in de Tweede Kamer wordt zo misbruikt als een "laatste hulp bij ongelukken". Het moet mij van het hart dat de fractie van de SGP met een dergelijke functietoedeling onrecht wordt aangedaan. Zij wordt op deze wijze gedegradeerd tot een soort speelbal van het regeringsbeleid. Het ontgaat mij waaraan zij dat heeft verdiend.

Mijnheer de Voorzitter! De regering

schijnt inmiddels geen bezwaar meer te hebben tegen terugwerkende kracht. Daarom is zij van een gewijzigde ingangsdatum afgestapt. Het lijkt ons onvoldoende om ter motivering hiervan alleen te verwijzen naar het standpunt dat in eerste aanleg is afgewezen. Voorshands zijn wij van mening dat terugwerkende kracht in de wetgeving niet mag voorkomen, zeker niet als het leidt tot lastenverzwaring voor de burger. Wat dat betreft zijn wij het eens met de regering. Is de regering echter van oordeel dat daarvan in een bepaald geval kan en mag worden afgeweken, dan dient zij dat zelf te motiveren. Zij dient dan niet te verwijzen naar standpunt dat een fractie uit de Tweede Kamer in een voorlopig verslag innam en dat werd afgewezen. Wij zouden het op prijs stellen als de minister en de staatssecretaris het gewijzigde standpunt van de regering met betrekking tot de terugwerkende kracht zouden willen motiveren en onderbouwen. Besluitvorming in het parlement vindt immers plaats op basis van regeringsvoorstellen en niet op basis van regeringsuggesties. Tot nu toe zijn wij er niet van overtuigd dat in dit geval terugwerkende kracht aanvaardbaar is, omdat de regering de mogelijkheid om de ingangsdatum te wijzigen, niet heeft benut, waardoor deze Kamer de terugwerkende kracht in feite wordt opgedrongen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zien met grote belangstelling en gepaste nieuwsgierigheid de reacties van de minister en de staatssecretaris op onze bijdrage aan dit debat tegemoet. Aan de hand daarvan zullen wij ons definitieve standpunt bepalen en zullen wij onze bijdrage aan de besluitvorming leveren.

□

De heer **Boorsma** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De opmerkingen over de inbreng van de fractie van de SGP in de Tweede Kamer heb ik opgevat als een compliment aan die fractie. De interpretatie van de heer Barendregt heb ik er niet in gelezen.

De heer **Barendregt** (SGP): U kunt het wel als een complement opvatten, maar dat laat onverlet dat de suggestie waarom het ging, door de regering was afgewezen. Het was toen dus helemaal geen compliment waard.

De heer **Boorsma** (CDA): Ik heb het als een compliment gezien. Voor het overige wacht ik af hoe de bewindslieden zullen reageren op de vragen en opmerkingen van de heer Barendregt.

Mijnheer de Voorzitter! De vraag "vorm of vent" heeft langere tijd geleden de literatuur beheerst. Nu heeft ze dit huis in haar greep naar aanleiding van een voorstel tot wijziging van de vennootschapsbelasting – kamerstuk 20604 – dat de steun krijgt van de fractie van het CDA. Het dilemma "vorm of vent" is verleden week uitgevochten. Zeer terecht is er van verschillende zijden op gewezen dat een openbare behandeling op 27 september jl. om verschillende redenen moeilijk door kon gaan. Eén van die redenen was het ontbreken van enkele stukken, zoals de tekst van een amendement dat bij de behandeling in de Tweede Kamer werd ingediend en waarvan wij alleen wisten dat het was verworpen. De fractie van het CDA meende evenzeer dat moeilijk sprake kon zijn van een zorgvuldige procedure, maar zij wilde dat feit in dit geval accepteren. Als wij van een tweetal amendementen weten dat ze verworpen zijn, dan doet de tekst ervan voor de behandeling in de Eerste Kamer er niet meer zo toe. Wij kunnen ons dan concentreren op het wetsvoorstel, zoals dit aan ons is voorgelegd, zonder dat wij ons behoeven af te vragen of de wetsconsistentie misschien gewild is aangedaan door aanvaarding van amendementen in de Tweede Kamer. Wij constateren in dit huis namelijk nogal eens dat wetsvoorstellen na wijziging door middel van amendementen worden scheefgetrokken. Die zorg hadden wij in dit geval niet. Maar ik geef toe dat er meer ontbrak dan alleen de tekst van twee amendementen. Daar staat echter tegenover dat het wetsvoorstel zeer duidelijk was en dat uit de wel bekende stukken de verschillende argumenten pro en contra voldoende duidelijk waren te destilleren. voldoende voor onze toetsende taak.

Daar staat voorts tegenover dat het wetsvoorstel een doel heeft dat wij zeer steunen, namelijk verlichting van de belastingdruk. Zou het wetsvoorstel verzwaring van de belastingdruk tot doel hebben, dan zou de CDA-fractie de weerstand tegen de inhoud voegen bij de weerstand tegen de procedurefouten.

Vanuit deze redenering begrijp ik de opstelling van de PvdA-fractie.

De heer Simons heeft enkele prikkelende opmerkingen gericht aan het adres van het CDA. Ik wijs erop dat hij zijn inhoudelijke betoog wel degelijk verleden week had kunnen houden. Al zijn argumenten had hij ook toen kunnen formuleren. Hij verwijst naar een opmerking in een dagblad. Als hij meer had gelezen, dan had hij geweten dat onze opstelling op inhoudelijke argumenten was gebaseerd. Alles was bekend.

Door de behandeling van het onderhavige wetsvoorstel uit te stellen heeft de meerderheid van dit huis gekozen voor de noodzaak om vervolgens heden te moeten kiezen uit een dilemma. Een eerste optie is verwerpen. De tweede optie is aansturen op een novelle, waardoor de in het voorstel onder artikel III genoemde datum van 1 oktober 1988 wordt verschoven naar een later tijdstip. De derde optie is het voorstel aannemen en het met terugwerkende kracht laten ingaan op 1 oktober jl. De vierde optie is via een novelle het voorliggende voorstel splitsen, waarbij de verlaging van het tarief met terugwerkende kracht ingaat en het op nihil stellen van de vermogensaftrek op een later tijdstip.

Ik wil bij de verschillende opties enkele kanttekeningen plaatsen. Bij de behandeling in de Tweede Kamer heeft de PvdA een amendement ingediend, gericht op matiging van de verlaging van de tarieven. Dat amendement is verworpen. De PvdA heeft daarbij nogal veel aandacht geschonken aan de hogere budgettaire tegenvallers uit hoofde van de WIR dan bekend was in het voorjaar, toen het zogenoemde paaspakket werd opgesteld, waarvan de voorliggende voorstellen deel uitmaken.

Wij horen de oppositie in haar kritiek wel eens het woord "kruidentmentaliteit" of "boekhoudersmentaliteit" hanteren als het gaat om de zorg van het CDA voor de daling van het financieringsstekort en de daaruit voortvloeiende stijging van de staatsschuldquote. Men zou kunnen stellen dat de aandacht voor de zogenoemde WIR-tegenvaller met dezelfde term "boekhoudersmentaliteit" kan worden afgedaan.

Overigens heb ik bezwaar tegen die negatieve connotatie. Het ware mij lief geweest als wij lang geleden hadden gekozen voor een moderne

begrotingsadministratie en meer aandacht hadden geschonken aan boekhouden.

De PvdA heeft te weinig beseft dat de extra WIR-uitkeringen in 1988 budgettair weliswaar een grote tegenvaller vormen, maar economisch gezien een meevaller. Ik zie dan uiteraard af van extra WIR-uitkeringen ten gevolge van antidateringen. Ik spreek van een economische meevaller, omdat wij het aantrekken van de economische groei, en dus van de particuliere investeringen, toch zeker gewenst hebben om vele redenen, waaronder de groei van de werkgelegenheid.

Als dan ook nu weer door sommigen wordt gesteld dat de verlaging van de vennootschapsbelasting niet nodig is, omdat de particuliere investeringen toch al een groei te zien geven – althans volgens de ramingen die nog bewaarheid moeten worden – dan vergeet men dat die raming mede is gebaseerd op de voorliggende voorstellen. Als men kritische kanttekeningen plaatst bij de voorgenomen verlaging van het tarief, vergeet men het structurele verband dat bestaat tussen de ontwikkeling van de rentabiliteit en de investeringsquote, een verband dat aardig is geïllustreerd door grafiek 3.6.1. van de Miljoenennota 1989.

Het fiscale klimaat in de EG dwingt ons ertoe om positief te staan tegenover het wetsvoorstel, zo men nog zou aarzelen.

De tweede optie, via een novelle kiezen voor een invoeringsdatum zoals bij voorbeeld 15 november a.s., is fraaier dan de derde optie, doch zou inhouden dat de lastenverlichting later ingaat. De novelle kan weliswaar snel worden opgesteld, doch wij weten niet wat voor vertraging in de Tweede Kamer kan optreden.

Ik kom bij de derde optie, het thans aannemen met terugwerkende kracht. Voor het ene deel van het wetsvoorstel, de verlaging van het tarief dat dan tegelijk wordt gesplitst in een gestaffeld tarief, zou de terugwerkende kracht zeer wel kunnen, daar het een lastenverlichting betreft. De pijn zit in het tweede deel, het op nul stellen van de vermogensaftrek. Hier gaat het om een lastenverzwaring. Ik breng in herinnering dat de fractievoorzitter van het CDA, collega Christiaanse, destijds in dit huis een motie heeft ingediend waarin werd voorgesteld dat terugwerkende kracht niet wordt

geaccepteerd bij lastenverzwaring. Als wij nu toch voor de derde optie kiezen, bereiken wij wel wat het CDA van meet af aan heeft nagestreefd, namelijk het van kracht worden van beide maatregelen op 1 oktober 1988. Het bedrijfsleven weet en wist dat wij daarop hebben aangekoerst. Voor het merendeel van het bedrijfsleven is deze derde optie ook gunstiger dan de tweede optie. Uit informeel contact met de werkgeversorganisaties heb ik begrepen dat zij aanvaarding van deze derde optie — dus met terugwerkende kracht laten ingaan op 1 oktober — met instemming zouden begroeten.

De vierde optie laat ik daarmee onbesproken, omdat die omslachtiger is dan de tweede en bovendien voor de schatkist ongunstiger.

Alles afwegende accepteren wij in dit geval de terugwerkende kracht van de lastenverlichting en de lastenverzwaring te zamen. Voor de meeste bedrijven gaat het immers per saldo om een lastenverlichting. Voor enkele bedrijven die niet winstgevend zijn, is er per saldo wel sprake van een lastenverzwaring. Maar wij wijzen erop dat die terugwerking van de lastenverzwaring dan slechts op enkele dagen betrekking heeft. Vorm of vent? Wij kiezen voor de terugwerkende kracht. Nadrukkelijk wijs ik erop dat de lijn waarvoor is gekozen via de motie-Christiaanse, door ons in de toekomst zal worden gevolgd. Er is geen precedentwerking.

Na dit betoog wil ik nog een drietal kanttekeningen plaatsen, twee daarvan bij het op nihil stellen van de vermogensaftrek. In de eerste plaats merk ik op dat de vermogensaftrek destijds is ingevoerd om op globale wijze de gevolgen van de sluipende belastingverzwaring, ten gevolge van inflatie, te verminderen. Die oorspronkelijke ratio is grotendeels vervallen door het gelukkige feit dat wij al enkele jaren praktisch geen inflatie hebben. Maar, mijnheer de Voorzitter, wat niet is kan komen. De aanhoudende volumegroei van de economie kan inhouden dat we in bepaalde sectoren van de economie tegen capaciteitsgrenzen stuiten, hetgeen inflatie veroorzaakt. Als de openstelling van de interne markt van de EG inderdaad de verwachte groei zal opleveren, is er tegelijk ook het gevaar van wat hogere inflatie. Het is daarom goed dat de vermogensaftrek niet wordt afgeschaft, zodat een resurrectie mogelijk is. Graag zou ik

van de bewindsman of de bewindslieden vernemen, wanneer een eventuele verhoging van de aftrek weer overwogen zou moeten worden: bij welke inflatiepercentages?

In de tweede plaats wil ik de aandacht van de bewindsman vragen voor de problematiek van het gebroken boekjaar. Vanaf de invoering van de vermogensaftrek heeft de regel gegolden, dat de aftrek voor ondernemingen met een gebroken boekjaar pas van toepassing was bij de aanvang van het eerstvolgende boekjaar. Ik bedoel daarmee die bedrijven die een boekjaar hebben dat niet samenvalt met het kalenderjaar. Die bedrijven hebben de voordelen van de invoering van de vermogensaftrek en ook van de latere verhogingen van het aftrekpercentage pas later genoten.

Als nu de aftrek op nul wordt gesteld en dit op een gelijke datum ingaat voor alle bedrijven die onderworpen zijn aan de vennootschapsbelasting, dan hebben de bedrijven met een gebroken boekjaar in mindere mate kunnen genieten van de vermogensaftrek dan de andere bedrijven die het kalenderjaar als boekjaar hanteren. Is het niet logisch en rechtvaardig om thans het op nihil stellen van de vermogensaftrek met eenzelfde vertraging door te voeren voor die bedrijven met een gebroken boekjaar? Ik weet dat het niet is gebeurd bij de andere verlaging van 4% naar 1% per 1 oktober 1986. Achteraf gezien misschien ten onrechte. Wordt het op nihil stellen van de vermogensaftrek niet met vertraging ingevoerd voor bedrijven met een gebroken boekjaar, dan vragen wij de bewindsman of dit redelijk is.

Ten derde, mijnheer de Voorzitter. In het voorjaars totaalpakket van compensaties voor het bedrijfsleven is een bedrag van 100 mln. per jaar opgenomen ten behoeve van investeringen in land- en tuinbouw. De datum van de ingang van deze "bijdrage" zal gelijk zijn aan de datum van de ingang van de verlaging van de vennootschapsbelasting, zo is destijds gezegd. Derhalve zou de agrarische sector dit jaar een bedrag van 25 mln. toekomen. Nu blijkt dat dit bedrag is geschrapt; het komt niet meer in de stukken voor. Naar onze mening is dit in strijd met de afspraken die, zoals wij die kennen, door het kabinet met

de ondernemersorganisaties zijn gemaakt en die volgens ons door het kabinet in beleidsuitspraken zijn vastgelegd. Is ook hier geen sprake van een ongelijke behandeling, nu de vennootschapsbelasting wel wordt verlaagd? Wij dringen er bij de regering op aan, de betrokken 25 mln. alsnog ter beschikking te stellen.

□

De heer **Van Graafeiland** (VVD): Voorzitter! De verlaging van de vennootschapsbelasting maakt deel uit van een omvangrijk pakket van lastenverlichting en lastenverschuivende maatregelen voor het bedrijfsleven en de burger, aangekondigd in de paasbrief. Er wordt tevens een belangrijke belemmering voor het bedrijfsleven weggenomen om slagvaardig te kunnen reageren op de toenemende concurrentie uit binnen- en buitenland, zulks ook in het licht van het thema "Europa '92". Wij zijn derhalve voor de inhoud van dit voorstel.

Inhoudelijk hebben wij dus niets aan te merken. Procedureel ligt dit wat anders. Er is een afspraak gemaakt met het bedrijfsleven, met werkgevers en werknemers wel te verstaan, om dit wetsvoorstel voor 1 oktober in het Staatsblad te krijgen. Daarvoor is de nodige druk uitgeoefend, met de bezwaren die de heer Boorsma zoëven heeft genoemd. Wij hebben er toch voor gekozen om beide onderdelen aan elkaar gekoppeld te laten, omdat beide deel uitmaken van een samenhangend pakket van lastenverlichting en lastenverschuivende maatregelen. Om die reden is het toch wat moeilijk om de budgettaire consequenties daarvan te accepteren. Wij mogen in dit verband toch wel verwijzen naar de uitstekende gedachten die de heer Van Dis hierover onder andere tijdens de plenaire behandeling in de Tweede Kamer heeft verwoord, zoals te lezen valt op pagina 62 van de desbetreffende Handelingen.

In een eerder stadium, bij de behandeling in de commissie, hebben wij begrip getoond voor het standpunt van de Partij van de Arbeid. Uiteraard is onze afweging een andere ten aanzien van de afspraken die gemaakt zijn met het bedrijfsleven versus de behandeling van dit wetsontwerp onder zware druk. Ook wij zijn met het laatste niet gelukkig, maar wij vinden dat wij

praktisch moeten blijven. Dat doen wij dan ook en wij accepteren derhalve de terugwerkende kracht met één week.

□

De heer **Vis** (D66): Mijnheer de Voorzitter! In dit debat komen verschillende wat uiteenlopende zaken aan de orde, inhoudelijk en procedureel. Wat het inhoudelijke betreft, beperk ik mij tot het volgende. Na de wisseling van argumenten in de Tweede Kamer en de schriftelijke behandeling van deze Kamer achten wij de voordelen van het voorstel al met al zwaarder dan de nadelen. Voor ons weegt sterk in positieve zin mee de harmonisatiegedachte Europa 1992. Dat weegt zwaarder dan het compensatieprobleem waarover anderen hebben gesproken.

Over de procedure toch nog wel een opmerking. Natuurlijk zijn wij gekant tegen wetgeving met terugwerkende kracht, als die wetgeving de positie van de justitiabele nadelig beïnvloedt, zoals ook bij dit wetsontwerp het geval is, waarin sprake is van het op nul stellen van de vermogensaftrek. Ik ben er niet geheel van overtuigd dat het mogelijk is om de voordelen en de nadelen van het wetsontwerp geheel te salderen, zoals de heer Boorsma heeft gedaan. Die saldering komt namelijk niet steeds bij dezelfde betrokkene terecht. Er zullen afzonderlijke ondernemers zijn die alleen maar van de vermogensaftrek last hebben. Maar dat laat ik rusten.

Op grond van deze overweging zou de Eerste Kamer dit wetsontwerp vandaag niet moeten behandelen. Maar wij doen het wel. En waarom? Ik wil dat duidelijk zeggen: er is voor ons een principe dat zwaarder weegt, namelijk het principe van de adequate parlementaire behandeling. Die behandeling wordt zinloos als kamerleden niet over alle relevante stukken beschikken en er ook geen tijd meer is om het onderwerp in de fractievergadering aan de orde te stellen. Als de Kamer deze tekorten — door wie of wat dan ook veroorzaakt, dat laat ik rusten — accepteert, komen wij op een hellend vlak terecht. Het argument dat een adequate voorbehandeling niet nodig is, omdat de standpunten toch wel bekend zijn, gaat naar mijn gevoel volstrekt voorbij aan de plicht die parlementariërs hebben om kennis te

nemen van de stukken, voordat zij hun standpunt bepalen. Wie dat onnodig acht, omdat de standpunten pro en contra toch wel bekend zijn, doet afbreuk aan de positie van de Eerste Kamer.

Mijnheer de Voorzitter! Het is natuurlijk bekend dat wij geen voorstander zijn van handhaving van de Eerste Kamer in de huidige vorm. Maar het is ook bekend dat wij wel voorstander zijn van wetgeving in twee instanties, gewoon omdat de eerste instantie nogal eens fouten blijkt te maken. Juist in die sfeer van de wetgeving zien wij het werk van de Eerste Kamer niet als overbodig. Daarom heb ik liever een latere behandeling met terugwerkende kracht dan geen adequate behandeling. Ik heb nog liever een tijdige behandeling zonder terugwerkende kracht.

In mijn tekst stond dat ik nog een vraag heb aan de staatssecretaris, maar ik denk dat ik die vraag aan de minister moet stellen. Acht de minister het juridisch verantwoord dat deze wet morgen of overmorgen in het Staatsblad staat, terwijl de wet zelf verklaart in werking te treden met ingang van 1 oktober 1988? Is het aanvaardbaar dat een wet eerder in werking treedt dan de datum van bekendmaking? Missen wij niet gewoon, formeel gesproken, een bepaling met terugwerkende kracht? Men zal begrijpen dat ik daartegen materieel geen bezwaar zou hebben. Maar missen wij dat in dit geval niet in de juridische doctrine? Klopt het dat de staatssecretaris, aan de overzijde vrezende dat de wet niet voor 1 oktober 1988 in het Staatsblad zou komen, juist daarom een nota van wijziging overwoog? Voor de geschiedenis wil ik toch wel graag een antwoord op deze vragen hebben.

□

Minister Ruding: Mijnheer de Voorzitter! Gaarne zal ik zelf eerst enige opmerkingen maken. Daarna zal, zoals gebruikelijk is in onze goede samenwerking, de staatssecretaris de overige opmerkingen voor zijn rekening nemen, waaronder ook de zoëven gestelde vragen van de geachte afgevaardigde de heer Vis. Hij was zo vriendelijk die aan mij te richten, maar mijn linkerbuurman weet van dat soort zaken veel meer af. Ik hoop dat u het goed vindt dat hij die vragen beantwoordt.

Ik wil eerst een paar algemene opmerkingen maken. Vervolgens ga ik in op specifieke vragen en opmerkingen van de geachte afgevaardigden.

Wat betreft de kwesties rondom de procedure die hier hebben gespeeld, acht ik mij ontslagen van een uitvoerig commentaar. Ik vind dat toch allereerst een zaak van de Kamer zelve en niet een zaak van de regering. Er is dus voor mij niet veel aanleiding en ook niet veel noodzaak om daarop in te gaan.

Het tijdstip van ingang — niet in de zin zoals de heer Vis bedoelde, maar in de zin zoals eerdere sprekers bedoelden — vergt wel enige aandacht onzerzijds. Allereerst wil ik benadrukken dat, zoals u ongetwijfeld weet, de regering met nadruk niet een nota van wijziging op welk punt dan ook heeft ingediend tijdens de behandeling in de Tweede Kamer. Wij hebben kenbaar gemaakt, dat het ons streven is om zo snel mogelijk mee te werken aan de schriftelijke en mondelinge behandeling, zowel aan de overzijde als hier. Ik meen ook dat dat gebeurd is; daarover is geen enkel probleem geweest. Wij hebben niet bepaalde zaken willen vertragen door zelf met latere data te komen, welke dan ook. Je kunt immers natuurlijk diverse technieken bedenken. Dat was niet onze bedoeling, zoals wij publiekelijk en in het overleg met de werkgevers kenbaar hebben gemaakt. Kort samengevat: het streven van de regering was en is niet om uitstel tot stand te brengen. Ik voeg daar direct aan toe — ik doe dat, omdat dit één van de opties was die althans theoretisch is genoemd door de heer Boorsma en anderen — dat wij grote bezwaren hadden en hebben tegen een eventuele splitsingsvariant. Die variant is naar onze mening onjuist, gezien het hele karakter van het wetsvoorstel: twee onderdelen die in alle opzichten aan elkaar gekoppeld zijn. Dat kan naar onze mening niet. Een andere datum is wel denkbaar, en diverse sprekers hebben daar aandacht aan besteed. Mijnheer de Voorzitter! In dat geval ligt de bal wel bij uw Kamer: wij hebben ter zake geen voorstel ingediend, en we hebben daar ook niet naar gestreefd. We hebben dat overgelaten aan de overzijde respectievelijk aan deze Kamer. Met andere woorden: de snelheid van behandeling bepaalt deze Kamer zelf, en wij hebben daar ook geen commentaar op geleverd.

Ruding

Snel is uitstekend, wanneer het op goede gronden langzamer gaat, is dat aan de Kamer. Als dat leidt tot problemen, liggen die in hoofdzaak, zowel hier als bij ons, bij het aspect van de terugwerkende kracht, waarop ik nog terugkom.

In de begroting voor 1989 is inderdaad uitgegaan van de ramings-technische ingangsdatum van 15 november 1988 (de pagina's 11 en 28). Op het moment waarop deze stukken zijn opgesteld, was dit de ingangsdatum die we op grond van opgedane ervaringen meenden te moeten stellen. Dat was gebaseerd op de snelheid die we, gezien vele andere wetsvoorstellen op ons terrein, meenden te mogen verwachten van de zijde van eerst de Tweede Kamer en daarna de Eerste Kamer. Verder was die datum gebaseerd op het feit dat wij niet met een nota van wijziging zouden komen en op onze veronderstelling dat de Kamer zelf niet met terugwerkende kracht zou willen werken. Op grond van deze drie elementen leek ons een taxatie van afhandeling per begin november en een ingangsdatum per ongeveer 15 november het meest redelijk. Als ik vandaag goed heb geluisterd, blijkt die taxatie te pessimistisch te zijn geweest; dat kan gebeuren.

Ik neem aan dat de staatssecretaris nog zal spreken over het punt van de terugwerkende kracht, omdat hij aan de overzijde daar ook over heeft gesproken. Mijn uitgangspunt is dat het een kwestie van de Kamers zelve is of zij wel of niet wetsvoorstellen die een fiscale verslechtering inhouden, met terugwerkende kracht willen laten ingaan. Wij hebben daar uiteraard ook een mening over, maar dit is allereerst een zaak van de Kamers. Wij zijn op de hoogte van het standpunt van deze Kamer, dat is glashelder. Dit standpunt lijkt mij heel zinnig en redelijk. Zoals ik al heb gezegd, hebben wij dat uitgangspunt ook betrokken in onze ramingen. Als het element van de terugwerkende kracht nu toch een rol gaat spelen — als ik goed heb geluisterd, zit dat er dik in — dan is het allereerst een zaak van de Kamer zelf, waar wij ons logischerwijs bij neerleggen, wat formeel gezien ook niet anders kan, maar wij doen dat ook materieel. Of dat wel of niet een precedent vormt, is ook een zaak van de Kamer. De Kamer bepaalt dat, wij niet. Gelet op alle heldere argumenten die zijn genoemd van de zijde van de heer Boorsma, zie ik wel dat in dit geval

maar in zeer beperkte mate sprake is van terugwerkende kracht, niet alleen qua aantal dagen en qua aantal subjecten dat er door wordt getroffen, maar ook gelet op de geschiedenis van het wetsvoorstel. Toch wijs ik erop — ik wil dit punt van de zijde van de regering genoemd hebben — dat er in ieder geval sprake is van terugwerkende kracht. Dus wat dat betreft zit er toch enigszins de klad in deze zo heldere redenering, althans wanneer je die bij het onderhavige wetsvoorstel toepast.

Vervolgens ga ik in op een aantal specifieke punten, voor zover ze op mijn terrein liggen, die naar voren zijn gebracht door de diverse geachte afgevaardigden. De heer Simons heeft opnieuw gevraagd naar de kwestie van de WIR-overschrijdingen. Op zichzelf vind ik het terecht dat van de zijde van de PvdA-fractie hieraan aandacht wordt besteed. Qua geld is het namelijk een heel belangrijke zaak. Ik zal mijn antwoord kort houden door te verwijzen naar hetgeen ik aan de overzijde en hier tijdens de voorbereiding heb gezegd. Ik heb geen nieuwe argumenten. Ik wijs er wel op, dat wij in de brief van 22 september uitvoerig zijn ingegaan op de kwestie van compensatie voor de nieuwe WIR-overschrijdingen die nu aan de orde zijn. Ik herhaal, dat er een verband is, ook al is die niet 100%, tussen de overschrijdingen bij de WIR en de meevallende opbrengsten bij de vennootschapsbelasting, vanwege het karakter van de WIR-systematiek. Verder verwijs ik naar de regels van compensatie voor overschrijdingen, die in het algemeen gelden en meer specifiek ten aanzien van de WIR. Het belangrijkste is, dat het kabinet de WIR-overschrijdingen heeft betrokken bij het totaalbeeld van de ontwikkeling van financieringstekort, collectieve lastendruk en koopkracht. In dat kader van het totaalbeeld vonden en vinden wij dat onze voorstellen aanvaardbaar zijn. Daarbij benadruk ik dan wel het belangrijke feit, dat er sprake is van een niet geringe premieverschuiving in 1989 en 1990 ten laste van de werkgevers en ten gunste van de werknemers. Het betreft hier een bedrag van twee maal 280 mln. Als die factor er niet was geweest, had mijn verhaal heel anders moeten luiden. Dan zou het ook niet geklopt hebben.

De heer Simons vroeg zich af of het niet wat meer had kunnen zijn. Niet een onsje, maar een kilo meer.

Dus niet de kruideniers van de heer Boorsma, maar de zwaargewichten van de heer Simons. Dat was denkbaar geweest. Op grond van de genoemde argumenten vinden wij echter dat deze compensatie, deze straf van 560 mln., redelijk is. Als argumenten noem ik het incidentele karakter van de overschrijding en de beperkte mogelijkheid van compensatie in het kader van de WIR; alleen de kleinschaligheidstoelag had nog aangevallen kunnen worden. Dat was echter niet overeenkomstig de wens van de regering en, naar ik heb begrepen, van de meerderheid van het parlement. Vervolgens noem ik nog de zeer omvangrijke band, hoewel niet 100%, met de verder meevallende Vpb-ontvangsten.

Een andere vraag van de heer Simons betreft een kleiner, maar niet onbelangrijk punt. Er is een nieuw budgettaire nadeel wanneer men er van uitgaat dat het wetsontwerp op 1 oktober ingaat en niet op de geraamde 15 november, waarover ik het zoëven heb gehad. We hebben dat punt nog niet in het kabinet besproken. Ik heb dan ook nog geen antwoord op die vraag. Ik vind dat ook heel redelijk. Het zou namelijk hoogst vreemd zijn als ik nu antwoord kon geven op die vraag, want het is mij op dit moment nog niet duidelijk hoe die bal rolt. Ik moet eerst nog maar eens zien hoe zwaar uiteindelijk de ene en de andere overweging voor deze Kamer weegt. Ik wist dat tot vandaag niet. Ik krijg nu de indruk dat deze Kamer de terugwerkende kracht slikt, maar het had ook anders kunnen zijn, bij voorbeeld dat gekozen zou zijn voor de route van een novelle. De datum van 15 november was qua uitkomst dan waarschijnlijk door een toeval helemaal niet zo gek geweest. Een taxatie van 4 à 6 weken daarvoor is toch heel redelijk.

Een en ander was dus nog niet aan de orde, maar zal vermoedelijk, als ik goed heb geluisterd, na vandaag aan de orde komen. We zullen dat punt natuurlijk bekijken. We laten dat zeker niet lopen. In onze stukken staat dat dit bij de Voorjaarsnota zal gebeuren. Dat is natuurlijk het laatste moment, want dan moet een overzicht worden gegeven van alle nieuwe budgettaire problemen die zich dan met name in 1989 hebben voorgedaan. Maar ook in dat geval moet bekeken worden wat het totale beeld is van het pakket van lastenverschuivende, -verlichtende en

-verzwarende maatregelen jegens het bedrijfsleven. We kennen het reeds van Pasen jongstleden, we kennen het nu en we kennen het dan. Ik doe op dit moment geen enkele uitspraak over de maatregelen waartoe ons dat kan leiden. Ook dan moet gekeken worden naar het totale budgettaire beeld. Het enige wat ik de heer Simons kan toezeggen, is dat we die zaak niet zullen vergeten. Ik kan nu echter niet toezeggen dat de ene of andere maatregel alsdan zal worden genomen om het kleinere gat, waarover de heer Simons het zoëven heeft gehad, te dichten.

De andere inhoudelijke punten die de heer Simons heeft genoemd, hadden betrekking op de alternatieven voor de maatregelen zelf, dus de alternatieven voor de Vpb. Voorzitter! Omdat dit reeds uitvoerig aan de overzijde is behandeld, kan ik kort zijn. De studies van het CPB over minimumloonkosten zijn zeer belangrijk. Maar daaraan is in het paaspakket reeds veel aandacht besteed. We hebben tenslotte de werkgeverspremies in de AKW met zeer grote bedragen verlaagd en zelfs afgeschaft. Bovendien is er nu een discussie gaande in het kader van het minimumloon c.q. de minimumloonkosten. De kranten staan er bol van en ook onze oren tuiten ervan. Dat is een zaak die zeker nog nader zal worden besproken. Het laatste woord is daarover nog niet gesproken. Maar we hebben dus al actie ondernomen op dat punt. De cijfers van het CPB spelen daarbij zeker een rol.

De heer Simons heeft gevraagd of het voorgestelde binnen de Vpb de beste aanpak is. Het gaat dan, afgezien van het tijdstip, met name om de omvang en het karakter van de verlaging, al dan niet gefaseerd, en de mate van splitsing tussen de twee tarieven. De heer Simons bepleit overigens een gefaseerde aanpak en wij een directe aanpak. Wij zien geen reden om daarin veranderingen aan te brengen, ook nadat we geluisterd hebben naar de argumenten pro en contra van de zijde van deze Kamer. Als ik goed heb geluisterd, dan volgt de meerderheid onze lijn, maar ook inhoudelijk ben ik er niet van overtuigd dat er andere percentages uit zouden moeten rollen. De vergelijking van de heer Simons met Frankrijk bij voorbeeld is interessant, maar geeft maar een beperkt beeld, want het totaalbeeld moet bekeken worden. In

Frankrijk, maar dat geldt voor meerdere landen, is het niet alleen een kwestie van de hoogte van het Vpb-tarief waarop gelet en waarmee geconcurrereerd moet worden, maar er dient ook rekening gehouden te worden met de vraag of dat land al dan niet een verrekeningsstelsel heeft. Frankrijk heeft dat dan wel. Een en ander plaatst de hoogte van het Vpb-tarief, ook als naar de doorwerking naar het IB-tarief wordt gekeken, in een heel ander daglicht dan in de Nederlandse situatie.

De heer Simons sprak ook over de ontwikkeling van de economie en dan met name die van de investeringen. Terecht, want dat is een belangrijk punt. Het antwoord op de vragen is naar mijn mening al eerder door ons gegeven. Ook de heer Boorsma heeft hierop, als ik goed heb geluisterd, al gereageerd. De heer Simons heeft gelijk als hij stelt dat de ramingen, ook voor 1989, voor de economie en de investeringen gunstig of redelijk gunstig zijn. Ten eerste geldt dit niet voor de eeuwigheid. Je moet ook zorgen voor een structureel gunstige situatie. Bij voorbeeld op internationaal gebied kan een en ander nogal eens tegenvallen. Je moet daarom in eigen land een sterke uitgangssituatie hebben. Ten tweede zijn die ramingen gebaseerd op afschaffing van de WIR. Deze zit er inderdaad in verdisconteerd. De ramingen zijn echter ook gebaseerd op het aannemen van de onderhavige voorstellen. Ik ga ervan uit dat deze voorstellen worden aangenomen. Ik neem toch aan dat deze regering — tot genoegen van de heer Simons — voor het binnenlandse en het buitenlandse bedrijfsleven zoveel overtuigingskracht heeft, dat zij mag aannemen dat de voorstellen kunnen worden uitgevoerd. Indien dit laatste ontbreekt — naar ik meen doelde de heer Boorsma daarop — denk ik dat de investeringscijfers er met enige vertraging anders, dit wil zeggen lager en ongunstiger, uit zouden zien. Het lijkt mij dat dit element moet meewegen.

Ik ben de heer Simons er zeer erkentelijk voor dat hij de nadruk legt op het financieringstekort. Ik had van hem ook niet anders verwacht. Het is bekend — ik noem het hier al zes jaar — dat er ook op dit punt een subtiel onderscheid is tussen de fractie van de PvdA in de Eerste en de Tweede Kamer. Ik wordt er namelijk terecht voortdurend op gekapitteld, indien ik één moment dreig te verslappen.

Men heeft mij hier bijna kunnen betrappen op een lichte verslapping. Gezien het totaalbeeld valt dat echter nogal mee. Ik zal de waarschuwendende woorden van de heer Simons voortdurend in het achterhoofd houden bij het horen van waarschijnlijk heel andere geluiden volgende week aan de overkant. Ik zal dan de heer Simons en, naar ik hoop, de heer Zoon telkens mogen noemen.

De heer Boorsma is al op een aantal elementen ingegaan. Naar ik meen waren de vragen op dit punt niet aan mij gericht. Ik houd mij daar maar beter buiten. Ik neem aan dat de staatssecretaris op de andere elementen zal reageren.

Ik wil ingaan op de door de heer Boorsma genoemde compensatie voor de land- en tuinbouw. Ik denk dat er op dit gebied een feitelijk misverstand is. Waarschijnlijk is dat het enige punt waarover de heer Boorsma en ik het feitelijk niet eens zijn. Volgens de heer Boorsma zou men een deel van 100 mln., namelijk 25 mln., niet meer ontvangen. Hieromtrent bestaat een misverstand. Naar mijn beste weten was er nooit een koppeling met de ingangsdatum van de Vpb, 1 oktober 1988. Het was een koppeling met de ingangsdatum van de overheveling van bepaalde goederen van het hogere naar het lagere BTW-tarief. Deze was geraamd op 1 oktober. Dat halen wij niet meer. Dat is op zichzelf ook geen ramp, maar het heeft in verband met deze voorstellen bepaalde gevolgen. Ik ben er vast van overtuigd dat hetgeen ik nu zeg, geheel in lijn is met datgene wat mijn collega Braks altijd intern en elders naar buiten heeft gebracht. Het lijkt mij dat daarover een klein misverstand aan de orde was.

Op de overige punten van de heer Boorsma ben ik al ingegaan. Het dilemma dat hij schetst, zien wij ook. Wij hebben de beoordeling daarvan aan de Kamer overgelaten. De Kamer bepaalt of wij uiteindelijk wel of niet worden gedwongen tot het uitbrengen van een novelle. Dat hoor ik vandaag nog wel; dat is een begaanbare weg. De weg van de splitsingsvariant is voor ons niet begaanbaar. Met het uitbrengen van een novelle kunnen wij instemmen, maar ik stel het geenszins voor.

Ik ben het eens met de opmerking van de heer Boorsma dat de extra WIR-uitkeringen in 1988 budgettair tegenvallen, maar economisch meevallen. Dat is op zichzelf

volkomen waar. Je mag het echter niet als een vrijbrief zien om ten aanzien van de WIR alles maar goed te keuren. De heer Boorsma zegt dat ook niet, maar ik wil deze opmerking voor de goede orde gemaakt hebben.

Het is juist, dat het voor de meeste bedrijven per saldo gaat om een lastenverlichting. In de praktijk kunnen zeker voorbeelden worden gegeven van bedrijven, die per saldo een nadeel ondervinden. Waarschijnlijk zijn dat er niet zoveel. Voor zover dit zich voordoet, gaat het in ieder geval om kleine bedrijven.

De kwestie van de tijdnoed — de heer Barendregt sprak daarover — laat ik graag over aan de staatssecretaris. Hij was zo vriendelijk de heer Van Dis in het zonnetje te zetten. Het lijkt mij ook redelijk, dat de staatssecretaris, voor zover hij hieraan behoefte heeft, in de gelegenheid wordt gesteld de heer Van Dis ten tweede male in het zonnetje te zetten. Ik wijs erop, dat de regering nooit met de ingangsdatum heeft geschoven. Velen hebben hierover gesproken, wij niet. Wij hebben ook geen nota van wijziging ingediend. Ik voel mij hierdoor niet aangesproken. Zoals men weet, voel ik mij helemaal niet aangesproken door schuivende panelen. De heer Barendregt kan best gelijk hebben, maar dan is dat meer gericht tot zijn medeleden in deze Kamer.

Ik kom thans over het degressief tarief — niet het depressief tarief — te spreken. Ik denk, dat de heer Barendregt gelijk heeft. Er zijn hieraan een aantal nadelen verbonden. Ik ben de eerste om dat te erkennen. Wij hebben dat ook nooit ontkend. De voordelen zijn per saldo echter groter. Het heeft in hoofdzaak te maken met onze angst voor een vlucht, een verdere vlucht in de BV. Het heeft geen diepgaande puur fiscale, laat staan budgettaire overwegingen. Er is geen sprake van een doelbewuste discriminatie van kleinere bedrijven, waarover de heer Barendregt bezorgd was. Ik deel zijn zorg, dat geen systeem moet worden bedacht, waarbij kleinere bedrijven in een ongunstige concurrentiepositie komen te verkeren. Wij denken, dat het totale pakket van de paasmaatregelen zodanig is geweest — in eerdere stukken hebben wij dit ook kunnen aantonen — dat het midden- en kleinbedrijf gemiddeld regelmatig goed is weg gekomen.

De heer **Luteijn** (VVD): De minister zegt, dat geen sprake is geweest van budgettaire overwegingen. Mag ik hieruit concluderen, dat wanneer de Oort-operatie is voltooid, er dan geen reden meer is om het onderscheid nog te blijven maken, omdat het verschil is teruggebracht tot normale proporties en de vlucht minder risico's met zich zal brengen?

Minister **Ruding**: Later kan hierop worden teruggekomen, als de Oort-operatie tot stand is gebracht. Verder komen wij automatisch wel op die materie terug, omdat wij beschikken over de aangenomen motie-Reitsma, waaraan aandacht moet worden besteed. Ik wees erop, dat het hoofdargument de vlucht in de BV is, die een te grote omvang had aangenomen. De heer Barendregt kan hieraan niets doen, maar het is wel een feit. Natuurlijk kunnen er wel budgettaire gevolgen zijn.

Ik bevestig, wat de heer Barendregt heeft gezegd, dat de regering de mogelijkheid om de ingangsdatum te wijzigen, niet ter hand heeft genomen. Ik deel zijn conclusie niet, dat wij deze Kamer terugwerkende kracht hebben opgedrongen. Ik wijs die redenering af. Het eerste deel is dus juist, maar het tweede deel is onjuist. De Kamer moet haar eigen conclusies daaruit maar trekken.

De geachte afgevaardigde de heer Van Graafeiland is het met de hoofdlijnen inhoudelijk eens. Hij heeft nog een procedurele opmerking gemaakt. Die ik al heb behandeld.

Ik ben ten slotte de geachte afgevaardigde de heer Vis erkentelijk voor zijn steun. Zijn benadrukking van het EG-argument spreekt mij ook in dit verband sterk aan. Voor het overige zal de staatssecretaris hem beantwoorden.

Voorzitter: Heijne Makkreel

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil naar aanleiding van enkele opmerkingen van de heer Barendregt datgene in herinnering brengen wat ik aan de Kamer aan de overzijde heb gezegd, namelijk dat de regering zo snel mogelijk is geweest met de indiening van het onderhavige wetsvoorstel. De heer Barendregt heeft daarop enige kritiek geleverd. Het wetsvoorstel kon niet door de ministerraad worden aangenomen en vervolgens bij koninklijke boodschap

aan de Raad van State worden toegezonden, voordat het paasdebat in de Tweede Kamer was afgewikkeld. Terstond nadat de Tweede Kamer het groene licht had gegeven voor het paaspakket is het wetsvoorstel de bekende weg gegaan, die noodzakelijk is voordat het kan worden ingediend bij de Staten-Generaal. Ik voeg daaraan toe, dat de regering bijna niet meer — ik zeg bijna niet; in dit geval is er niet zoveel tijd verlopen tussen de verzending aan het Kabinet van de Koningin en, na terugkomst van de Raad van State, de verzending aan de Tweede Kamer met het nadere rapport — nadat zij een beslissing heeft genomen over een wetsvoorstel, de verdere procedure in de hand heeft, zoals ook de laatste weken hier is gebleken.

Ik onderschrijf het betoog van de heer Boorsma en merk aan het adres van de heer Barendregt op dat mijn verwijzing naar de geachte afgevaardigde de heer Van Dis uitsluitend vriendelijk bedoeld is geweest. Wellicht mag hier gelden dat wanneer een zondaar zich bekeert daar enige vreugde over mag zijn. Ik heb niet alleen het oog op de opmerkingen van de SGP-fractie in het voorlopig verslag en het antwoord van de regering daarop, maar ook op hetgeen de heer Van Dis op bladzijde 2-62 van de Handelingen van de Tweede Kamer heeft opgemerkt. Hij heeft gezegd: "In het kader van de discussie over die datum heb ik in mijn bijdrage aan het voorlopig verslag de mogelijkheid geopperd om uit het dilemma van de daadwerkelijke behandeling voor 1 oktober te komen door erop te wijzen dat terugwerkende kracht ook voor verzwaren mogelijk kan zijn als beide partners de afspraken hebben gemaakt en beide maatregelen als één geheel moeten worden beschouwd. In zo'n situatie, waarbij de ene partij, de werkgevers, op morele gronden bezwaar maakt — en terecht — tegen uitstel van de datum van 1 oktober, mag toch de fiscus eveneens op morele gronden de werkgevers houden aan dezelfde afspraak?".

De heer **Barendregt** (SGP): Mag ik de staatssecretaris vragen waarom hij dan in zijn antwoord aan deze Kamer niet naar de behandeling in de Tweede Kamer heeft verwezen maar naar een vraag in het voorlopig verslag?

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is betrekkelijk eenvoudig: aangezien op dat ogenblik de Handelingen van de Tweede Kamer nog niet in druk waren verschenen. Zoals mij al uit eerdere opmerkingen van de geachte afgevaardigde de heer Barendregt is gebleken, met name met betrekking tot de procedure, blijkt dat de afwezigheid van de Handelingen de geachte afgevaardigde parten heeft gespeeld. Het is dan wellicht het gemakkelijkste, te verwijzen naar de stukken. Dat heb ik gedaan. Dit is erop gevolgd. Het zij mij toch vergund om hier tijdens de mondelinge behandeling dit citaat van de heer Van Dis aan te halen? Naar aanleiding van de discussie, die vervolgens in de Tweede Kamer is gevoerd over de vraag of alsnog een nota van wijziging zou moeten worden ingediend voor het geval de Eerste Kamer niet op tijd gereed zou zijn met de behandeling van dit wetsvoorstel, wil ik eraan herinneren dat toentertijd daar buitengewoon veel bezwaar tegen een dergelijke nota van wijziging is aangevoerd. Ik citeer nu mijn eigen woorden, op blz. 2-73. Ik beantwoord daar een opmerking van de heer Van Rey en zeg voorts:

"Dit naar aanleiding van de opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Van Dis dat, gezien de afspraken met de werkgevers, het wetsvoorstel qua lastenverzwaring terugwerkende kracht zou kunnen krijgen. De vraag is echter" — hieruit spreekt mijn eerbied voor deze hoge vergadering — "of de Eerste Kamer, die hier altijd buitengewoon kritisch tegenaan kijkt, dat accepteert indien het wetsontwerp na 1 oktober in het Staatsblad verschijnt. Dat is het punt."

Vandaar ook, dat ik in de beantwoording van het voorlopig verslag heb gewezen op de opmerkingen van de SGP-fractie, die ik uit de stukken heb gehaald. De Handelingen van de Tweede Kamer zijn inmiddels ook in druk verschenen. Ik meende ze hier nog een ogenblik te moeten citeren.

Dat brengt mij tot een derde opmerking over de procedure, de opmerking die de geachte afgevaardigde de heer Vis heeft gemaakt. In het wetsvoorstel staat "Deze wet treedt in werking met ingang van 1 oktober 1988". Ik denk dat de geachte afgevaardigde gelijk zou hebben indien er had gestaan: treedt in werking met ingang van 1 oktober aanstaande. Dan zouden wij namelijk

een jaar verder zijn geweest. Deze woorden zijn op zichzelf zeer neutraal. Als het wetsvoorstel kracht van wet krijgt door plaatsing in het Staatsblad na 1 oktober — en dat is nu het geval — zijn de woorden van de wet "treedt in werking met ingang van 1 oktober 1988" heel duidelijk. Ik ontveins mij niet dat het niet een zeer gebruikelijke formulering is. Gewoonlijk wordt er een bepaling aan toegevoegd. Maar de woorden van de wet zijn als zodanig duidelijk. Ik geloof dat daarin geen bezwaar kan worden gezien.

Ik wil nog één opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Simons belichten, want ik ben van mening dat de heer Simons voor het overige adequaat door de minister is beantwoord. Ik ga in op zijn vergelijking met Frankrijk, niet om in te gaan op de woorden van de minister, maar om nog eens het licht te doen schijnen op hetgeen in de stukken is uiteengezet. Vooral de concurrentiepositie bij het vestigen van bedrijven uit de Verenigde Staten en Japan in het Verenigd Koninkrijk en in Nederland is in het geding. Om een of andere reden gaat daarnaar vaak de voorkeur uit. Dan is de positie van het Verenigd Koninkrijk, met een tarief voor de vennootschapsbelasting van 35%, bijzonder riskant voor ons, indien wij hoger zitten dan 35%.

Ik voeg er nog iets aan toe. Wij zijn een tijd lang, niet zo lang, in verband met de stimulerende maatregelen voor het bedrijfsleven sinds het optreden van het kabinet-Lubbers I, voorlopers geweest met betrekking tot het tarief van de vennootschapsbelasting. Dat tarief is in Nederland verlaagd van 48 procentpunt naar 43 procentpunt. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat toen wij voorlopers waren er in Nederland winst is neergeslagen die anders in een ander land zou zijn neergeslagen, namelijk indien daar de tarieven van de vennootschapsbelasting lager waren geweest.

De heer **Simons** (PvdA): Het gaat nu zeker over bestaande bedrijven?

Staatssecretaris **Koning**: Dat gaat over bestaande bedrijven. Helaas was ik wat onduidelijk. Ik ben overgegaan van te vestigen bedrijven op bestaande bedrijven. Vergeef mij mijn lapidaire wijze van uitdrukken.

Wij weten dat de inspecteur van de vennootschapsbelasting er nauwlet-

tend op moet toezien dat de winstberekening at arm's length is. Maar in de praktijk is het heel moeilijk om de intercompany pricing compleet en goed onder controle te houden. Het is logisch dat het bedrijfsleven in zo'n geval tracht — zeker als er relaties bestaan tussen twee landen; wij kennen enkele grote ondernemingen die zowel in het Verenigd Koninkrijk als in Nederland werken — die intercompany pricing volledig onder controle te hebben. Ook daarom is het gewenst dat Nederland een tarief heeft voor de vennootschapsbelasting dat niet te veel afwijkt van, eigenlijk ongeveer gelijk is aan dat van het Verenigd Koninkrijk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik dacht dat de overige opmerkingen van de geachte afgevaardigde al zijn beantwoord door de minister.

Ik ben al bij de heer Barendregt geweest, maar ik kom nu weer bij hem terug. Hij heeft een aantal opmerkingen gemaakt die wijzen in de richting van een oneerlijk en ongelijk behandelen — zo meen ik zijn woorden te mogen verstaan — tussen het kleine en het grote bedrijf. In dit verband moeten wij zeer nadrukkelijk in de gaten houden dat wij niet alleen een onderscheid moeten maken tussen klein en groot wat betreft de vennootschapsbelasting, maar dat wij daarbij ook de ondernemingen die werkzaam zijn in de inkomstenbelastingssfeer moeten betrekken. Ook daar mag de concurrentieverhouding evenzeer niet worden verstoord.

Ik wil er verder op wijzen dat wij — met een betrekkelijk klein land, met een betrekkelijk kleine bevolking, maar toch een economisch middelgrote mogendheid — gelet op de bijzondere structuur van het Nederlandse bedrijfsleven, een structuur van de vennootschapsbelasting hebben, waarover u kunt lezen in de nota's over de tariefstructuur die inmiddels aan de volksvertegenwoordiging zijn uitgebracht. Daaruit wordt duidelijk dat, als er geen volledige eenheid in Europa is, het voor Nederland buitengewoon moeilijk wordt om af te stappen van het zgn. klassieke stelsel, dat wil zeggen geen verrekening van vennootschapsbelasting met inkomstenbelasting, geen aftrek van primair dividend. Wij moeten verder werken in dat globale evenwicht en er tegelijkertijd voor zorgen dat de druk voor de inkomstenbelasting- en de vennootschaps-

belastingondernemingen, met name de kleine, niet zodanig uiteenlopen dat er een grote vlucht in de vennootschapsbelastingsfeer ontstaat. Vandaar het stapje, vandaar die f 250.000. Ik breng hierbij in herinnering hetgeen de minister heeft gezegd over de motie-Reitsma naar aanleiding van de interruptie van de heer Luteijn.

Met betrekking tot de vermogensaftek geldt in feite hetzelfde, niet dat de gelegenheid de dief maakt, maar wel dat dit moet worden gezien in hetgeen ik zojuist breder uiteen heb gezet als de leer van het globale evenwicht. Dan mag je van de instrumenten daarvoor gebruik maken om dat evenwicht, die gelijkheid zoveel mogelijk te bewerkstelligen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Boorsma heeft een aantal vragen gesteld en is ook op de vermogensaftek ingegaan. Hij vroeg met name wanneer zou worden overwogen om die aftek ook in de vennootschapsbelasting weer in te voeren. Dan rijst tegelijkertijd de vraag of de vermogensaftek in de inkomstenbelasting dan niet gelijktijdig moet worden verhoogd in verband met optredende inflatie. In de stukken die ten grondslag liggen aan de invoering van de vermogens- en voorraadaftek en vervolgens aan de afschaffing van de voorraadaftek en de incorporering van bepaalde elementen van die aftek in de vermogensaftek wordt duidelijk, dat de vermogensaftek slechts op afstand de inflatie volgt. Wij hebben jaren gekend waarin er geen vermogensaftek was. Toen hebben wij een aantal jaren gehad met een heel lage inflatie waarin de vermogensaftek en de voorraadaftek zijn verhoogd om situaties uit het verleden min of meer goed te maken. Daarna is de voorraadaftek afgeschaft — ik denk nog steeds dat dit een juiste en terechte beslissing was — en is de vermogensaftek op 1% gesteld. Als de inflatie stijgt, denk ik — maar ik noem hier zeker geen percentage, want dat is veel te gevaarlijk — dat de regering — overigens geldt dat bij iedere prognose, maar ook bij iedere realisatie van de inflatie, waarbij het met name gaat om de feitelijke inflatie en minder om de geprognosticeerde inflatie — in het kader van de hele structuur van het bedrijfsleven moet overwogen of er aanleiding is om de vermogensaftek in de vennootschapsbelasting weer in te

voeren en de inkomstenbelasting te verhogen. Het zou mij te ver voeren om op dat terrein op dit ogenblik veel duidelijker te zijn, gezien de gevaren die dit met zich brengt. Je kunt dan namelijk voor de noodzaak komen te staan om af te wijken van wat hier is gezegd. Het moet van situatie tot situatie worden beoordeeld in het gehele kader van de structuur van het Nederlandse bedrijfsleven in de fase van de economie waarin wij ons op dat ogenblik bevinden.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Boorsma heeft aandacht gevraagd voor de problematiek van het gebroken boekjaar. Hij vraagt of het niet redelijk zou zijn, het op nihil stellen van de vermogensaftek met vertraging in te voeren voor bedrijven met een gebroken boekjaar, omdat zij bij de invoering van de vermogensaftek ook pas later van die faciliteit gebruik hebben kunnen maken. Ik geef toe — dit valt niet te ontkennen — dat bedrijven met een gebroken boekjaar in vergelijking met andere bedrijven korter van de vermogensaftek gebruik hebben kunnen maken, maar ik zou er toch ook aandacht voor willen vragen — de heer Boorsma heeft dit zelf ook al gememoreerd — dat bij de verlaging van het percentage vermogensaftek per 1 oktober 1986 geen vertraging is opgenomen voor bedrijven met een gebroken boekjaar. In het onderhavige wetsontwerp worden twee maatregelen voorgesteld: een lastenverzwarende en een lastenverlichtende. Ik heb gemeend dat het redelijk is om voor bedrijven met een gebroken boekjaar geen vertragende maatregelen op te nemen, dus ook niet in de lastenverlichtende sfeer.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Graafeiland heeft ingestemd met het wetsvoorstel. Hij voegde hieraan toe dat afspraken met het bedrijfsleven moeten worden nagekomen.

Mijnheer de Voorzitter! De belangrijkste vraag die de heer Vis stelde, heb ik beantwoord. Zijn overige betoog kan ik in grote mate onderschrijven. Ik geloof dat deze verlaging noodzakelijk is in het kader van Europa 1992 en het rijp maken van de Nederlandse economie en het Nederlandse bedrijfsleven — daar gaat het hierbij met name om — voor het opereren op die interne markt. Ik heb derhalve veel begrip voor het standpunt van de fractie van D66 in dezen. Dat geldt ook voor het standpunt, dat wetgeving in twee instanties een juiste methode is om

te komen tot evenwichtige wetgeving. Aldus kan overrijling worden voorkomen. Ik denk dat daarvan met het aanvaarden van dit wetsvoorstel geen sprake is, want iedereen zit er met smart op te wachten.

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken dat enkele leden prijs stellen op een korte pauze, alvorens met de replieken te beginnen. Daartoe schors ik de vergadering voor de duur van 5 minuten.

De vergadering wordt van 15.13 uur tot 15.18 uur geschorst.

□

De heer **Simons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun antwoorden. Gehoord de standpunten van de bewindslieden en de regeringspartijen, kom ik terug op de belangrijkste vraag waarom het bij dit debat gaat, te weten de omvang van de gevolgen van het tijdstip van de verlaging van het tarief van de Vpb.

Natuurlijk zijn er op zich goede argumenten aan te voeren die pleiten voor de voorgestelde verlaging. Ik heb deze in eerste termijn al vermeld. Dit geldt overigens in het algemeen voor de meeste belastingverlagingen. Ik heb willen betogen dat men daarbij altijd een afweging moet maken. Daaraan ontkomt men niet. Ik heb het als teleurstellend ervaren dat het CDA en de VVD daaraan niet of nauwelijks aandacht hebben besteed. Bij het afwegen gaat het om keuzen: deze verlaging of een andere, deze verlaging of besteding van het daarmee gemoeide bedrag op een andere wijze. In het onderhavige geval dient nog een keuze extra te worden afgewogen: financieren wij de WIR-overschrijdingen binnen de begroting of verhogen wij het financieringstekort?

De staatssecretaris noemt dit in zijn brief "generale compensatie". Mooi gezegd, ik geef dat toe, maar het betekent gewoon dat men het financieringstekort automatisch laat oplopen. Aan het adres van de minister merk ik in dit verband op, om geen misverstand te wekken, dat ik hier spreek over het financieringstekort in verband met de WIR-overschrijdingen. Over niets meer of minder. In dit verband valt dan ook niets aan te roepen richting Tweede Kamerfractie van de PvdA. Op dit

punt bestaan geen meningsverschillen met de overkant.

Ik plaats deze tekortaccumulatie tegen de achtergrond van de problematiek inzake het budget van het Rijk in een meerjarig perspectief en de ontwikkeling van de staatsschuld. Ik constateer dan dat de staatsschuld onverminderd door-groeit, zonder dat er enige reële kans op afremming van die groei bestaat. Dat betekent dat er elk jaar meer geld uit de staatskas terzijde moet worden geschoven om de aflossingen en de rentebetalingen te kunnen voldoen.

Dat het financieringstekort naar verwachting in 1989 niet zal uitkomen boven het in het regeerakkoord voor dat jaar maximaal aanvaardbaar geachte niveau, zegt in dit verband weinig, zolang het percentage van het tekort de groei van het nationaal inkomen overtreft. Een hoge staatsschuld brengt hoge risico's met zich. De thesaurier-generaal heeft hier onlangs nog op gewezen. Juist de ontwikkeling van de staatsschuld laat naar mijn mening zien hoe weinig tevreden het kabinet kan zijn met het gevoerde beleid. Als wij de cijfers in de Miljoenennota 1989 bekijken blijkt dit pas goed. Tijdens de kabinetten-Lubbers I en II is de staatsschuld meer dan verdubbeld. Voor onze economie en voor de concurrentiepositie van de Nederlandse bedrijven is dit geen prettig vooruitzicht.

Tegen deze achtergrond is het volstrekt onbegrijpelijk, en naar mijn mening niet erg verstandig, dat het kabinet accepteert dat zo'n majeure overschrijding als die van de WIR-uitgaven niet gedekt wordt, en dat in een tijd waarin het met de economie niet slecht gaat.

Het gaat daarbij om de concurrentiepositie op iets langere termijn en niet over die op korte termijn, waar de staatssecretaris over sprak. Als ondernemers zouden weten dat de volledige verlaging van de Vpb op een iets later tijdstip zal ingaan in verband met de dekking van de WIR-overschrijdingen, welke situatie met het amendement-Vermeend beoogd werd, zou dit de internationale concurrentiepositie niet hebben geschaad. Integendeel, het tekortbestrijdende beleid en de geringe stijging van de staatsschuld zouden juist vertrouwen hebben gewekt. Bedrijven die een vestigingsplaats overwegen binnen het EG-gebied houden meestal meer rekening met

de toekomstige economische situatie van een land dan met de huidige en de ontwikkeling van de staatsschuld lijkt nu de grootste open-eindregeling te zijn van het beleid. Ik merk overigens ook hier weer even ter zijde op dat juist uit het noemen van het amendement in dit verband blijkt, dat er op dit punt geen tegenstelling is tussen de fracties van de PvdA in Eerste en Tweede Kamer.

Ik ben er zo bang voor, Voorzitter, dat in het kader van de WIR-overschrijdingen de verhalen van het kabinet ter zake van de omvangrijke problematiek van de stijgende staatsschuld volstrekt ongelofwaardig worden. Ik vind het daarom ook onbegrijpelijk dat de fracties van CDA en VVD in het onderhavige geval blijkbaar zo licht tillen aan de budgettaire consequenties.

Mijnheer de Voorzitter! Ter zake van de terugwerkende kracht die bij de aanvaarding van het wetsvoorstel wordt doorgevoerd, kan ik kort zijn. Voor mijn fractie speelt dit probleem niet, gezien het standpunt dat wij innemen. Van de standpunten van degenen die voor het wetsvoorstel zullen stemmen, heb ik met belangstelling kennis genomen. Het heeft mij verbaasd hoe gemakkelijk men met bepaalde regels die men zich zelf heeft opgelegd, kan omspringen. In toekomstige gevallen kan daar rekening mee worden gehouden.

□

De heer **Barendregt** (SGP): Voorzitter! Ik wil ook de bewindslieden dankzeggen voor de aandacht die zij besteed hebben in hun antwoord aan mijn inbreng in eerste termijn. Ik moet constateren dat hetgeen door de een als een compliment wordt beschouwd, door andere mensen soms in het tegengestelde wordt uitgelegd. Ik wil toch vanaf deze plaats verklaren dat ik elk compliment aan de SGP-fractie, in welke Kamer dan ook, op hoge prijs stel. Ik zou het op prijs stellen als dit wat eerder zou gebeuren, en wel op het moment dat de suggesties gedaan worden en niet een groot aantal dagen daarna, zoals het nu gebeurd is. Het kabinet heeft zijn standpunt nog wat gemotiveerd en gebaseerd op hetgeen door de SGP-fractie — zij het enkele weken daarvoor — in een voorlopig verslag aan de orde is gesteld.

Voorzitter! Het was procedureel eigenlijk mijn probleem, dat men zich

beroept op "vragen" die gesteld waren. Ik heb in eerste termijn al duidelijk laten blijken dat het kabinet tot en met de laatst mogelijke datum, zo zou ik haast willen zeggen, op het standpunt is blijven staan dat de inwerkingtreding op 1 oktober zou moeten ingaan en dat dit ook is geantwoord op de vraag, zeg suggestie, van de SGP-fractie in de Tweede Kamer. En daarop is gezegd: nee, nee, het wetsvoorstel moet 1 oktober in werking treden en, zo staat in de brief van 21 september, als dat niet het geval zou kunnen zijn, dan zal er een wijziging in de ingangsdatum moeten worden aangebracht.

Nu, dat waren de argumenten, Voorzitter, die mij ertoe brachten om kritiek te leveren op de manier waarop de regering gebruik maakt van suggesties die uit een kamerfractie worden gedaan, namelijk op het moment dat dit uitkomt. Ik wil niet voorkomen, op welke wijze dan ook, dat de heer Van Dis in het zonnetje gezet wordt. Dus ga ik maar gauw aan de kant staan, zodat de heer Koning het volle licht op de heer Van Dis kan laten vallen en kan laten blijven vallen. Ik hoop dat dat ook in een tegemoetkoming tot uitdrukking zal komen op hetgeen hij zo dikwijls bij de financiële debatten met de regering in de Tweede Kamer voorstelt en aandraagt.

Voorzitter! Ten aanzien van de procedure zegt de minister eigenlijk, dat hij daar geen reactie op heeft. Nu, dat is natuurlijk ontzettend gemakkelijk. Ik ben blij dat de staatssecretaris dit standpunt kennelijk niet huldigt, want die is nogal vrij uitvoerig op de procedure ingegaan. Dus wat dit betreft hebben wij dan toch een reactie van het kabinet gekregen. Het blijft uiteindelijk een procedure die naar onze mening niet de schoonheidsprijs verdient, zoals ik ook in eerste termijn heb geprobeerd te zeggen.

Het is een zaak van de Kamer of de inwerkingtreding plaatsvindt na de datum die in het wetsvoorstel is genoemd. Dat is correct. Als wij zouden besluiten om op grond van die overweging in meerderheid of wellicht unaniem tegen het wetsvoorstel te stemmen, dan gaat het niet door. Dus wat dat betreft is het een zaak die in handen van de Kamer is. Aan de andere kant moet ik er toch op wijzen, Voorzitter, dat er omstandigheden kunnen zijn die veroorzaakt worden door het te laat

Barendregt

indienen van een wetsvoorstel. Als de regering een week voor het reces in de Tweede Kamer een wetsvoorstel indient, weet ze zeker dat het na het reces wordt behandeld. Als dan in het wetsvoorstel 1 oktober als invoeringsdatum wordt genoemd, is het zeker dat de Eerste Kamer in tijdsproblemen komt. Ik vind dat het kabinet niet het recht heeft, en in dit geval deze bewindslieden niet het recht hebben, om onverkort de verantwoordelijkheid voor deze gang van zaken dan maar bij de Kamer te leggen. Er zijn voldoende argumenten aan te dragen waaruit blijkt dat de regering niet geheel vrijuit gaat.

Staatssecretaris Koning: De schuld is niet bij de Kamers gelegd. De regering heeft alleen bij monde van mij opgemerkt, zowel in de Tweede als in de Eerste Kamer, dat de regering nadat een wetsontwerp de ministerraad heeft verlaten, het tijdschema van de behandeling van het wetsontwerp niet meer volledig in de hand heeft.

De heer Barendregt (SGP): Voorzitter! Er is in deze Kamer wel eens meer opgemerkt dat aan een wetsvoorstel dat de regering bij de Tweede Kamer indient, eigenlijk een "procedureplannetje" zou moeten hangen, een tijdschema van de verschillende etappes van behandeling. Daarin zou dan altijd een bepaalde ruimte voor behandeling in de Eerste Kamer moeten zijn begrepen. Maar ik heb de indruk dat het kabinet hier binnenkort nog wel meer van zal horen.

De splitsing van de onderdelen in het wetsvoorstel die door de Kamer werd voorgestaan, is door het kabinet afgewezen, omdat het onlosmakelijk aan elkaar verbonden eenheden zijn. Dat is best mogelijk, maar de argumenten waarop beide voorstellen steunen, zijn van volstrekt verschillende aard. De op nihilstelling van de vermogensaftrek is een gevolg van het uitblijven van inflatie en de verlaging van de vermogensbelasting is een tegemoetkoming aan het bedrijfsleven voor het wegvallen van de WIR. De regering kan dan wel zeggen dat ze zo vast aan elkaar verbonden zijn, maar dat komt doordat de regering zelf ze aan elkaar heeft verbonden. Maar in wezen zijn deze wetsvoorstellen gebaseerd op volstrekt verschillende uitgangspunten.

De minister heeft gezegd dat er

geen fiscale overwegingen zijn om een degressief tarief in de vennootschapsbelasting in te voeren. Op zichzelf zou het ook al kwalijk zijn als dat de bedoeling was geweest. Het gaat mij er niet om of er fiscale overwegingen zijn, maar het gaat om de rechtvaardigheidseisen. Het gaat erom dat bedrijven in dezelfde bedrijfstak ongelijk belast worden. Als voorbeelden heb ik genoemd: kleine bedrijven met een ondernemingsvermogen van 1 mln. en een fiscale winst van f 300.000 en grote bedrijven met een ondernemingsvermogen van 10 mln. en een fiscale winst van 3 mln. De regering kan dan wel zeggen dat er ook rekening moet worden gehouden met de inkomstenbelasting omdat er anders op ruime schaal in BV's zal worden gevluht, maar ik vind dat de regering tegelijkertijd in de inkomstenbelasting regelingen had moeten treffen die daaraan tegemoetkomen.

Er is gezegd dat de regering, als de voorstellen-Oort in de Tweede Kamer aan de orde komen en worden doorgevoerd, onder andere de motie-Reitsma in aanmerking zal nemen. Ik zou de regering willen voorstellen om met terugwerkende kracht aan de kleinere bedrijven compensatie te bieden voor het verlies dat ze nu leiden ten gevolge van de fiscale verzwarening ten opzichte van de grote bedrijven. Graag een reactie hierop van de bewindslieden. Ik vind dat er sprake is van een onrechtvaardige belastingheffing als een klein bedrijf fors zwaarder wordt belast dan een groot bedrijf of een heel groot bedrijf in dezelfde bedrijfstak. Ik heb uit de antwoorden van de regering toch de indruk gekregen dat de grote sterke bedrijven bij deze regering enige voorrang genieten.

De terugwerkende kracht is voor mijn fractie een bijzonder zwaarwegend element bij de beoordeling van wetsvoorstellen. Ik heb begrip voor het argument dat nu vragen om een novelle tot een vrij langdurig uitstel zou leiden. Als de reactie van de regering op mijn opmerkingen in tweede termijn van dien aard is, dat ik niet zal besluiten tegen het wetsvoorstel te stemmen, zullen wij dit keer over het feit van de terugwerkende kracht heenstappen, maar slechts met de uitdrukkelijke bepaling dat dit een exceptioneel geval is, dat ons, naar mijn overtuiging, voor het grootste gedeelte opgedrongen is door de regering.

□

De heer Boorsma (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil op zeven punten kort reageren.

In de eerste plaats is minister Ruting het kennelijk met mij eens, dat het bij de terugwerkende kracht gaat om een beperkt aantal bedrijven en om slechts enkele dagen. Maar, zo zegt hij, het is en blijft terugwerkende kracht. Dat hebben wij ook met zoveel woorden al aangegeven. Dat is een duidelijke zaak. Hij constateert dat er dan een kladje zit in de regel welke hier tot stand is gekomen na de motie-Christiaanse. Ik herhaal dat het voor ons geen precedentwerking zal hebben. De druk tot dit soort maatregelen is uit de samenleving gelukkig nihil. Maar ik wil een goed Nederlands gezegde in herinnering brengen: uitzonderingen bevestigen de regel.

In de tweede plaats heeft minister Ruting met collega Simons gesproken over het budgettaire beeld, over de tegenvallers rond de WIR, over de meevallers bij de vennootschapsbelasting etcetera. Ik wil nogmaals het economische belang van deze maatregel benadrukken. Daarover heb ik de minister niet horen praten. Het gaat hier om een verbetering van het investerings- en het ondernemersklimaat.

In de derde plaats heeft minister Ruting gesproken over een feitelijk misverstand inzake de lastenverlichting voor de agrarische bedrijven. Hij stelde dat die verlichting zou worden gekoppeld aan de overheveling van bepaalde produkten van het hoge naar het verlaagde BTW-tarief. Voor zover ik het mij kan herinneren, is er geen sprake van een feitelijk misverstand aan mijn kant. Er is misschien in de boezem van het kabinet sprake van een feitelijk misverstand. Er is een afspraak geweest met het bedrijfsleven. Ik meen dat ik die afspraak correct heb weergegeven. Maar ik erken dat de regering wellicht na het maken van die afspraak een andere keuze heeft gemaakt. Ik geef toe dat de paasbrief de bewindsman op dat punt gelijk lijkt te geven.

In de vierde plaats heeft staatssecretaris Koning gewezen op de vermogensaftrek die op afstand de inflatie zou volgen. Hij wees er ook op, dat het gevaarlijk kan zijn om nu aan te geven wanneer je een vermogensaftrek weer op een positief percentage moet stellen. Ik

ben dat met hem eens. Ik meen wel uit zijn reactie te mogen concluderen, dat hij het met mij eens is dat het karakter van de vermogensaftrek niet is veranderd.

In de vijfde plaats heeft de staatssecretaris in reactie op mijn vraag over het gebroken boekjaar verwezen naar een eerdere beslissing inzake de verlaging van de vermogensaftrek per 1 oktober 1986. Ik geloof niet dat je op grond daarvan uitspraken mag doen over de wenselijkheid van het gunstig behandelen van bedrijven met een gebroken boekjaar in dit geval. Wij hebben vandaag eerder gesproken over de precedentwerking. Ik zou daarin geen precedent willen zien. Zelf sprak de staatssecretaris van de vreugde over een zondaar die zich heeft bekeerd. Ik wil hem oproepen, zich op dit punt te bekeren. Wij dringen er met klem op aan, bij de uitvoering van het wetsvoorstel de ongelijke en onrechtvaardige behandeling van ondernemingen met een gebroken boekjaar te voorkomen. Dat kan door toepassing van de hardheidsclausule ex artikel 63 Algemene wet inzake rijksbelastingen.

In de zesde plaats wil ik nog kort reageren op wat enkele collegae hebben gezegd. De heer Simons heeft zojuist gesteld het te betreuren dat in de discussie van vandaag zo weinig is ingegaan op de afweging, althans door de woordvoerders van de VVD en het CDA. Ik wil hem erop wijzen, dat die afweging zeer uitvoerig heeft plaatsgevonden in de brief over het zogenaamde paaspakket. De minister heeft daar al op gewezen. Er is nu eenmaal een tijd om af te wegen, maar er is ook een keer een tijd om besluiten te nemen. De aandacht van de heer Simons voor de staatsschuld vind ik zeer boeiend. Ik wil hem toch vragen, nog eens mijn bijdrage aan het zeer recente beleidsdebat over Financiën na te lezen, waarin ik de Partij van de Arbeid heb uitgedaagd, deelgenoot te worden van mijn zorg over de groeiende staatsschuld. Ik heb daar toen weinig van gemerkt.

In de zevende plaats heeft de heer Vis kennelijk op twee punten niet goed geluisterd naar mijn bijdrage van vandaag. Hij verwijt mij dat ik op een te geaggregeerd niveau per saldo een lastenverlichting constateer en daarbij voorbij ga aan het feit dat individuele ondernemingen alleen met verzwaring te maken kunnen

hebben. Ik heb dat echter zelf aan de orde gesteld. Ook dat was mogelijk na bestudering van de beschikbare stukken.

□

De heer **Van Graafeiland** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De heer Barendregt scheen voorspellende gaven te hebben toen hij zei dat het kabinet meer zou horen van de verantwoordelijkheid rond de procedure, want daar wil ik ook een opmerking over maken. Ook wij vinden dat de minister de verantwoordelijkheid voor de procedure wel wat al te gemakkelijk bij de Kamer legt. Uiteraard is de procedure een zaak van de Kamer zelf, maar bij het antwoord op de vraag in welke mate wij ons onder druk laten zetten, speelt natuurlijk wel mee, hoe adequaat en hoe alert het departement en de bewindslieden zelf hebben gehandeld waar het hun bijdrage betreft in het halen van schema's. Het kabinet kan ons in dat opzicht in zodanige problemen brengen dat het wel degelijk materieel gezien verantwoordelijk is voor vertragingen. Ik mag aannemen dat het kabinet van ons vraagt om mee te denken, volgens de termijnen die het wenselijk acht en die in dit geval zelfs zijn afgesproken met derden. Dat vraagt een zeker samenspel tussen de betrokken partijen, te weten kabinet, Tweede Kamer en Eerste Kamer. Daar kunnen de bewindslieden zich volgens ons niet aan onttrekken. Daarenboven vind ik het een beetje flauw dat de minister het uitstel naar 15 november in het geding brengt, en met name zijn instemming daarmee, omdat het in dit geval financieel gezien natuurlijk aardig uitkomt. Wij menen dat we aan de afspraken een groter gewicht moeten toekennen dan aan het uitstel om de terugwerkende kracht te voorkomen.

□

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan kort zijn, omdat een aantal opmerkingen geen weerwoord van mijn kant meer vragen.

De heer Simons heeft terecht gezegd dat bij voorstellen voor lastenverlichting afwegingen en keuzes moeten worden gemaakt. Je kunt niet zeggen: iets is goed, dus zeur er niet meer over. In plaats daarvan moet je afwegen om te

kijken of er geen betere oplossingen zijn. Nogmaals, zijn lijn is juist, maar onze mening blijft dat het door ons voorgestelde pakket, dat gelukkig de steun krijgt van een meerderheid van de Kamer, een juist pakket is geweest, omdat ook de verlaging van de Vpb een bijdrage levert c.q. zal leveren aan een gunstige ontwikkeling van het ondernemingsklimaat en van het vestigingsklimaat, en derhalve aan de economische groei en de werkgelegenheid. Ik denk dat dit voorstel ook evenwichtig is, omdat het niet alle kaarten heeft gezet op verlaging van de Vpb, maar ook veel aandacht heeft besteed aan andere elementen, waarbij ik met name denk aan de premieverlaging waarover ik zoëven al heb gesproken.

De heer Simons heeft nogmaals de WIR-overschrijdingen ten tonele gevoerd. Hij heeft gelijk als hij zegt dat je, ook onder de huidige omstandigheden, waarin het wat beter gaat met de economie, scherp moet blijven letten op de ontwikkeling van de staatsschuld in Nederland, omdat die ongunstig was, is en voorlopig ook zal blijven. Ik ben de eerste om dat met de heer Simons te constateren. Een en ander staat overigens ook heel duidelijk in de tabellen van de Miljoenennota. Er is geen sprake van dat ik dit onder het karpet tracht te schuiven. Integendeel. Het zal derhalve nodig zijn, dat wij het financieringstekort verder terugbrengen. Daarbij spelen ook de hoogte van de economische groei en de hoogte van de rente een grote rol.

Ik ben het niet met de heer Simons eens, waar hij sprak van "zonder kans op afremming". Neen, het is zeer wel mogelijk dat je over een aantal jaren een situatie bereikt, waarin de staatsschuld als percentage van het nationaal inkomen niet meer stijgt. De schuld stijgt nu nog in guldens en helaas ook nog als percentage van het nationaal inkomen. Tot in lengte van jaren zal de schuld in guldens blijven stijgen. Dat is per definitie het geval zolang er een financieringstekort is. Dat neemt niet weg dat je de zaak ook in sterke mate moet bezien in het licht van het aandeel van het nationaal inkomen. Wanneer de situatie wordt bereikt die ik zoëven schetste, waarin dus sprake is van een duidelijk verder gedaald financieringstekort en een redelijke economische groei gedurende enige jaren, zal het mogelijk zijn de ontwikkeling van de voortdurend stijgende staatsschuld als

Ruding

percentage van het nationaal inkomen om te buigen. Ik zie dat nog niet in 1990 gebeuren, maar het is ook geen kwestie van het jaar 2000. Dat kan zeer wel daartussenin bereikt worden. Dat is ook nodig. De kritische opmerkingen van de heer Simons zijn derhalve ook juist. Ik doe daar niets aan af. Een en ander heeft ons overigens niet tot de conclusie geleid, dat de voorgestelde verlaging van de vennootschapsbelasting minder vergaand moet zijn of later moet ingaan. Het eerste is structureel en het tweede incidenteel. Met name voor het lage tarief zou dat structureel een volkomen verkeerd signaal inhouden, hetgeen averechts zou uitwerken op het ondernemersklimaat, met alle ongunstige gevolgen van dien.

In de richting van de geachte afgevaardigde de heer Barendregt merk ik op, dat ik mij niet gemakkelijk van de gehele procedure heb willen afmaken. Ik heb er alleen op gewezen, dat het gedoe over de vraag, wanneer het wetsvoorstel hier plenair moest worden behandeld, een zaak is van de Kamer.

Resteert de vraag of het wetsvoorstel te laat is ingediend bij het parlement. De heer Van Graafeiland heeft daarover ook een opmerking gemaakt. In navolging van de staatssecretaris, vraag ik aandacht voor het feit dat voor ons in sterke mate telt het tijdstip waarop het wetsvoorstel door de ministerraad wordt goedgekeurd, waarna het kan worden aangeboden aan de Raad van State. Wij hebben het wetsvoorstel razendsnel door de ministerraad laten aannemen, direct na het paasdebat. Dat kon niet eerder. Daarna heeft het zo lang geduurd als het nu heeft geduurd. Ik betreur dat met de leden aan de overzijde en de leden van deze Kamer. Ik ben het echter niet eens met degenen die zeggen dat wij de Kamer onder druk hebben gezet.

De heer Van Graafeiland heeft gezegd dat het departement die vertraging heeft veroorzaakt. Ik bestrijd dat. Ik daag iedereen uit, te bewijzen dat de beantwoording van de stukken aan de overzijde en deze zijde nog sneller had kunnen plaatsvinden dan nu is gebeurd. Het is namelijk moeilijk om antwoord te geven voordat de vragen zijn gesteld. Dat is zelfs voor Financiën niet haalbaar.

De heer **Van Graafeiland** (VVD): De

minister geeft nu antwoord op vragen die ik niet gesteld heb. Ik heb ook überhaupt geen opmerking gemaakt over de snelheid in dit geval. Ik heb alleen aandacht gevraagd voor het feit dat de snelheid van de doorlooptijd van een wetsvoorstel een gevolg is van een samenspel tussen betrokken partijen. Daar spelen de bewindslieden en het departement gewoon een rol in. Daarmee kan in materiële zin de verantwoordelijkheid voor de totale lengte van de procedure niet zo maar worden afgewenteld op de Kamer.

Minister **Ruding**: Voorzitter! Ik heb niet gezegd dat ik de verantwoordelijkheid voor de totale lengte van de procedure afwentel op de Kamer. We moeten goed naar elkaar luisteren. Ik heb een en ander gesteld naar aanleiding van een verwijzing naar het departement. Die verwijzing wekte de indruk dat de ambtenaren langzaam hadden gewerkt. Dat is naar mijn mening volstrekt onjuist. Dat geldt jegens Financiën in het algemeen en op dit punt in het bijzonder, gezien de enorme snelheid waarmee — het spijt mij, gezien enige leden van de Kamer, dat ik dit moet zeggen — ook in de weekeinden is gewerkt. Die druk heeft het parlement op ons gelegd. Zo gaat dat in Den Haag!

Ik kom op de overige punten van de heer Barendregt. Ik heb de splitsing afgewezen. Ik blijf daarbij, want het gaat om onderdelen die met elkaar verbonden zijn. Ik bedoel daarmee dat zij vooral in politiek opzicht niet los van elkaar te bezien zijn. Dat was de bedoeling van mijn opmerking. Ik zeg niet dat zij fiscaal-technisch niet kunnen worden losgekoppeld. Als de heer Barendregt dat heeft bedoeld, dan heeft hij natuurlijk gelijk. Maar het ging om een andere overweging.

Over de rechtvaardigheid ten aanzien van kleine bedrijven het volgende. Voorzitter! We moeten natuurlijk wel oppassen dat we op dit punt niet doorslaan. De heer Barendregt wekt, met erkenning voor de aandacht die hij aan dit punt heeft besteed, de indruk dat er sprake is van een verzwarende van de belasting voor kleine bedrijven. Dat is wel al te gek. Er is toch sprake van een belastingverlichting, alleen van een mindere verlaging van het tarief dan voor de bedrijven met een hogere winst. We moeten de zaak wel in de juiste context plaatsen.

Ik voel niets voor een voorstel om over enige tijd met terugwerkende kracht in de Kamer tarieven te veranderen. Ik denk dat dit ook niet helemaal de sfeer is van deze Kamer. Maar goed, dat moeten de leden zelf maar bepalen. Het lijkt mij beter om nu reeds te zeggen dat wij enerzijds zeer serieus naar deze kwestie zullen kijken, hetgeen ik naar aanleiding van een interruptie van de heer Luteijn al heb toegezegd, maar anderzijds wil ik niet de indruk wekken dat we het element van de terugwerkende kracht daarbij ook een rol zullen laten spelen.

De heer Boorsma heeft een aantal constatering gedaan. Ik heb daar goed naar geluisterd, maar zij brengen niet de noodzaak met zich mee dat ik daarop reageer.

Ik zal de kwestie van de 25 mln. of, anders gesteld, een kwart van 100 mln., ook mijnerzijds voor de zorgvuldigheid nog even nagaan. Het lijkt mij voor de historie juist om te bekijken wat er eerder dit jaar precies is afgesproken en vastgelegd.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Boorsma heeft een reactie gegeven op het door de heer Simons gestelde. Ik ben het met de heer Boorsma eens, dat gelet moet worden op de verbetering van de economische groei en op de gunstige effecten die een en ander heeft op de rijksbegroting. Ik heb dat ook volkomen erkend. Ik heb met mijn opmerking bedoeld te zeggen — maar dat was ook niet het betoog van de heer Boorsma — dat dit natuurlijk geen vrijbrief is voor, zoals bij de WIR, onbepaalde overschrijdingen. Ook goede zaken hebben hun grenzen. Het is dan ook goed dat dit instrument, de WIR, is afgeschaft.

□

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik maak nog een enkele opmerking over de vermogensafrek, waarvan de geachte afgevaardigde de heer Barendregt heeft gezegd dat hij niet gekoppeld mag worden aan de lastenverlichting. Ik meen dat dat in dit geval zeker wel mag, want, zoals ik in eerste termijn ook heb betoogd, de vermogensafrek vindt als inflatiecorrectie plaats op afstand. Een aantal zaken worden daarbij meegewogen, dus ook dit punt mag dan worden meegewogen. Ik vind de suggestie van de heer Barendregt zelfs heel gevaarlijk, want die zou, als zij precies wordt

toegepast, kunnen inhouden dat men zelfs met terugwerkende kracht van de vermogensaftrek af kan komen en men de aftrek kan aanpassen indien blijkt dat de inflatie lager is dan was geprognosticeerd.

Ik wil ingaan op de opmerkingen van de heer Boorsma. Ik ben hem erkentelijk voor zijn opmerking — wij zijn het hierover geheel met elkaar eens — dat in het noemen van percentages gevaar schuilt indien de vermogensaftrek in ere moet worden hersteld in de vennootschapsbelasting en moet worden verhoogd in het kader van de inkomstenbelasting.

Een voor mij wat pijnlijker punt is gelegen in het feit dat een zondaar zich slechts kan bekeren, indien hij zich van de zonde bewust is. De erkenning dat je gezondigd hebt, gaat immers vooraf aan een bekeering. Mijnheer de Voorzitter! Dat is bij mij niet het geval in het kader van het gebroken boekjaar. Ik kan mij dus niet bekeren en ik kan de geachte afgevaardigde derhalve ook geen toezegging doen met betrekking tot de toepassing van de hardheidsclausule. Gelet op het geheel van het wetsvoorstel, lijkt het mij dat deze hierbij niet op haar plaats is.

De heer **Boorsma** (CDA): De staatssecretaris vindt dat kennelijk. Wil hij toelichten waarom hij dat vindt?

Staatssecretaris **Koning**: Mijn antwoord is wat dit betreft gelijk aan hetgeen ik in eerste termijn heb gezegd. Ik kan daar het volgende aan toevoegen. Indien men kiest voor een gebroken boekjaar, heeft men daarvan voordelen en nadelen. Een gebroken boekjaar wordt in beginsel door de fiscus geaccepteerd. In de fiscale wetgeving wordt daarmee op een bepaalde manier rekening gehouden. Daaraan zijn voordelen en nadelen verbonden. Met betrekking tot dit voorstel is er bij een bepaalde wijziging mogelijkerwijs een nadeel aan verbonden. Dat hoeft echter niet in alle opzichten het geval te zijn. Ik zie geen reden om hier de hardheidsclausule toe te passen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Dit wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN en de PSP wordt aantekening

verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit wetsvoorstel te hebben gestemd.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van het Wetboek van Strafvordering betreffende de procedure inzake het bezwaarschrift tegen de kennisgeving van verdere vervolging of de dagvaarding (19798).**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Van Veldhuizen** (PvdA): Wij zouden dit wetsvoorstel graag het voordeel van de twijfel gunnen. Graag, omdat wij overtuigd zijn, dat met dit wetsvoorstel de doelmatigheid van de strafrechtspraak in hoge mate wordt gediend. Bovendien graag, omdat wij ten aanzien van twee van de drie elementen van dit wetsvoorstel geen enkele twijfel hebben, omdat ze hun doel dienen en de verdachte op geen enkele wijze te kort doen. Ik bedoel met die twee elementen de invoering van de plicht tot motivering van een bezwaarschrift en het niet meer van rechtswege vervallen van de dagvaarding na het indienen van een bezwaarschrift. Onze twijfel ligt echter bij het derde element, het afschaffen van de mogelijkheid, in beroep te gaan tegen de beschikking op het bezwaarschrift. Het gaat dan om een afweging tussen het al genoemde belang van de doelmatigheid van de strafrechtspraak enerzijds en het belang van de verdachte om niet te worden vervolgd op grond van een lichtvaardige dagvaarding anderzijds. Om die afweging te kunnen maken, dient er goed zicht te zijn op beide belangen. De grote algemene belangen van efficiency, doelmatigheid en vermindering of betere verdeling van de werkdruk in de strafrechtspleging komen in de stukken duidelijk genoeg tot uiting. Het is ons ook duidelijk, dat indien de mogelijkheid van beroep niet wordt afgeschaft, beide andere elementen op zichzelf nauwelijks een bijdrage tot het beoogde doel kunnen leveren. Kijkend naar het belang van de verdachte, moeten wij echter vaststellen, dat de rechter in beroep in 30% van de gevallen anders oordeelt dan de rechter in eerste aanleg. Dat brengt ons tot de indruk,

dat het belang van de verdachte zozeer met de mogelijkheid van beroep is gediend, dat wij deze mogelijkheid niet van zo weinig betekenis kunnen vinden dat ze maar moet worden afgeschaft. Op dit punt ligt onze twijfel. Die twijfel wordt ook niet weggenomen door de overweging, dat de verdachte alle bij de behandeling van het bezwaarschrift gevoerde verweren opnieuw naar voren kan brengen bij de openbare behandeling van zijn zaak. Die openbare behandeling wil hij immers voorkomen, en naar de cijfers uitwijzen, lukt hem dat in ongeveer 30% van de gevallen, waarin beroep wordt ingesteld.

Het ontgaat ons natuurlijk niet, dat onze redenering steunt op zeer summier cijfermateriaal, dat betrekking heeft op een zeer korte periode en dat verder op geen enkele manier gekwalificeerd is, zodat bij voorbeeld ook niet kan worden vastgesteld, in wat voor soort zaken beroep tot succes leidde en wat voor factoren daarin meespeelden. Daarom vroegen wij in het voorlopig verslag om wat meer cijfermateriaal, opdat meer zicht zou worden verkregen op dit belang van de verdachte. Dat cijfermateriaal blijkt er niet te zijn. Dat vinden wij eigenlijk een wonderlijke zaak, zeker bij een departement, dat zoveel zaken op zo uitstekende wijze laat onderzoeken.

Het is ons ook niet ontgaan, dat het gepresenteerde cijfermateriaal op zichzelf geen hoofdoorweging vormde om tot dit wetsvoorstel te komen, dat immers in de woorden van de memorie van antwoord aan deze Kamer een onderdeel vormt van de noodzakelijk gebleken vereenvoudiging en stroomlijning van het strafprocesrecht. Als wij met die vereenvoudiging en stroomlijning bezig zijn — en op zichzelf werken wij daaraan graag mee — dan moet de belangenafweging goed mogelijk worden gemaakt. Hier is dat onzes inziens niet het geval. Wij neigen er dus toe, dit wetsvoorstel het voordeel van de twijfel te onthouden.

De heer **Fleers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In 1982 schreven Van der Neut en Simmelink hun "requiem voor het bezwaarschrift tegen de dagvaarding". Niet, omdat het hoger beroep voor de verdachte zou komen te vervallen, maar omdat naar hun

oordeel, en niet dat van hen alleen, het bezwaarschrift beter geheel kon verdwijnen. Niet, omdat zij vonden dat de rechten van verdachten beperkt moesten worden, maar omdat zij aan de hand van feiten en cijfers uitvonden dat de verdachte door dit rechtsmiddel geen reële bescherming geniet. Een requiem voor een dode mus, dus.

De toenmaals nog niet hooggeleerde Corstens had in 1974 reeds laten zien dat in nog geen 10% van de gevallen een buitenvervolginstelling plaatsvond en dat buitenvervolginstelling in appel geheel en al te verwaarlozen was. Die lijn zet zich in de tweede helft van de zeventiger jaren door, zo blijkt uit de Justitiële Statistiek. Sindsdien is de situatie slechts in die zin gewijzigd dat het aantal bezwaarschriften meer dan verdubbeld is. Mijnheer de Voorzitter! Dat kan niet het gevolg zijn van de toegenomen kans op succes, want, zo blijkt uit cijfermateriaal uit de jaren 1983 en 1984, het percentage buitenvervolginstellingen door de rechtbank is nog steeds minder dan 10. Helaas zijn in de parlementaire behandeling tot nu toe geen recente cijfers voorhanden over het percentage buitenvervolginstellingen in appel, maar er lijkt geen reden te zijn om aan te nemen dat de verdachten hieraan meer vreugde beleven. Wij zijn erg geïnteresseerd in nadere berichten van de minister hieromtrent.

Afschaffing van het hoger beroep voor de verdachte zou op grond van enkel cijfermateriaal te overwegen zijn. Het requiem van Van der Neut en Simmelink betreft, zoals gezegd, niet alleen het hoger beroep, doch de bezwaarschriftenprocedure in haar geheel. Interessant is dat dit requiem mede gecomponeerd is op de grondtoon van meer verschillende variaties op dit thema in strafrechtelijke literatuur. Wie die wereld een beetje kent, weet dat dit geen wilde wereld is, zeker niet als het gaat om rechten van verdachten. Wanneer nu toch gedurende reeds langere tijd en vanuit diverse hoeken de bezwaarschriftenprocedure als een anachronisme wordt beschouwd, geeft dat te denken. Dan valt ook op hoe voorzichtig de minister van Justitie, bepaald toch niet de kampioen der publieke voorzichtigheid, het onderhavige wetsvoorstel van begeleidend tekst voorziet. "Dit wetsvoorstel", zo begint de memorie van toelichting, "strekt ertoe de

procedure van het bezwaarschrift tegen kennisgeving van verdere vervolging of dagvaarding te vereenvoudigen." Te vereenvoudigen. Een opvallend eufemisme voor wie vervolgens leest dat de dagvaarding niet meer van rechtswege vervalt, het bezwaarschrift moet worden gemotiveerd en de verdachte zijn mogelijkheid van hoger beroep kwijtraakt. Vereenvoudiging!

Eigenlijk pas tijdens de openbare behandeling van dit voorstel in de Tweede Kamer komt de minister na een voorzet van de heer Biesheuvel weer op schot, wanneer hij stelt dat de gebruikers het rechtsmiddel op grote schaal hebben uitgehold en de wetgever nu in de situatie hebben gebracht dat het middel voor een belangrijk deel in zijn werking moet worden beperkt.

"De kruik is net zo lang te water gegaan tot zij op dit ogenblik aan het barsten is. Gelet op de gegroeide praktijk, denk ik dat wij met aanvaarding van dit wetsvoorstel kunnen spreken van een belangrijke verbetering, ook los van het streven naar stroomlijning.", aldus de minister.

Dit zo gezegd zijnde en kennis nemende van de diverse kritische artikelen in de strafrechtelijke literatuur, ligt de vraag voor de hand waarom de minister de kruik niet bij de oren heeft gevat en een afschaffing van het bezwaarschrift als zodanig heeft voorgesteld. Kan de minister medelen of een afschaffing van het bezwaarschrift als zodanig door hem is overwogen en, zo nee, welk belang de minister hecht aan dit instituut?

Met opzet spreken wij over het instituut, omdat de achterliggende bedoeling zoals verwoord in de tekst van de memorie van toelichting op het Wetboek van Strafvordering van 1926 op zichzelf, zo menen wij, nog geheel overeind staat. Voor een verdachte kan, zo stond in de memorie van toelichting van 1926, in de behandeling ter terechtzitting reeds een groot materieel en moreel nadeel gelegen zijn. Daarom moest de verdachte de gelegenheid worden gegeven om zijn terechtstaan — de memorie van toelichting spreekt nog van "teregstelling" — te voorkomen door een rechterlijke beslissing in te roepen over de vraag of de beslissing van de officier van justitie om over te gaan tot vervolging al of niet op lichtvaardige gronden was genomen.

Uit de praktijk tot nu toe kan worden opgemaakt, dat ook het

openbaar ministerie uit zichzelf reeds waakt tegen een lichtvaardige vervolging, al was het alleen al omdat het openbaar ministerie het zich nauwelijks kan permitteren aan het slot van de strafrechtelijke procedure met lege, lichtvaardig gehandeld hebbende, handen te staan. Het sepot-beleid getuigt daarvan.

Het belangrijkste nut van het gebruik van het bezwaarschrift, zo wordt algemeen erkend, bestaat in de meeste gevallen uit het oneigenlijk gebruik ervan. Een bekend voorbeeld daarvan is dat van de verdachte die ondanks een bekentenis toch een bezwaarschrift indient. Dat dit voorbeeld overigens van alle tijden is toont het verhaal van de heer Du Tour van Bellinchave, minister van Justitie in 1885. Ook toen al ging het over paspoorten.

De minister wees op de zaak van een geacht ingezetene van Amsterdam die enige jaren daarvoor, toen het paspoortenstelsel nog in gebruik was, op reis ging naar Duitsland, en wel per boot van Arnhem naar Keulen. Hij had een paspoort van het vorige jaar bij zich. Op de boot bekroop hem de vrees dat hij aan de grens zou worden tegengehouden en hij veranderde het jaartal op het paspoort. Dát paspoort was echter fraudebestendig en het bedrog werd ontdekt. De man werd vervolgd. Hij bekende, maar zijn advocaat diende wat wij nu een bezwaarschrift noemen in. De man werd vervolgens buiten vervolging gesteld, omdat de advocaat had aangetoond dat niet bewezen was of de vervalsing op Nederlands dan wel op Duits grondgebied had plaatsgevonden. In het laatste geval was het feit hier te lande niet strafbaar. De minister van Justitie toenmaals vond dit een goed voorbeeld van een zaak waarin een bezwaarschrift een naar hij zei uitnemend resultaat had gehad. Ik hoor zijn ambtsopvolger anno 1988 dat zo nog niet zeggen, maar ik wacht het eventuele antwoord van de minister gaarne af.

Wat ik de minister in ieder geval wel hoor zeggen, althans wat de memorie van toelichting meldt, is dat het verhoudingsgewijs grote aantal bezwaarschriften dat in fraudezaken wordt ingediend een aanwijzing vormt dat de verdachte de regeling voor een ander doel aanwendt dan waarvoor zij is bestemd. Kan, zo vragen wij, de minister die aanwijzing nog iets nader toelichten?

Wie zich terecht zorgen maakt over de tijdrovende strafrechtelijke procedure, over de lange tijd die er vaak ligt tussen het plegen van het feit en de berechting ervan — om over de tenuitvoerlegging van een vonnis nog maar te zwijgen — kortom, wie zich zorgen maakt over de geloofwaardigheid van onze strafrechtspleging, moet zich zorgen maken over het oneigenlijk gebruik van het bezwaarschrift. Interessant hierbij is, dat tijdens de parlementaire behandeling van het Wetboek van Strafvordering van 1886 een minderheid van de commissie van rapporteurs in de Tweede Kamer zich niet zo ingenomen toonde met de toen voorgestelde voorloper van het bezwaarschrift, te weten het recht van verzet. Die minderheid scheen het recht van verzet tegen de dagvaarding onnodig toe, terwijl zij vreesde dat daarvan maar al te vaak door de beklagde of diens raadsman gebruik zou worden gemaakt om de zaak op de lange baan te schuiven: 1886!

Wederom uit door Corstens gedaan onderzoek — de minister verwees er in de Tweede Kamer reeds naar — blijkt dat degene die een bezwaarschrift tegen de dagvaarding indient en vervolgens tegen de beschikking tot verwijzing een rechtsmiddel aanwendt ongeveer negen maanden tijdwinst boekt. Bij een bezwaarschriftprocedure zonder hoger beroep dan wel cassatie beloopt de tijdwinst voor de verdachte drie maanden. Afschaffing van hoger beroep voor de verdachte — ik laat de mogelijkheid van cassatie maar even terzijde — kan in voorkomende gevallen reeds een tijdsbesparing van een halfjaar opleveren in de strafrechtelijke procedure met de daarbij behorende werkbesparing. Combineren wij nu de tijdsbesparing als gevolg van het afschaffen van het hoger beroep van de verdachte met het eerder door mij genoemde en door Corstens aangetoonde zeer beperkt aantal buitenvervolginstellingen in appel, dan ligt het wet worden van het onderhavige voorstel reeds daarom in de rede. Wie desondanks in dit voorstel een aantasting van de rechten van de verdachte ziet, kan wellicht in de literatuur ook nog kennis nemen van de wijze waarop het indienen van een bezwaarschrift een verdachte van de regen in de drup kan brengen, bij voorbeeld doordat het openbaar ministerie de kans krijgt om op

zichzelf soms fatale gebreken alsnog te repareren.

Mijnheer de Voorzitter! Gaarne bedanken wij de minister voor de uitgebreide aandacht die hij heeft willen geven aan onze opmerkingen bij de gehanteerde argumenten voor het wél handhaven van de appelmogelijkheid voor de officier van justitie, terwijl de appelmogelijkheid voor de verdachte wordt uitgesloten. In zijn nadere memorie van antwoord verwijst de minister voor de overwegingen die ertoe hebben geleid de officier van justitie de bevoegdheid toe te kennen rechtsmiddelen aan te wenden tegen de gegrondverklaring van het bezwaarschrift naar de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer, als ook naar de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer; tweemaal een verwijzing naar een memorie van antwoord. Moeten wij hieruit begrijpen, dat de minister van oordeel is dat hij in de memorie van toelichting zelve geen overwegingen voor dit op zichzelf toch niet onbelangrijke voorstel heeft neergelegd? Indien dat zo is, dan hebben wij ons in de discussie met de minister in de schriftelijke voorbereiding ten onrechte gebaseerd op die memorie van toelichting, waar in de laatste alinea van pagina 5 het volgende staat: "Anders dan de verdachte heeft de officier van justitie, nadat in de bezwaarschriftprocedure een voor hem ongunstige beslissing is gevallen, in het algemeen geen mogelijkheid meer zijn zienswijze aan de rechter voor te leggen. De beslissing tot buitenvervolginstelling is derhalve van ingrijpender aard dan de beslissing waarbij het bezwaarschrift niet-ontvankelijk of ongegrond wordt verklaard. Met het oog daarop is de mogelijkheid voor de officier van justitie beroep in te stellen tegen de buitenvervolginstelling gehandhaafd." Aldus de memorie van toelichting. Ik neem overigens aan, dat bedoeld zal zijn: buitenvervolginstelling. Wij onderschrijven het feit dat de officier van justitie bij een buitenvervolginstelling in het algemeen geen mogelijkheid meer heeft, zijn zienswijze aan de rechter voor te leggen. Dat de beslissing tot buitenvervolginstelling derhalve van ingrijpender aard is dan de beslissing waarbij het bezwaarschrift niet-ontvankelijk of ongegrond wordt verklaard, onderschrijven wij echter alleen voor zover het de officier van justitie betreft. De niet-ontvankelijk- of ongegrondverklaring is naar ons

oordeel minstens zo ingrijpend, alleen niet voor de officier van justitie, maar voor de verdachte. Immers, leidt deze beslissing tot datgene wat de verdachte nu juist wilde voorkomen, namelijk het in het openbaar terecht moeten staan? Daar doet de mogelijkheid om ter terechtzitting alle verweren opnieuw te voeren onzes inziens niets aan af. Kortom, een niet-ontvankelijk- of ongegrondverklaring achten wij voor de verdachte net zo ingrijpend als een buitenvervolginstelling dat is voor de officier van justitie; uiteraard voor ieder bezien vanuit het eigen gezichtspunt.

Voorzitter: De Rijk

De heer **Fleers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Naar onze mening dient de handhaving van het hoger beroep voor de officier van justitie niet te worden gebaseerd op het feit dat de verdachte bij een voor hem ongunstige beslissing een nieuwe mogelijkheid ter terechtzitting krijgt. Een beter argument achten wij het dat, afgezien van de tijdens de behandeling in de Tweede Kamer alsnog toegekende mogelijkheid van cassatie, een voor de verdachte ongunstige beschikking van de rechtbank weliswaar een eindbeslissing is in de bezwaarschriftprocedure, maar geen eindbeslissing in de zaak zelve. Daarentegen betekent een voor de officier van justitie ongunstige beschikking niet alleen een eindbeslissing in de bezwaarschriftprocedure, maar tevens in de zaak zelve. En dus — zo zal de minister zeggen — is de ongunstige beschikking voor de officier van justitie ingrijpender dan voor de verdachte. Zo lijkt de cirkel weer rond. Neen, zeggen wij dan opnieuw. Dat is hij wel uit een oogpunt van de vervolging als zodanig, maar niet uit het meer specieke oogpunt van de doelstelling van het bezwaarschrift, te weten het voorkomen van een op grond van een lichtvaardige vervolging terecht moeten staan.

Kortom, mijnheer de Voorzitter, wij verschillen van mening over de juistheid van de specifieke motivering van het voorstel op dit punt, doch niet over de juistheid van het voorstel zelve. Wij steunen, daarbij vertrouwend op het antwoord van de minister, het thans aan de orde zijnde wetsvoorstel. Het bezwaarschrift lijkt, als de diverse geluiden daarover juist zijn, een instrument te zijn dat

moelijk nog een "gloria" en een "halleluja" voortbrengt, maar dat betekent niet — zo menen wij — dat dus het "requiem" maar moet worden ingezet.

De heer **Talsma** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De mogelijkheid om tegen een kennisgeving van verdere vervolging of een dagvaarding een bezwaarschrift in te dienen is in 1926 geïntroduceerd in het nieuwe Wetboek van Strafvordering. Daarvoor gold een kleine eeuw de noodzaak voor de officier van justitie om zich tot het gerecht te wenden, ten einde een soort permissie voor vervolging te krijgen. Daartoe werd een zogenaamde rechtsingang verleend. Dat was een formaliteit die slechts enkele seconden in beslag nam. Dat heeft men toen afgeschaft. Bij die gelegenheid heeft men het juist geoordeeld dat een verdachte die meent dat hij volstrekt ten onrechte wordt vervolgd, zich daartegen van tevoren kan verweren. Dat heeft geleid tot de bezwaarschriftprocedure waarover wij thans spreken.

Remmelink heeft het bezwaarschrift een nuttige zaak genoemd. Hij deed dit in een heel goed opstel over het bezwaarschrift en de daaraan gekoppelde procedure in de bundel die in 1972 aan Langemeijer werd gewijd. Ik geloof dat wij het erover eens kunnen zijn dat er een mogelijkheid voor een bezwaarschrift moet blijven, maar daarbij kunnen wij ons afvragen of daaraan nog het hoger beroep en de cassatie verbonden moeten zijn. Daar kom ik direct nog op terug.

Mijnheer de Voorzitter! Het gaat in dezen niet alleen om lichtvaardige dagvaardingen en alles wat daarbij hoort, maar ook om mogelijke formele fouten die tevoren moeten worden bekeken. Ik meen te weten, hoewel daar geen cijfers over zijn, dat het nogal eens voorkomt dat eenvoudigweg de verkeerde persoon werd gedagvaard. Bij tweelingen gebeurt dit nog wel eens, omdat men bij voorbeeld dezelfde geboortedatum heeft. Het komt ook wel eens voor dat een delict verjaard is, hetgeen valt vast te stellen aan de hand van de ten laste gelegde datum. Het is ook mogelijk dat de officier van justitie niet ontvankelijk is op grond van undue delay. Al deze gevallen zijn ook aan de orde als wij

spreken over de mogelijkheid, een bezwaarschrift in te dienen. In de stukken vind ik dit niet terug.

Ik ben met de heer Van Veldhuizen van mening dat het jammer is dat wij niet meer cijfers hebben. Daarbij had misschien ook deze splitsing bekeken kunnen worden. Ik wijs er wel op dat Remmelink een wat langere tijd geleden wel cijfers heeft genoemd. Hij is een drietal jaren uit de zestiger jaren nagegaan en hij komt tot uitermate geringe percentages, liggende rond een tiende procent van het aantal gevallen. Het aantal gevallen dat succes oplevert ligt tussen de 20 en 30%, met inbegrip van de formele fouten in de dagvaarding.

Het gaat vandaag nu in het bijzonder om het tegengaan van lichtvaardige vervolgingen, zoals in de memorie van toelichting staat en zoals door vele schrijvers en de jurisprudentie is bevestigd, hetgeen nader is uitgewerkt als een criterium dat reeds dadelijk dient te blijken dat een verdere vervolging niet gerechtvaardigd is. Zo stelt de Hoge Raad in 1941 en in 1985 weer dat het gaat om bescherming tegen lichtvaardige vervolging en om de vraag of er voldoende of onvoldoende aanwijzingen zijn voor schuld. Dit moet dan een onderzoek in raadkamer zijn van beperkte aard. Dat is ook vaste jurisprudentie. Het mag niet zo ver gaan dat de zaak zelve uitvoerig wordt onderzocht.

De praktijk is soms nog wel eens wat anders, met name wat betreft de openbaarheid die iemand, die eigenlijk niet terecht behoort te staan, inderdaad wil vermijden. Dat is een belangrijke grond, maar niet de enige. Het komt nogal eens voor dat de betrokkene die bescherming niet krijgt. Er zijn gevallen in de jurisprudentie te vinden waarbij via voorletters en woonplaats zeer goed is na te gaan wie het betreft. Remmelink zet daar ook vraagtekens bij. In een aantal gevallen heeft de betrokkene zelf wel degelijk de publiciteit gezocht. Ik roep verschillende strafzaken rondom het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds in herinnering en de diverse kwesties die speelden rondom de Slavenburgs Bank. Daar is in de bezwaarschriftprocedure uitvoerig onderzoek gedaan door verschillende instanties tot en met de Hoge Raad toe. Het ging daarbij om de vraag wat precies de strafrechtelijke verantwoordelijkheid is van de directeur voor zijn

bedrijf en voor wat zijn medewerkers doen. Daar is niet alleen grote publiciteit aan gegeven, de verdediging van de betrokkenen heeft ook regelmatig zelf perscommuniqués uitgegeven.

Ik kan nog een geval noemen, gepubliceerd in NJ 1988 nr. 157. Het gaat daarbij om een euthanasiegeval. Daar werd een bezwaarschrift ingediend en het betrokken gerechtshof meende toen vier of vijf getuigen te moeten doen horen door de rechter-commissaris, waarbij eigenlijk de zaak zelf werd onderzocht. Het Hof kwam tot de conclusie dat de betrokken arts in een noodtoestand heeft verkeerd en vindt alsnog, na dit uitvoerige onderzoek, het bezwaarschrift gegrond.

Ik wijs erop dat in het geval van het ABP en Slavenburg en ook in het laatste, de betrokken rechters veel verder zijn gegaan — ik zeg niet dat het onjuist is, ik wijs erop — dan de Hoge Raad die er voortdurend vanuit gaat dat het een onderzoek van beperkte aard moet blijven. Ik noem dit, mijnheer de Voorzitter, omdat sommigen ook hier in dit huis wat bezwaren hebben genoemd tegen het doen vervallen van de mogelijkheid om in beroep te gaan, terwijl dit misschien toch wel enigszins zal kunnen meevallen.

Ik geef de heer Fleers toe dat de openbaarheid, bij een behandeling van de zaak zelve op de zitting, voor de verdachte een nadeel is. Maar alle bezwaren die hij tegen de dagvaarding heeft, zullen opnieuw daar getoetst worden en als zij niet gegrond bevonden worden, kan hij daarvan in beroep gaan. Ik vind het ook niet zo erg als sommige anderen, dat dit dan gebeurt. Ik wijs erop dat er veel meer en ook belangrijker verweren in de hoofdzaak op de zitting kunnen worden genoemd en dan kunnen worden gepasseerd door de rechtbank. Men kan nog een getuige willen horen en de rechtbank wijst dat af. Er kan een reclasseringsrapport worden gevraagd; de verdachte of de officier kan om aanhouding van de zaak vragen om nog wat uit te zoeken; er kan een nader psychiatrisch rapport worden gevraagd; daar beslist de rechtbank over en daar is op dat moment geen hoger beroep van. Tegelijk met de einduitspraak kan men dat dan aan het gerechtshof voorleggen.

Ik zie niet in wat er voor wezenlijk bezwaar tegen is, als men ook de bezwaren die men tot nog toe apart

in hoger beroep aan het Hof kan voorleggen, daar alsnog naar voren kan brengen. Zoals gezegd, til ik aan die openbaarheid niet zo zwaar. De praktijk is dat in belangrijke, geruchtmakende zaken er ook bij de bezwaarschriftprocedure openbaarheid is en dat anderzijds bij veel minder belangrijke zaken de behandeling op een normale terechtzitting verder niet tot enige perspublicatie leidt.

Ik ben het eens met de heer Fleers als hij zegt, dat de huidige lange duur niet verenigbaar is met een goede rechtstoepassing. Ook de gepubliceerde gevallen uit de jurisprudentie geven het aan. Men gaat vaak tot in cassatie toe. De praktijk is dat er dan twee jaren, soms nog wel wat meer, verstreken zijn. Als dan daarna de gewone behandeling ter terechtzitting nog moet aanvangen, met ook weer de mogelijkheid van hoger beroep en cassatie, dan is dat allemaal een zeer verkeerde zaak.

Er wordt ook nog al eens misbruik van gemaakt, met name in gevallen van openlijke geweldpleging en andere soortgelijke delicten, waarbij de verdachten in voorarrest worden genomen en waarbij dan op korte termijn, eventueel op verkorte termijn, de zaak voor de politierechter zal dienen. Zij worden dan in persoon gedagvaard; met de huidige bezwaarschriftprocedure vervalt die dagvaarding. Uiteraard worden de betrokkenen niet langer vastgehouden dan redelijkerwijs samenhangt met de te verwachten strafduur. Dus na een korte tijd worden zij vrijgelaten en dan begint een lijdensweg om aan hen alsnog een rechtsgeldige nieuwe dagvaarding uit te reiken. Ik geloof niet dat dit de bedoeling van de bezwaarschriftprocedure is geweest. Het is in een aantal gevallen wel de praktijk.

Kortom, mijnheer de Voorzitter, ik til dus niet zo zwaar aan de mogelijkheid om het hoger beroep voor de verdachte te laten vervallen. Ik hoop te hebben aangetoond dat hij praktisch alle kansen in de hoofdzaak alsnog heeft, met ook daar hoger beroep en cassatie.

Ten slotte nog een opmerking over de mogelijkheid dat de officier van justitie een apart hoger beroep krijgt. Het is numeriek niet zo belangrijk. De minister noemt vier gevallen, waarvan er twee met succes zijn bekrond, ik meen in één jaar tijd. Je zou je dus kunnen voorstellen dat die beroepsmogelijkheid er niet zou

komen. Maar ik kan mij voorstellen dat in bepaalde gevallen het openbaar ministerie zegt dat het het toch erg belangrijk vindt om een bepaald geval als strafwaardig te zien en niet als lichtvaardig aan te vatten, en dat dit door de rechters niet wordt gehonoreerd. Daar zou dus toch de mogelijkheid van een uitspraak in hogere instantie kunnen worden gecreëerd. Ik vind dat een goede zaak. Ik geloof ook niet — het is in de stukken wel genoemd — dat daarmee de equality of arms doorbroken is. Ik heb net gezegd: de verdachte krijgt zijn volle rechten bij de behandeling in de hoofdzaak. Zonder apart beroep bij een gegrondbevinding van het bezwaarschrift is de officier zonder hoger beroep voorgoed in deze zaak buitenspel gezet.

Maar nogmaals, ik dacht dat de vraag van wel of niet een hoger beroep op zichzelf niet zo vreselijk zwaar genomen behoeft te worden. Het is toch waarachtig voor een rechter zo moeilijk niet om een beslissing te nemen over de vraag of er toch een lichtvaardige vervolging plaatsvindt, of uit de stukken reeds dadelijk blijkt dat er wel of geen verdere vervolging en strafuitspraak zal komen. Hij heeft heus wel over andere en zwaardere zaken beslissingen te nemen, op de terreinen die tot nog toe aan hem zijn overgelaten, zoals het stakingsrecht, jarenlang de abortuskwestie en thans nog de euthanasie. Hij neemt vele beslissingen over min of meer langdurige gevangenisstraffen. De beslissing over de vraag of een stuk een lichtvaardige vervolging bevat, is naar mijn oordeel vrij eenvoudig te nemen, evenals een beslissing over de vraag of er een verkeerde verdachte terecht staat. Ik weet niet of daar nu werkelijk hoger beroep bij nodig is. Ik geloof dat wij de draagwijdte van het hoger beroep een beetje beperkt moeten zien.

Mijn fractie juicht het bijzonder toe dat thans deze langdurige, nodeloze rechtsgang wordt verminderd en wordt teruggebracht tot het essentiële. Mijn fractie zal derhalve het wetsontwerp gaarne steunen.

□

Minister Korthals Altes: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben de Kamer bijzonder erkentelijk voor de aandacht die zij in deze laatste fase van dit wetsvoorstel vanmiddag aan deze

materie heeft willen geven, want de materie is belangrijk genoeg. Ik zou dit voorstel nog eens willen toelichten, niet alleen uit een oogpunt van de door mij nagestreefde efficiency in strafrecht en strafvordering en ook niet alleen op grond van het feit dat ik van mening ben dat een aantal artikelen in het Wetboek van Strafvordering een heroverweging verdienen. Ik geloof dat wij de kwestie van het bezwaarschrift tegen de dagvaarding apart mogen zien, los van de algemene vraag of stroomlijning wel of niet gewenst en verantwoord is, los ook van de vraag of aan het openbaar ministerie de mogelijkheden moeten worden geboden om gemaakte vormverzuimen te herstellen.

In het verleden is namelijk gebleken dat tegen het bezwaarschrift tegen de dagvaarding, de bezwaarschriftprocedure in de praktijk, toch meer algemene bezwaren waren gerezen, ook lang voordat ik vorig jaar op 27 september in Assen een lans brak voor de mogelijkheid om vormverzuimen te laten herstellen. Hierbij wil ik nog eens aantekenen dat ik daarbij twee duidelijke voorwaarden heb genoemd: in de eerste plaats dat de samenleving erop moet kunnen rekenen dat de magistratuur geen fouten maakt — dat blijf ik altijd vooropstellen — en in de tweede plaats dat men, als dat toch gebeurt, pas herstel van een fout kan vragen wanneer men hem eerst ook erkent. Mij is wel eens aangewezen dat ik hiermee voor het openbaar ministerie de mogelijkheid wilde scheppen om fouten te verdoezelen. Het tegendeel is waar. Wanneer men een fout verdoezelt, kan men hem niet herstellen. Om een fout te herstellen, moet men hem eerst erkennen. En erkennen is precies het tegenovergestelde van verdoezelen. Ik zie dit voorstel dus los daarvan, omdat al veel eerder, en van veel gezaghebber zijde, bezwaren tegen de bezwaarschriftprocedure waren aangetekend. De heer Fleers wees hier al op.

Na de uitvoerige schriftelijke behandeling van het wetsvoorstel, ook in deze Kamer, meen ik nu met een aantal samenvattende opmerkingen over doel en strekking van dit wetsvoorstel te kunnen beginnen. Er wordt dus wel een bijdrage geleverd aan vereenvoudiging en stroomlijning van het strafproces, maar niet in het kader van de algemeen nagestreefde

vereenvoudiging en stroomlijning. Deze vereenvoudiging, als men het zo wil noemen, deze wijziging, was naar mijn mening al nodig om de mogelijkheid te bieden dat het toenemende aantal strafzaken, vooral in bepaalde sectoren — in dit verband wordt de sector van de fraudezaken regelmatig genoemd; de heer Talsma noemde die van de openbare geweldspleging — binnen een aanvaardbare termijn kan worden afgedaan.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om vertraging in de voortgang van het strafproces als gevolg van de indiening van het bezwaarschrift tegen de kennisgeving van verdere vervolging of dagvaarding zoveel mogelijk te voorkomen, maar met behoud van de goede kanten daarvan. Ik wil graag uitdrukkelijk aan het adres van de heer Van Veldhuizen opmerken, dat is gezocht naar een zo evenwichtig mogelijke benadering. De heer Fleers heeft ook al gevraagd: was de minister eigenlijk niet van mening, dat de hele bezwaarschriftprocedure moest verdwijnen? Dat voorstel heb ik in die vorm naar mijn stellige herinnering nooit gedaan. Ik herinner mij zeer wel, ook nog uit de tijd dat ik de advocatuur beoefende, dat de bezwaarschriftprocedure in bepaalde gevallen de heilzame gevolgen kon hebben die de wetgever op het oog heeft gehad. Maar daarbij past dan een zekere bescheidenheid bij degenen die de bezwaarschriftprocedure toepassen. Ik heb wel eens het gevoel dat die bescheidenheid de laatste jaren wat is verminderd en dat dit één van de belangrijkste redenen is geweest waarom wij nu wat moeten terugnemen van het op zichzelf bijzonder fraaie middel om de zorgvuldigheid in het strafproces zoveel mogelijk te handhaven; overigens, zo blijf ik staande houden, met behoud van het grote belang ervan. Een bezwaar in eerste instantie blijft namelijk mogelijk.

Het bezwaarschrift kan, zo zeg ik tot de heer Van Veldhuizen, in eerste instantie ook beter worden beoordeeld, hetgeen de noodzaak van hoger beroep vermindert, omdat men het nu ook moet motiveren. Ik kan natuurlijk niet ingaan op die gevallen die in hoger beroep anders werden beoordeeld dan in eerste instantie. Ik kan wel in zijn algemeenheid zeggen dat, wanneer een hoger beroep slaagt nadat men in eerste instantie een zaak heeft verloren, dit geenszins

betekent dat de rechter het in eerste instantie verkeerd heeft gezien. Veelal biedt hoger beroep de advocaten of de partijen de mogelijkheid om eerder gemaakte fouten te herstellen en te komen met een betere, duidelijker motivering en presentatie van de relevante feiten. Daardoor kan de rechter in hoger beroep, beter voorgelicht zijnde dan de rechter in eerste instantie, tot een ander oordeel komen. Welnu, door nu de eis te stellen dat het bezwaarschrift direct al in eerste instantie gemotiveerd moet zijn, beogen wij tevens de kwaliteit van de beslissing in eerste instantie te verbeteren. Die beslissing in eerste instantie zal dan, voor zover het de bezwaarschriftprocedure betreft, veelal ook de beslissing in laatste instantie zijn.

Dan moet men afwegen, hoever men wil gaan. Bij het maken van die afweging heb ik een iets andere weg bewandeld en een andere redenering gevolgd dan de heer Fleers, zowel in de memorie van toelichting als nader verduidelijkend in de twee memories van antwoord aan de Staten-Generaal. In beginsel komt de redenering toch op hetzelfde neer. De heer Fleers acht het onjuist dat ik heb gesproken over een ingrijpender gevolg dat de beslissing voor de officier van justitie zou hebben wanneer het bezwaarschrift gegrond wordt verklaard dan het gevolg voor de verdachte wanneer het bezwaarschrift niet gegrond wordt verklaard. Ik waag daarover toch met hem van mening te blijven verschillen. Ik denk dat het verschil voortvloeit uit het feit dat de heer Fleers de bezwaarschriftprocedure als procedure op zichzelf heeft beschouwd. Als hij de bezwaarschriftprocedure geïsoleerd ziet van het strafproces, dan heeft hij gelijk: dan zijn beide beslissingen even ingrijpend. Maar het gaat mij erom dat de bezwaarschriftprocedure een voorprocedure is van het strafproces. Zien wij het strafproces in zijn geheel, dan houd ik staande dat vanwege het onherroepelijke karakter dat een afwijzende beslissing voor de officier heeft, die beslissing voor die officier van justitie zeer ingrijpend is. De hoofdzaak is dan daarmee tevens in zijn nadeel beslist. Voor de verdachte geldt echter dat, als zijn bezwaar niet gegrond wordt verklaard, daarmee geen eindbeslissing in de strafzaak is gegeven. Nee, hij heeft dan, zoals de heer Talsma betoogde, nog twee feitelijke instanties voor zich, waarbij opnieuw zijn bezwaren in de

weegschaal van Justitia kunnen worden geworpen en ook zullen worden gewogen. In die zin heb ik het dus ingrijpender bedoeld. Ik meen dat we het verschil in waardering tussen de heer Fleers en mij zo moeten zien dat ik de bezwaarschriftenprocedure niet geïsoleerd heb beschouwd bij het gebruiken van het woord "ingrijpend", maar als een onderdeel van het gehele proces. Als onderdeel van het gehele proces kunnen wij het met elkaar eens zijn dat het voor de officier van justitie wel een zeer ingrijpende beslissing is, als hij al in het voorportaal definitief zou struikelen.

Als men de bezwaarschriftenprocedure beschouwt uit het oogpunt van de gewenste equality of arms, is dit een extra middel voor de verdachte om zich te verweren nog voordat de zaak is begonnen. Ik heb daar op zichzelf geen enkel bezwaar tegen, maar een en ander is wel een duidelijk bewijs dat met de rechten van de verdachte en met diens belangen in sterke mate rekening is gehouden.

De heer Talsma heeft gezegd dat het argument van de openbare zitting die daarmee vermeden kan worden, hem niet aanspreekt. Daarbij heeft hij een aantal gevallen genoemd, waarin de zaken al in de publiciteit waren. Ik geef toe dat de door hem genoemde zaken al in de publiciteit waren, maar niet door toedoen van de verdachten zelf, dus daarom ben ik daar niet zo gelukkig mee. Ik wil niet de indruk wekken dat in de zaken die hij noemde, het aan de verdachten te wijten is geweest dat de zaken in de publiciteit waren gekomen, want dat is niet juist.

Het heeft mij getroffen dat ik de heer Van Veldhuizen in de stukken nog niet heb kunnen overtuigen. Hij vraagt zich zelfs af of hij dit wetsvoorstel wel het voordeel van de twijfel kan geven en of in dit geval sprake is van een juiste belangenafweging. Mijnheer de Voorzitter! Het gaat mij niet alleen om een efficiënte rechtspleging, het gaat mij om de vraag of niet door een in de laatste jaren uitgesponnen bezwaarschriftenprocedure, met de mogelijkheden van hoger beroep en beroep in cassatie voor de verdachte, niet in een groot aantal gevallen een zodanig uitstel van de terechtzitting wordt verkregen dat op zichzelf sprake is van een onwenselijk gevolg. Een van de grote belangen — in veel gevallen voor de verdachte, maar ook

voor de samenleving — is dat een strafrechtelijke correctie niet al te lang na het plegen van het feit plaatsvindt, althans dat de beslissing daarover wordt genomen. Dat is het leerstuk van het undue delay, dat vermeden moet worden, maar niet alleen aan de kant van het openbaar ministerie. Wanneer we zien dat in een toenemend aantal gevallen bezwaarschriftenprocedures zonder enig succes in meer dan één instantie wordt gevoerd, hebben we wel degelijk de plicht, ons te beraden over de vraag of daarmee geen zand in de machine komt, want dat acht ik, in een strafproces waar zozeer naar een evenwichtig stelsel van rechten en verplichtingen over en weer is gezocht — een stelsel dat scherp gehandhaafd wordt — onjuist. Ik geloof dat er sprake is van een evenwichtig systeem dat de rechter de mogelijkheden geeft om terstond aan de hand van de gegeven motieven tot een gefundeerd oordeel te komen over de vraag of het bezwaarschrift gegrond is. Als de rechter op grond van een gemotiveerd bezwaarschrift tot de conclusie is gekomen dat het bezwaarschrift niet gegrond is, moeten daarmee de rechten voor de verdachte in de voorprocedure een einde nemen omdat de verdachte vervolgens in het strafproces zelf nog in twee feitelijke instanties alle mogelijkheden heeft om alles naar voren te brengen wat hij wil. Tenslotte blijft het zo, dat gedurende dat gehele strafproces, totdat het eindvonnis is gewezen, de rechter moet uitgaan van de *presumptio innocentiae*, zij het dat niet vermeden kan worden dat intussen de zaak als zodanig in openbaarheid wordt behandeld.

In antwoord op een vraag van de heer Fleers heb ik al duidelijk toegelicht waarom de zaak voor de officier van justitie geheel anders ligt. Als hij het voorportaal niet doorkomt, heeft hij geen enkele gelegenheid meer om zijn standpunt nader uiteen te zetten. Dan heeft hij alleen maar de kans gehad om in de raadkamer verweer te voeren tegen het bezwaarschrift. Als hij dat verweer in onvoldoende mate heeft gevoerd en het bezwaarschrift gegrond wordt verklaard, is daarmee voor hem de zaak van de baan. De officier van justitie treedt daar ter handhaving van de rechtsorde op, als openbaar ministerie namens de samenleving. De handhaver van de rechtsorde mag er aanspraak op

maken, dat dan in een zorgvuldige, uitgebreidere procedure wordt bezien of de zaak al dan niet ter zitting moet komen. Als inderdaad in appel en eventueel in cassatieberoep wordt geoordeeld, dat de zaak niet ter zitting moet komen, is het volstrekt duidelijk dat het openbaar ministerie zich daarbij zal moeten neerleggen. Wij moeten dus voorkomen, dat lichtvaardig strafvervolgning wordt ingesteld, maar ook dat lichtvaardig gebruik wordt gemaakt van deze beroepsmogelijkheid.

De heer Van Veldhuizen heeft zich beklaagd over het feit dat er zo weinig cijfermateriaal is, terwijl het ministerie van Justitie toch zo goed is in gedegen onderzoek. Ik ben hem erkentelijk voor dat laatste compliment, dat met name het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het ministerie van Justitie zal betreffen. Ik moet daar wel bij opmerken, dat ook het WODC gebruik pleegt te maken van cijfers die door anderen worden verzameld. Ik denk dan aan het Centraal bureau voor de statistiek. Als het CBS van bepaalde zaken geen cijfers verzamelt, dan staat daar ook het WODC machteloos tegenover. Het is dus bepaald geen onwil van onze kant. Het is ook niet een gebrek aan belangstelling voor deze materie die ertoe heeft geleid dat wij de cijfers niet hebben. Wij verzamelen de cijfers zelf namelijk niet. Ook van de cijfers die in het jaarverslag van de procureurs-generaal voorkomen, zijn de meeste verkregen doordat het CBS deze heeft verzameld, dat de gegevens weer betrek van de politie en dergelijke. Wij stuiten nogal vaak op het feit dat er van gegevens die wij interessant vinden, geen statistieken worden vervaardigd. Ook dat is echter een kostenkwestie. Het is uiteindelijk het Centraal bureau voor de statistiek, onder de ministeriële verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken, dat bepaalt welke statistieken men wel en niet verzamelt.

Uiteraard heb ik met veel belangstelling geluisterd naar het betoog van de heer Fleers. Op een aantal punten ben ik al ingegaan. Hij heeft onder meer gevraagd of het wetsvoorstel niet een algeheel requiem voor de bezwaarschriftprocedure zou moeten bevatten, of wij niet teveel in stand hebben gehouden. Ik ben van mening, dat er alle aanleiding is om de bezwaarschriftprocedure in

essentie te laten voortbestaan. Het misbruik dat volgens velen van die procedure is gemaakt, is voor mij geen aanleiding geweest voor een dies irae, waarop ik zou hebben beslist dat het nu maar helemaal afgelopen moest zijn met de bezwaarschriftprocedure. Een gematigde reactie dus. Ik vind dat daar alle aanleiding toe is, ondanks het feit dat er ook in het verleden al diverse kritische artikelen zijn verschenen. Dat was dan ook de reden voor mij om dit voorstel eerder dan andere stroomlijningsvoorstellen te doen.

Ik verwijs naar aanleiding van de aarzelingen van de heer Van Veldhuizen naar bepaalde literatuur. Professor Corstens heeft onder een arrest van de Hoge Raad van 30 september 1986, gepubliceerd in Nederlandse jurisprudentie van 1987, nummer 486, daarover geschreven. Ook professor Van Veen heeft in *Delict en delinquent* van 1987, aflevering 4, bladzijden 371 en volgende, daarover kritisch geschreven. Ik mag dat wel memoreren, omdat ik niet altijd gezegend word met instemmende geluiden uit de kring van de wetenschap.

Ik moet daarbij opmerken dat het mij wel eens verdriet, dat ook de wetenschap zich wel eens laat verleiden om op "hear say" af te gaan, zonder zich ervan te overtuigen of het daadwerkelijk zo is, dat ik bepaalde meningen heb geventileerd. Zo is het mij jongstleden vrijdag overkomen dat tijdens een symposium ter ere van het 150-jarig bestaan van de Hoge Raad een der advocaten-generaal zich een open doekje wist te verwerven door mij in de schoenen te schuiven dat ik het ook al had voorzien op, en dat ik daartoe wetgeving beoogde, het leerstuk van het onrechtmatig verkregen bewijs. Het symposium ging over de mogelijkheid van de Hoge Raad om ook wel als wetgever-plaatsvervanger op te treden, maar ik vond deze advocaat-generaal als volksmenner-plaatsvervanger toch bepaald geen succes. Ik heb mij daarover namelijk nooit in die zin uitgelaten. Ik heb wel met grote belangstelling gelezen dat een wetenschappelijk bureau dat aan een mij geestverwante politieke partij is verbonden zich daarover heeft uitgelaten. Maar dat is natuurlijk toch heel iets anders. Want ook al worden die bureaus tegenwoordig door de minister van Binnenlandse Zaken

gesubsidieerd, dat betekent nog niet dat er ministeriële verantwoordelijkheid bestaat voor de inhoud van de door die bureaus uitgebrachte rapporten.

Hoe dat alles ook zij, ik vind dat wij ons over dit voorstel nog wel kunnen verheugen. Het heeft zelfs de instemming van de kant van de wetenschap. Ik denk dat we er bepaald zeker van kunnen zijn dat er geen strijd is met het beginsel van de "equality of arms". Integendeel, de bezwaarschriftprocedure als zodanig geeft een extra wapen aan de verdachte, dat hij voor de zitting reeds kan gebruiken. Die situatie laat ik in stand. Het wapen wordt in die zin aangescherpt, dat er een motiveringseis wordt gesteld. Maar als de verdachte, ondanks het scherpere wapen, toch in raadkamer wordt verslagen, dan is het niet meer de bedoeling dat er daarna nog twee instanties komen, waarbij opnieuw kan worden geprobeerd of dat wapen misschien nog wel slagvaardig genoeg is.

Ik wil op die grond ook de fractie van de PvdA dringend vragen om dit wetsvoorstel toch op zijn minst het voordeel van de twijfel te geven, want naar mijn stellige overtuiging is er zelfs voor die twijfel geen reden. Er is sprake van een verbetering van het strafproces, die in generlei opzicht de positie van de verdachte benadeelt. Wel wordt misbruik zo veel mogelijk voorkomen. Het is een goed recht van een rechtsorde om zich tegen misbruik te beschermen en om daartegen middelen in het leven te roepen. Tenslotte heeft de verdachte altijd nog recht op een openbaar proces. Het moet mij toch een keer van het hart dat dit openbaar proces enerzijds wordt gezien als een extra belasting voor de verdachte, maar dat anderzijds de eis van openbaarheid op de hele wereld door beschaafde landen wordt gesteld, juist omdat in die openbaarheid de beste waarborgen voor een eerlijk proces voor een verdachte zijn gelegen. Om dat eerlijke proces gaat het ook vandaag. Dit wetsvoorstel past geheel in dat kader.

□

De heer **Van Veldhuizen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met de minister te danken voor de manier, waarop hij op onze opmerkingen is ingegaan.

Uit mijn bijdrage in eerste termijn mag afgeleid worden dat wij met een zeer moeilijk twijfelgeval te maken hadden. Toen de minister nog eens aangaf wat het belang is van dit voorstel in het geheel van de strafrechtspleging, kon ik mij — dat bleek al uit mijn eerste termijn — daarin heel goed vinden. Dat neemt niet weg dat er voor ons een bijzonder onbevredigend punt overblijft. Ik probeer het nog eens kort samen te vatten. Als wij iets afschaffen — ik denk hierbij aan het recht van beroep — willen wij precies weten wat wij afschaffen. Wij hebben in dit geval — en dat voedt onze twijfel — te summier informatie gehad. Ik ben met name de heer Talsma zeer dankbaar voor de wijze, waarop hij dat vanuit de praktijk heeft ingekleurd. De bewindsman heeft gezegd dat de cijfers niet bij het departement aanwezig zijn, omdat deze bij het CBS ook niet aanwezig zijn. Dat vind ik geen overtuigend argument. Naar mijn mening gaat het over zaken die heel eenvoudig over een wat langere tijd onderzocht kunnen worden. Het vervelende is, dat die summier informatie naar ons gevoel helaas niet in de richting van dit wetsvoorstel wijst. Wij hebben het er daarom nog steeds moeilijk mee.

De minister heeft over deze zaak een opmerking gemaakt, die ik goed op mij heb laten inwerken. Ik dacht dat daarin misschien de mogelijkheid lag, van de twijfel te worden verlost. De minister zei dat vooral door de motiveringsplicht meer druk komt te liggen op de eerste en enige instantie, waarbij het bezwaarschrift wordt behandeld en dat de kans groter wordt dat alles wat nu misschien uit laksheid of door het weten dat er nog een instantie volgt tot later wordt verschoven dan al een rol speelt. Misschien ontstaat dan het beeld — dit blijft echter speculatie — dat het aantal gevallen, waarin een bezwaarschrift in eerste instantie tot succes leidt, wordt gewijzigd. Ik heb deze opmerking heel goed op mij laten inwerken. Zoals gezegd: met de summier gegevens die wij hebben, blijft ook dit speculeren op de toekomst. Onze twijfel is toch niet geheel weggenomen.

□

De heer **Fleers** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij danken de minister voor de beantwoording. Als wij al dat Latijn door deze Kamer horen gaan

dan kan worden gezegd, dat het inderdaad hier weer een waar heiligdom is. En zo moet het ook. Er waren zelfs mensen in deze zaal, die zeiden: kijk, wij worden het vanmiddag dermate eens, dat wij in paradysum raken. Ik laat dit echter voor rekening van degenen die het zeiden.

Minister **Korthals Altes**: In dat geval hebben wij het Wetboek van Strafvordering helemaal niet meer nodig.

De heer **Fleers** (CDA): Het wordt nog een mooie dag vandaag.

Het wetsvoorstel staat, aldus de minister, los van de activiteiten in het kader van de stroomlijning van het strafproces. Een "Einzelgänger" dus, maar, zo blijkt uit de stukken en uit het antwoord van de minister, bepaald geen blindganger. Wij hebben er goede nota van genomen, dat de minister het belang van de mogelijkheid van het indienen van een bezwaarschrift blijft onderkennen. De wenselijkheid daarvan blijkt ook wel, gehoord de opmerkingen van de heer Talsma over de praktijk.

De minister heeft gezegd: Fleers zegt, dat het onjuist is, dat de minister gesproken heeft van voor de officier van justitie ingrijpende gevolgen. Ik kan de minister geruststellen. Ik acht het volstrekt niet onjuist, dat de minister zo gesproken heeft. Ik acht het echter niet geheel juist om datgene, wat hij zei, als argument te gebruiken. Anders gezegd: ik acht het een ietwat gekunsteld argument. Ik las de memorie van toelichting en dacht: probeer niet te krampachtig een reden te vinden, als je iets wilt veranderen. Probeer niet te krampachtig een reden te vinden voor iets, wat op zichzelf reeds goed te verdedigen is. De minister en ik kijken beiden vanuit een ander gezichtspunt tegen hetzelfde aan. Ik heb ook niet gezegd, dat mijn opvatting de beste is. Ik zei, dat ik mijn opvatting een betere achtte.

Dit alles doet mij denken aan die oom van mij, die zondagschilder was. Regelmatig ging hij naar het Rijksmuseum en schilderde daar Rembrandts na. Als hij er dan weer een klaar had, deed hij een paar passen achteruit en keek naar de Rembrandt en naar die van hemzelf. Hij sprak dan de gedenkwaardige woorden: ik vind miens wel zo mooi.

De heer **Talsma** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik was niet van plan om in tweede termijn het woord te voeren. Ik wil echter inhaken op hetgeen de minister vertelde over zijn belevenissen vrijdag jl. tijdens de zitting over de Hoge Raad. Ik ben het met hem eens, dat ter zake van het onderwerp van het onrechtmatige bewijs vaak te snel en te zeer veroordelend wordt gesproken over iedereen, die er wat over zegt. Om de zaken in evenwicht te brengen, noem ik twee uitspraken. De Hoge Raad wikt en weegt voortdurend als het gaat om het onrechtmatige bewijs. Deze zegt lang niet in alle gevallen, dat dit bewijs verder niet meer mag meewerken. Als een telefoon ten onrechte is afgetapt, dan mag, aldus de Hoge Raad, het bewijs in zoverre – die woorden worden steeks gebruikt – niet meer meewerken. Wat tijdens het gesprek is gezegd, mag niet als bewijsmiddel dienen. De Hoge Raad is nimmer verder gegaan – zoals in Amerika is gebeurd – dat ook hetgeen erop volgt, onrechtmatig zou zijn (de dominosteenerwerking). Ik zeg dit om degenen die vaak zo snel met kritiek klaar staan, erop te wijzen, dat "onrechtmatig bewijs" geen taboe mag worden, waarover verder niet gesproken mag worden. Ik zeg dit mede, omdat behalve die vrijdagmiddag blijkbaar bij de bespreking van het rapport, waarover de minister het had – het is hem bekend dat ik daarover iets meer weet – met name in NRC Handelsblad zelfs werd gezegd: men wil gewoon onrechtmatig bewijs gebruiken, dat is het einde van de rechtsstaat. Of woorden van gelijke strekking.

De tweede ondersteuning vind ik bij een kennelijk andere advocaat-generaal dan de minister heeft gehoord, namelijk mevrouw mr. M.A.M. Biegman-Hartogh. Zij heeft al in 1981 in een conclusie bij een strafuitspraak (NJ 1981 nr. 443) erop gewezen dat men bij het onrechtmatig bewijs moet kijken naar de belangen van degenen, die beschermd worden. Bij voorbeeld kan hier genoemd worden het onbevoegd controleren van de kofferbak van een auto. Het openen van zo'n kofferbak is niet toegestaan als er geen redelijk vermoeden van schuld is. Stel dat men in die kofferbak 10 kg heroïne of een lijk vindt, mag men dan zonder meer zeggen: dat mag niet als bewijs

worden gebruikt tegen de dader? Je zou je moeten afvragen, zegt zij, wat de bedoeling is van het verbod om zonder vermoeden auto's te controleren. Dat is niet de bescherming van de verdachte, maar de bescherming van alle andere burgers, die er niets mee te maken hebben en ook willekeurig zouden worden gecontroleerd. Zij merkt op: het is inderdaad onrechtmatig verkregen bewijs, maar waarom moet de verdachte daarvan profiteren, is het niet beter om het meer in de disciplinaire sfeer of in toekomstige instructies te zoeken voor degenen, die andere burgers nodeloos lastig hebben gevallen?

Ik noem deze voorbeelden, hoewel zij wat buiten de orde zijn. Een en ander zal ongetwijfeld nog terugkomen. Ik haakte aan bij wat de minister opmerkte. Ik vond het nuttig, hem dit mee te geven als hij andere advocaten-generaal of wie ook spreekt, om de relativiteit van de opmerkingen van die kant nog eens te onderstrepen.

De **Voorzitter**: Ik wijs erop, dat u buiten de orde was wat het onderwerp betreft. U haakte aan bij opmerkingen van de minister. Ik nodig de minister, zijn licht hierover te laten schijnen bij de behandeling van de begroting van Justitie.

Minister **Korthals Altes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een laatste poging doen, de fractie van de heer Van Veldhuizen het gevoel van onbevredigdheid te ontnemen. Ik zou het betreuren, wanneer de fractie van de Partij van de Arbeid daarmee bleef zitten. Het is wel degelijk juist – ik heb daarbij literatuur genoemd, waarvan ik mij best kan voorstellen dat de heer Van Veldhuizen die wil raadplegen: de noot van Corstens en het artikel van Van Veen – dat er ernstige kritiek is op de wijze, waarop op dit ogenblik de bezwaarschriften-procedure functioneert en functioneel wordt gemaakt. Er zijn advocaten die in het belang van hun specifieke cliënt handelend bezwaarschriften indienen, omdat er een belang kan bestaan bij een uitstel van de terechtzitting. Het is een algemeen bekend verschijnsel dat veel rechters onderhevig zijn aan de overweging dat naarmate meer tijd verstreken is sedert het moment waarop het delict is gepleegd de straf daardoor geringer zou kunnen

worden. Ik spreek daarover geen oordeel uit. Het is een feitelijke constatering, die natuurlijk niet in alle gevallen opgaat, maar die wel vaak juist is. Een advocaat, die weet dat het woord van Vondel "een krijgsman wint al veel, al wint hij niet dan tijd" ook in strafzaken wel eens opgaat, handelt dus in het belang van die specifieke cliënt om het uitstel op die wijze te bewerkstelligen. Dit kan vooral in zaken waarin de verdachte niet van zijn vrijheid is beroofd. Opmerkelijk is dat, als de verdachte wel van zijn vrijheid is beroofd, er wel veel haast is om de zaak op de zitting te krijgen, en dat is niet verbazingwekkend. Dit speelt zich dus nogal eens af in fraudezaken, zaken die toch al buitengewoon belastend zijn voor politie en openbaar ministerie. Het stemt erg bitter wanneer juist in die zaken, waarvan vaak de gemeenschap het slachtoffer is geworden, er extra uitstel komt, uitstel met de bedoeling om strafverlichting te verkrijgen. Ik heb daarover wel eens gezegd, dat de advocaten ogenschijnlijk handelen in het belang van die ene cliënt, maar dat in totaliteit – daarop sloeg ook de geciteerde passage over de kruik die zolang te water was gegaan totdat zij barstte – wel het moment kon komen waarop de wetgever zei: tot hiertoe en niet verder. Ik geloof dat ik in dit geval wel kan spreken van een zodanig oneigenlijk gebruik van het middel, namelijk niet met de bedoeling om de zaak niet op de zitting te krijgen, maar uitsluitend met de bedoeling de zaak later op de zitting te krijgen, dat ik wel degelijk een klemmend beroep mag doen op een fractie als die van de Partij van de Arbeid om het gemeenschapsbelang zwaar te laten wegen bij het nemen van een definitieve beslissing. Ik heb getracht – en ik meen het heel ernstig – die beslissing voor de fractie van de Partij van de Arbeid te vergemakkelijken, door erop te wijzen dat de motiveringsplicht die er nu is voor degene die het bezwaarschrift indient de rechter beter in de gelegenheid zal zijn, in één instantie, de eerste en tevens laatste instantie, een afgewogen beslissing te nemen, die, hoe belangrijk de bezwaarschrift-procedure ook zijn moge, niet meer inhoudt dan de vraag of de zaak op de zitting komt of niet. Als hij dan beslist dat de zaak op de zitting komt, heeft de verdachte daarna nog alle mogelijkheden om in het openbare proces, dat wij juist niet

moeten zien als een belasting, maar als een waarborg dat er goed recht zal worden gedaan, volledig aan zijn trekken te komen. De openbaarheids-eis is niet een extra belasting voor de verdachte. De openbaarheidseis is juist een waarborg voor de verdachte.

Daar staat dan tegenover de ogenschijnlijke tegenstrijdigheid dat de officier van justitie als hij ongelijk krijgt wel in beroep zal kunnen gaan. Ik moet er nog eens op wijzen dat dit een ogenschijnlijke ongelijkheid is. Die ongelijkheid is er niet wanneer men het proces als een geheel ziet.

Ik begrijp dat de heer Fleers op dit punt in feite niet met mij van mening verschilt, maar dat hij vond dat ik een beter argument had moeten gebruiken. Dat ware misschien goed geweest wanneer een ieder zo snel en zo scherp had willen oordelen als de heer Fleers dat heeft gedaan. Uit de discussie die ik daarover heb moeten voeren, onder andere via de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer, is mij gebleken dat er echt nog heel wat woorden nodig waren om duidelijk uiteen te zetten dat schijn in dezen bedroeg. Wat dat betreft, geloof ik niet dat wij met elkaar van mening verschillen.

Ik ben de heer Talsma er bijzonder erkentelijk voor, dat hij in eerste termijn van zijn kant heeft getracht, de Partij van de Arbeid ervan te overtuigen dat er veel goeds in het wetsvoorstel zit. Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp voorts dat ik geen gebruik mag maken van de onderwerpen die hier onrechtmatig aan de orde zijn gesteld.

De **Voorzitter**: Dat hoeft ik u gelukkig niet te bewijzen!

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: De heer Van Veldhuizen verzoekt om een korte schorsing voor beraad, zodat daarna de afhandeling van het wetsvoorstel kan plaatsvinden. Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Nadere wijziging van de Wet werkloosheidsvoorziening (voorzieningen tot behoud, herstel of bevordering van de arbeidsgeschiktheid met het oog op de intreding of herintreding in het arbeidsleven (20006).

De beraadslaging wordt geopend.

Mevrouw **Jaarsma-Buijserd** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Zonder het nut van activiteiten in het kader van artikel 36 WWV in twijfel te trekken en met de aankondiging dat mijn fractie haar stem aan dit wetsvoorstel niet zal onthouden, mede omdat het de facto slechts een beperkte tijd dienst zal doen, wil ik het wetsvoorstel toch op enkele punten kritisch benaderen op grond van de gekozen vormgeving en naar aanleiding van de samenhang van dit en andere deels nog op de rol staande wetten c.q. wetsvoorstellen. Ter geruststelling, ik zal geen 20 minuten nodig hebben!

Buiten kijf staat, dat artikel 36 WWV gemeenten een nuttig instrument in handen geeft om vanuit hun verantwoordelijkheid een bijdrage te kunnen leveren aan de verbetering van de positie van uitkeringsgerechtigden in het kader van de WW en de WWV, althans waar het gaat om hun mogelijke toekomstige positie op de arbeidsmarkt. Wij onderschrijven de juistheid van het besluit om deze doelgroep uit te breiden met mensen met een RWW-uitkering en met gedeeltelijk arbeidsongeschikten. Zoals ook aan de overzijde is opgemerkt, is dit een logische stap. De vraag is echter, of de nadere precisering van wat aan activiteiten ex artikel 36 WWV kan worden ontplooid wel voor allen uit deze verbrede doelgroep als even adequaat kan worden beschouwd. Immers, de ene uitkeringsgerechtigde is de andere niet en zo zal het ene aanbod in het kader van artikel 36 WWV voor de één passend zijn, maar voor de ander niet.

Voorzitter: Zoon

Mevrouw **Jaarsma-Buijserd** (PvdA): In de memorie van toelichting wordt de noodzakelijke flexibiliteit als een positief punt gememoreerd. Onder erkenning van de

diversiteit van behoeften en mogelijkheden van betrokkenen, wordt hoog opgegeven van de aanwezige talenten in dit opzicht, juist op gemeentelijk niveau. Wij willen die talenten op gemeentelijk niveau zeker niet onderschatten, maar toch wil ik wijzen op enkele praktische problemen waarmee men op decentraal niveau zeker te maken zal krijgen.

Allereerst wordt door dit wetsvoorstel het aantal activiteiten op grond van artikel 36 WWV beperkt tot die welke direct gericht zijn op herintreding in het arbeidsproces. Het accent ligt op scholing en meer in het algemeen — ik citeer de memorie van antwoord — op die activiteiten die gericht zijn op de begeleiding van werklozen naar het reguliere arbeidsleven. Activiteiten gericht op de opvang van negatieve gevolgen van de werkloosheid en op bevordering van zinvolle tijdsbesteding vallen onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Op zich is er uit een oogpunt van ordentelijke regelgeving wel wat voor deze scheiding te zeggen, maar ordentelijke regelgeving heeft vaak zo weinig te maken met de realiteit van het individu. Velen die door langdurige werkloosheid getroffen zijn, zullen een zodanige attitude hebben ontwikkeld dat zij, voordat zij gemotiveerd zullen kunnen gaan deelnemen aan het voortraject van de arbeidsmarktgerichte activiteiten, weer geschikt moeten worden gemaakt — of liever: in staat moeten worden gesteld — om met de noodzakelijke dosis zelfvertrouwen, inzet en toekomstperspectief zelfs maar te kunnen gaan denken aan een traject dat op termijn tot een baan zou kunnen leiden. Daar zijn WVC-achtige activiteiten voor nodig. Talloze voorbeelden zijn daarvan te geven, met name als het gaat om de groep herintredende vrouwen. Ik denk aan de bijstandsmoeders die onder deze categorie vallen. Ook de JOB-coördinatoren kunnen daar smakelijke staaltjes van vertellen.

Juist dat voor-voortraject dat voor velen een voorwaarde vormt, is nu administratief losgekoppeld van het regime ex artikel 36 WWV. Het is onder verantwoordelijkheid van WVC gebracht. Op papier klopt het, maar in de praktijk zal met creativiteit voorkomen moeten worden dat ook hier een tweedeling ontstaat. Er ontstaat dan een tweederangs "welzijnstraject", los van het wat

meer in aanzien staande arbeidsmarktgerichte voortraject ex artikel 36 WWV. Wil het werken, dan zal er een nauwe samenwerking tussen beide soorten uitvoerende instanties moeten bestaan, waarbij het niet uitgesloten kan worden geacht dat sociaal-culturele en sociaal-economische componenten toch weer geïntegreerd zullen worden aangeboden.

Een werkgever die ik onlangs sprak in het kader van een PBVE-project zei mij: ach ja, die korte functiegerichte trainingen; laat maar, dat doen we zelf wel. Zorgen jullie maar voor mensen met sociale vaardigheden. En juist aan die sociale vaardigheden mankeert het vaak bij de beoogde doelgroep. Het nu gesepareerde WVC-werk kan juist in dat opzicht het een en ander doen. Als gemeenten het best geëquipeerd zijn om het beoogde doel van het voortraject te bereiken — ik denk dat ze dat zijn — dan is hun eerste opgave, een creatieve overbrugging te vinden voor de thans aangebrachte waterscheiding tussen sociaal-cultureel en sociaal-economisch. Dat is een wat wonderlijke consequentie. Wat de regelgever om administratieve redenen scheidt, zal ter wille van het beoogde effect op werkvloerniveau weer moeten worden verenigd. Die constatering gaat overigens niet alleen voor dit wetsvoorstel op.

Er is nog een tweede afstemmingsprobleem. Het benoemen van de mogelijkheden ex artikel 36 WWV nieuw als voortraject voor het arbeidsvoorzieningsbeleid en reguliere opleiding is één, maar er in de praktijk handen en voeten aan geven is iets anders. Activiteiten in het kader van artikel 36 WWV moeten werklozen datgene bieden wat hen vervolgens in staat stelt, door te stromen naar het Arbvo-instrumentarium of naar opleidingen. Betekent dit dat er een soort eindtermen zullen gaan gelden voor activiteiten in het kader van artikel 36 WWV? Moeten die eindtermen — in het kader van dit beleidsonderdeel is het misschien wat merkwaardig om over eindtermen te spreken, maar in het onderwijs is dat heel normaal — voldoen aan de instroomeisen voor het echte traject? Ik vraag dit, omdat in de memorie van antwoord wordt gesteld dat deelname aan activiteiten ex artikel 36 WWV weliswaar in beginsel geschiedt op vrijwillige basis, maar dat weigering — die mogelijkheid wordt één zin later

geopperd — mogelijk leidt tot sanctie, indien deelname naar het oordeel van het uitkeringsorgaan een noodzakelijk onderdeel is van het toeleidingstraject voor de arbeidsmarkt. Leidt deze analyse tot de conclusie dat deze wetswijziging mede de trend zet in de richting van meer en meer verplichting? Zijn wij daarom bezig, alle opleidingsaanbod in de voor-voor-, voortrajecten en wat dies meer zij, steeds verder te differentiëren naar de mogelijkheid om wel of niet een plaats op de arbeidsmarkt te verkrijgen? Persoonlijk heb ik nog niet zo'n uitgesproken oordeel over de mogelijke fuikwerking van gedifferentieerd scholingsaanbod als een uiting van meer plichten, maar daar zouden dan minimaal ook rechten tegenover moeten staan. Als het dan die kant uitgaat, zou het wel zo reëel zijn om deze koers openlijk ter discussie te stellen, in plaats van hem stukje bij beetje gedoseerd in de regelgeving te incorporeren.

Mijn indruk dat er sprake is van een dergelijke trend wordt overigens bevestigd door wat wordt gezegd over de samenhang tussen het voorliggende wetsvoorstel en het nog aanhangig zijnde wetsvoorstel onbeloonde arbeid uitkeringsgerechtigden. Op dit laatste ga ik nu nadrukkelijk niet in, maar ik kom er bij de behandeling van dat wetsvoorstel op terug. Hetgeen in het kader van artikel 36 WWV daarover in deze memorie van toelichting en deze memorie van antwoord wordt gesteld, acht mijn fractie in dit stadium prematuur.

In de pas verschenen Nota scholing en werk stelt minister De Koning onder meer dat er nadrukkelijk naar zal worden gestreefd, te voorkomen dat er gescheiden scholingscircuits ontstaan voor enerzijds werkenden en anderzijds werkzoekenden. Hoe verhoudt zich dat met het voorliggende wetsvoorstel? Ik krijg graag van de staatssecretaris de verzekering dat het beleid evenzeer gericht is op voorkoming van gescheiden scholingscircuits voor de zwakste groepen uitkeringsgerechtigden — die misschien terecht kunnen onder de vlag van artikel 36 WWV of zelfs helemaal worden afgevoerd naar de WVC-activiteiten — en de wat beter toegeruste werklozen, die bij voorbeeld naar de PBVE gaan. Met andere woorden: ik krijg graag de verzekering dat wij, daar waar het gaat om wederinscha-

keling van langdurig werklozen in het arbeidsproces, geen eerste-, tweede- en derderangscircuits institutionaliseren zonder dat optimale doorstroomgaranties gegeven worden.

Ik ben hiermee terug bij de gemeenten. Wat zijn hun mogelijkheden om wat Den Haag gescheiden heeft weer tot iets zinvol te integreren? Aan de overzijde is al gesteld dat het beschikbaar gestelde budget vermoedelijk onvoldoende zal zijn. Een extra probleem is het feit dat het noodzakelijke totaalaanbod, nodig om — zoals ik hiervoor aangaf — een werkelijk "passend aanbod" aan werklozen in het voortraject te bieden en zo te voorkomen dat er ook hier al segregatie optreedt tussen de meer en minder kansrijken, bijeen gesprokkeld moet worden uit allerlei verschillende potjes op grond van allerlei verschillende regelingen. Daarvoor is creativiteit nodig. Ik denk dat men die op gemeentelijk niveau wel heeft, maar er is ook menskracht voor nodig. Het is de vraag of men die ook heeft. Ik meen echter dat ik mij er maar niet mee moet bemoeien, want naar men mij zegt op gemeentelijk niveau wordt ook daar wel weer een oplossing voor gezocht, zij het dat deze mededeling zuchtend werd gedaan.

Wat wel enige zorgen baart is de samenhang in het geheel der delen. Artikel 36 WWV werkt complementair. Als Arbvo met een nieuw instrumentarium komt, trekt de gemeente zich terug. Als Onderwijs en Wetenschappen voorzieningen treft, trekt de gemeente zich ook terug. De gemeente als "vliegende keep". Dat was trouwens al zo onder het oude artikel 36 WWV. Dat heeft de staatssecretaris mij dan ook als antwoord gegeven op de vraag of deze systematiek de planning van de gemeenten niet erg belast en of hij niet een heel groot beroep doet op hun flexibiliteit, mede gezien de beperkte omvang van het budget.

Ik wijs erop dat met deze aanpassing van het wetsartikel veel van de vrijblijvendheid die onder het oude regime nog niet zoveel kwaad kon, is verdwenen, indien althans de ontwikkeling van het voortraject voor werklozen, zoals ik hiervoor uiteen heb gezet, een serieuze aangelegenheid is en niet de in de memorie van antwoord gestipuleerde scheiding tussen het werkloosheidsbestrijdingsbeleid en het werkgelegenheidsbeleid er een voor de eeuwigheid is. Dat zou immers de segregatie tussen

werklozen in soorten pas echt institutionaliseren. Enige toelichting zou mijn ongerustheid op dit punt in ieder geval voor een deel kunnen wegnemen.

De noodzakelijke afstemming van de activiteiten die vallen onder artikel 36 WWV op die van de Arbvo en reguliere opleidingen zal moeten bewerkstelligen dat een lokaal respectievelijk regionaal aanbod wordt gedaan en waarin voor iedere werkloze een geëigend traject te vinden is. Helaas heeft mijn partijgenoot Spieker aan de overzijde niet bepaald een concreet antwoord gekregen op de vraag hoe de gemeenten "om een zo goed mogelijk rendement te krijgen van artikel 36 WWV de activiteiten in het perspectief moeten plaatsen van én het beleid van het arbeidsbureau én het educatief beleid van O&W." Het antwoord op die vraag lijkt mij cruciaal, wil er wat van de bedoelingen terecht komen.

De ervaringen binnen bij voorbeeld PBVE-projecten laten zien dat er nogal wat problemen zijn bij de samenwerking, in de taakverdeling, de toekenning van additionele middelen, etc. Zou er niet erg veel tijd gaan zitten in al dat overleg? Zou je dit niet, met andere woorden, wat makkelijker kunnen regelen?

Het spijt mijn fractie dat op zich misschien goed bedoelde initiatieven op zo verbrokkelde wijze tot ons komen. Het probleem dat hier aan de orde is, vraagt om een integrale aanpak. Zeker aan degenen om wie het uiteindelijk gaat, is nog nauwelijks duidelijk te maken wat zij er eigenlijk mee opschieten. Dit beoordelingscriterium zou ik vooralsnog als heel belangrijk willen beschouwen.

Maar wij blijven positief en vertrouwen op de creativiteit van gemeentebesturen én op de coöperatie van andere betrokkenen. Met grote belangstelling wachten wij af wat er van artikel 36 WWV terecht komt, als de tripartite structuur van Arbvo een feit is; als de REO's en RBA's functioneren. Er ligt bij voorbeeld het probleem van de regio-indeling. Ik denk niet dat het overleg en de afstemming er eenvoudiger op worden.

Aan de lappendeken is nu een vernieuwd lapje toegevoegd. De toekomst zal moeten uitwijzen of het zin heeft de rijgdraden te vervangen door machinestiksels. Het gaat

immers om een tijdelijke regeling. Definitief wordt zij pas bij invulling van de artikelen in de nieuwe Werkloosheidswet die voor dit doel zijn gereserveerd. De aangenomen motie-Nijhuis geeft de regering daarvoor een jaar de tijd. Dat is precies voor ons de overweging om hier niet moeilijk over te doen. Wij spreken elkaar dus nog over dit onderwerp.

□

De heer **Heijmans** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik beginnen met een citaat? "Tenslotte is er nog het microbeleid voor de bestrijding van de werkloosheid. Dit is de lappendeken" — het is heel merkwaardig dat mevrouw Jaarsma buiten dit citaat om ook over een lappendeken sprak — "van scholings- en subsidiemaatregelen, werkervaringsprojecten en ander aanvullend werkgelegenheidsbeleid. Hiervoor heeft het kabinet in het regeerakkoord 500 mln. uitgetrokken. Het wil echter maar niet lukken dit geld op verantwoorde wijze uit te geven. Er is wel een overvloed aan plannen, maar door procedurele en uitvoeringstechnische problemen komen de meeste ervan moeizaam van de grond."

Voorzitter! Dit citaat uit Economisch-Statistische Berichten van 29 juni 1988 haal ik niet zozeer aan ter adstructie van onze in het voorlopig verslag gemaakte opmerkingen over de ondoorgroondelijkheid van het werkgelegenheidsbeleid. Hoewel: in de nieuwe begroting zal toch niet voor niets de volgende zin zijn neergeschreven: "Hierdoor" — namelijk door een gestroomlijnd geheel van maatregelen, gericht op bestrijding van langdurige werkloosheid — "kunnen de arbeidsbureaus beschikken over een duidelijk, eenvoudig toepasbaar en gebruiksvriendelijk instrumentarium, waarmee alle langdurig werklozen op een op zwaarte van herplaatsingsproblematiek afgestemde wijze ondersteund kunnen worden bij het vinden van een nieuwe arbeidsplaats." Dit citaat is te vinden op blz. 71 van het desbetreffende stencil.

Voorzitter! Ik meen hieruit te mogen afleiden dat de staatssecretaris uit zijn reactie op opmerkingen van mijn fractie over die volstreekte ondoorgroondelijkheid van het scholings- en werkgelegenheidsbeleid de woorden "huns inziens" wil schrappen. Dat is dan meegenomen.

De belangrijkste reden voor het citaat uit ESB is echter het aangeven van het kader, waarin het nieuwe of geherformuleerde artikel 36 gaat opereren, met raakvlakken naar diverse ministeries — WVC, Onderwijs en Wetenschappen, Binnenlandse Zaken — en relaties met het scholings- en werkgelegenheidsbeleid van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, waaraan, zij het in het "voortraject", wel eens zo'n 30 mln., afhankelijk van de vraag hoeveel de gemeenten vroeger voor de sociaal-culturele poot uitgaven, zou kunnen worden toegevoegd, terwijl het ministerie de werkgelegenheids gelden nog steeds niet opgesoupeerd krijgt.

Ik heb de indruk, Voorzitter, dat de staatssecretaris de zaken toch wel nodeloos ingewikkeld maakt door zijn onderscheid tussen werkloosheidsbestrijdingsbeleid en werkgelegenheidsbeleid. Het is misschien een kwestie van semantiek of van definitie, maar in de praktijk zijn beide naar mijn mening identiek of ten minste even complementair als artikel 36 aan het arbeidsvoorzieningsbeleid.

Ik geloof dat de staatssecretaris een duidelijker onderscheid maakt, als hij in zijn memorie van antwoord aan dit huis schrijft, dat onder de verantwoordelijkheid van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de directe begeleiding van de werkloze naar de arbeidsmarkt hoort, en onder de verantwoordelijkheid van WVC de opvang van negatieve gevolgen. Misschien zou je ook kunnen spreken over het onderscheid tussen de materiële en de immateriële kant van de werkloosheid. Dit laatste voegt zich dan goed in het begrip "welzijn".

Overigens is het onderscheid tussen, en dus de verdeling tussen de beide departementen, zo voeg ik eraan toe, volgens de staatssecretaris zelf niet altijd even duidelijk. Hij kan, zo zegt hij in de memorie van toelichting, geen blauwdruk geven. De gemeentebesturen moeten zelf bepalen tot welke categorie de lokale activiteiten behoren. Maar, zo wordt er waarschuwend bij gezegd, de financiële lasten van sociaal-culturele voorzieningen mogen niet ten laste van de sociale zekerheid komen. Ik denk dat een beetje "handig" gemeentebestuur op basis van deze uitspraak een heel eind kan komen.

Het zou wel eens steun kunnen vinden in de opmerking in de nieuwe

begroting, dat onder andere artikel 36-nieuw onnodige belemmeringen voor de persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing van uitkeringsgerechtigden moet tegengaan. Ik ruik de geur van welzijn.

Zou de vitium originis van het in mijn ogen toch wat kunstmatige onderscheid in de verantwoordelijkheid voor beide departementen niet liggen in het feit, dat indertijd het werkgelegenheidsbeleid, of zo men wil de werkloosheidsbestrijding, van Economische Zaken naar Sociale Zaken is overgeheveld? Ik heb al eens eerder gezegd dat werkgelegenheidsbeleid primair economisch beleid is. Sociale Zaken heeft in het kader van het sociale-zekerheidsbeleid de primaire verantwoordelijkheid voor de uitkeringen. Het was dan ook een goed besluit om de Bijstandswet bij dit departement onder te brengen. Maar waarom zou het wél de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de voorzieningen in het kader van de werkloosheid en vooral voor de arbeidsongeschiktheidsverzekeringen dragen, toch in belangrijke mate gericht op het welzijn van de uitkeringsgerechtigden, en niet voor de welzijnskant van artikel 36 WWV? Het departement draagt toch niet voor niets de naam Sociale Zaken?

Ik heb desalniettemin met genoegen gelezen dat de staatssecretaris onomwonden zegt, dat de langdurig werklozen niet buiten het gezichtsveld van zijn ministerie zullen vallen en dat zijn ministerie verantwoordelijkheid voor deze groep heeft en blijft hebben. Dit neemt ongerustheid weg, een ongerustheid die overigens niet kleiner werd toen geruchten verschenen over het buiten de bestanden brengen, en dus buiten de werkloosheidscijfers, van de oudere langdurig werklozen. Gelukkig is hiervan in de begroting 1989 niets terug te vinden. Ik zou er begrip voor kunnen opbrengen dat zij die door woord of handelen laten blijken op werken geen prijs te stellen, met een adequate korting op hun uitkering terzijde worden geschoven. Of zij dan uit de werkloosheidscijfers zouden moeten verdwijnen of bij voorbeeld afzonderlijk geregistreerd zouden moeten worden, is een tweede. Maar het is onjuist om aan hen die wel willen, uit een oogpunt van opportuniteit hun wellicht laatste sprankje hoop op werk te ontnemen. Dat sprankje zal overigens wel heel klein zijn, gezien de in het voorlopig verslag weerge-

geven mededeling van de minister, dat voor hen het verkrijgen van een betaalde baan zeer moeilijk is. Als de staatssecretaris in zijn reactie op een opmerking van mijn fractie ter zake zegt, dat met behulp van artikel 36 WWV gemeenten activiteiten kunnen opzetten om juist deze groep te bereiken en zo ver te krijgen dat men doorstroomt naar, zoals dat in fraaie ambtelijke taal luidt: "instrumenten van arbeidsvoorzieningenbeleid en reguliere opleidingen", kan mijn reactie moeilijk een andere zijn dan dat hoop in ieder geval doet leven.

Laat er geen twijfel aan zijn — ik herhaal de opmerking in het voorlopig verslag — dat mijn fractie scholing ziet als het belangrijkste element in de bestrijding van de werkloosheid. Mijn fractie blijft zich echter vooralsnog wel afvragen of het geherformuleerde artikel 36 zinvol kan bijdragen aan, of een aanzet kan geven tot, het arbeidsvoorzieningenbeleid. De staatssecretaris kondigt in zijn memorie van antwoord aan deze Kamer wederom aan dat er een evaluatie zal plaatsvinden. Kan hij zeggen aan welke termijn hij denkt? Waarschijnlijk zal pas dan blijken of het geherformuleerde artikel 36 een wezenlijke bijdrage aan het werkgelegenheidsbeleid kan leveren. Als ik de staatssecretaris goed heb begrepen, mag ik niet over "werkloosheidsbestrijdingsbeleid" spreken. Mijn fractie wil de bewindsman echter het voordeel van de twijfel geven, zeker nu alles op alles moet worden gezet om de werkloosheid echt aan te pakken.

Ik wil overigens nog wel van de staatssecretaris horen, hoe de relatie is tussen de heroriënteringsspreken waarover ook in de memorie van antwoord wordt gesproken, en artikel 36 WWV. Wordt in deze gesprekken niet bezien of er werk dan wel een mogelijkheid voor scholing is? Als dat niet het geval is, verwijzen de GAB's dan naar de gemeentelijke mogelijkheden in het kader van dat artikel en wordt dan uitzicht geboden op een nieuw gesprek in de toekomst? Op deze wijze zou inderdaad het complementaire karakter tot uiting kunnen komen en dan zou de uitbreiding van de groep gerechtigden zeer zinvol kunnen zijn.

De reactie van de staatssecretaris op mijn opmerkingen van meer wetssystematische aard overtuigt mij nog niet. De handhaving van de artikelen 36 en 36a en van de artikelen die betrekking hebben op

de adviescommissies heeft volgens hem tot gevolg dat de vlag de lading dekt. Het gaat dan wel om een heel grote vlag op een piepklein ladinkje. De staatssecretaris wil de WWV in afgeslankte vorm handhaven om de gemeenten in staat te stellen, op adequate wijze hun verantwoordelijkheid tot uitdrukking te brengen. Maar dat kan toch ook, zo zou ik denken, door analoge bepalingen in de RWW, de AAW en de WAO op te nemen met de vermelding dat de gemeenten de uitvoering hiervan hebben? Dat scheelt een wet en zoiets is niet niets in deze tijd van vereenvoudiging. Overigens wil de staatssecretaris te zijner tijd die artikelen uit de WWV schrappen die hun betekenis hebben verloren. Mag ik onder "te zijner tijd" verstaan: 1 juli 1989?

Ik kom dan op het allerlaatste onderwerp: de vervuilde bestanden. De minister heeft tijdens de laatste begrotingsbehandeling in dit huis inderdaad gezegd dat de vlieger maar één keer opgaat. Voor ons was de onderliggende redenering niet duidelijk, omdat destijds (en misschien nog) op basis van bestanden waarvan pas later bleek dat zij vervuild waren, financiële middelen werden verstrekt. Blijkbaar wisten de GAB's met dat geld wel weg, want bij mijn weten is telkenmale weer op basis van die vervuilde bestanden geld toegeschoven zonder dat is gezegd: GAB, u heeft uw geld van het vorige jaar niet of op een niet ordentelijke wijze opgemaakt; heeft u soms een te groot bestand?

Ik kan mij voorstellen dat de nieuwe becijferingsmethode van het Centraal Bureau voor de Statistiek een zekere corrigerende werking kan hebben, maar deze methode is nog zo nieuw dat zij, zo lijkt mij, de vlieger nog niet aan de grond kan houden. De staatssecretaris, die in deze memorie van antwoord ervan blijk geeft een liefhebber van spreekwoorden te zijn, praat nu over het graven van een kuil voor een ander. Daar begrijp ik helemaal niets van. Waarschijnlijk is hij gefascineerd door de oude Kriegel met zijn argwaan en bewaking wanneer hij spreekt over kunstmatig (en dus opzettelijk) vervuilde bestanden. Zo'n slechte gedachte is bij mij niet opgekomen.

Zijn redenering gaat overigens ook niet op. Vervuilde bestanden kunnen immers volgens hem geen effect hebben, omdat bij een hoger totaal werklozenbestand het bedrag per

werkloze lager zal zijn. Het gaat hier immers om het relatieve voordeel van een meer vervuild bestand tegenover een minder vervuild bestand. Als je zou willen uitgaan van boze opzet — maar dat wil ik niet, want dan zou ik op Kregel lijken — zou je eerder van een "prisoners dilemma" dan van het graven van een kuil kunnen spreken.

Tot slot: wij zullen het wetsvoorstel, ondanks twijfels aan de effectiviteit en de doorzichtigheid van de herformulering, steunen. Wij verwachten veel van het in de begroting voor 1989 aangekondigde gebruiksvriendelijke instrumentarium, waarvan "36 WWV nieuw" ongetwijfeld een onderdeel zal uitmaken. Wij zijn benieuwd naar de resultaten van de in het vooruitzicht gestelde evaluatie.

□

De heer **Fransen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is ruim negen jaar geleden dat de eerste adviesaanvraag, betrekking hebbend op de nu aan de orde zijnde wijzigingen van de WWV, verzonden werd. Wij hebben er geen behoefte aan, hier opnieuw in te gaan op de vraag, waarom een en ander zo lang heeft geduurd. Daar is in de Tweede Kamer uitvoerig en kritisch over gesproken, en ook in de memorie van antwoord aan deze Kamer heeft de staatssecretaris het naar aanleiding van vragen van de Partij van de Arbeid een- en andermaal uiteengezet. Ik zeg hem overigens dank voor zijn uitvoerige en verhelderende uiteenzetting in die memorie. Ook degenen die straks voor de uitvoering staan, kunnen er hun nut van hebben.

De maatschappelijke ontwikkelingen hebben tussen 1979 en 1988 niet stilgestaan, integendeel! De werkloosheid groeide van zo'n 280.000 via een top van 840.000 in 1984 naar ruim 690.000, ongeschoond en ongecorrigeerd, nu. Daardoor is uiteraard ook de belangstelling voor en de gerichtheid op herintredingsactiviteiten gegroeid. Die explosieve groei van de werkloosheid leidde er ook toe dat in het bijzonder zwakke groepen steeds meer tot langdurige werkloosheid werden veroordeeld. De technologische ontwikkeling versterkte bovendien de discrepantie tussen vraag- en aanbodkwalificaties. Onder die omstandigheden werd het begrip "voorzieningen, gericht op deelname

aan het arbeidsproces", wel eens "opgerekt", zoals de staatssecretaris het zo mooi formuleerde. Dat gebeurde overigens niet alleen met deze wet, maar ook met doelstellingen en groepen van andere sociale wetten, zoals onder meer de WAO. Met alle begrip voor de zorg voor uitkeringsgerechtigden die tot het oprekken leidde, moeten wij nu toch vaststellen dat we daarmee een verkeerde weg insloegen en de lasten onbeheersbaar werden. Die ontwikkeling keerde zich tegen het werkgelegenheidsbeleid, en dus ook tegen het werkloosheids- c.q. herintredingsbeleid.

De CDA-fractie is het dan ook eens met de verscherpte taakafbakening tussen Sociale Zaken en Werkgelegenheid, onder meer verantwoordelijk voor het werkgelegenheids- en werkloosheidsbeleid, en Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, onder meer verantwoordelijk voor het welzijn. Overigens zullen daarmee niet alle grensgeschillen tot het verleden behoren, vrezen ook wij. Ook de verbreding van de doelgroepen, waarop de wet zich richt, achten wij een goede zaak, gezien de hiervoor geschetste ontwikkeling. De vraag, of dit ook in de bestaande wet op een andere manier en zonder wetswijziging had gekund, acht ik van ondergeschikt belang. De verwachting dat de WWV wat uitkeringsgerechtigden betreft, in 1990 leeggelopen zal zijn als gevolg van de stelselherziening, doet mijns inziens immers niets af aan de behoefte van voorzieningen ex artikel 36. In de jongste begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zien wij in de artikelsgewijze toelichting dan ook 30 mln. per jaar opgenomen, tot en met 1993. Het verloop in de jaren daarna is niet opgenomen, wat niet wil zeggen dat daarvoor geen post wordt opgenomen. Ik mag toch aannemen dat wij de staatssecretaris goed hebben begrepen, wanneer we veronderstellen dat artikel 36, en daarmee dus de WWV in de nieuwe vorm, een langer leven beschoren zal zijn?

Overigens wil ik daarmee niet gezegd hebben, er nu al geheel van overtuigd te zijn dat die 30 mln. per jaar toereikend zal blijken te zijn. Immers, naarmate voor meer mensen de doelstelling van de wet bereikbaar wordt, zal dat meer geld vereisen. Ik sluit mij dan ook graag aan bij het betoog dat mijn partijgenote, mevrouw Oomen-Ruijten, dienaan-

gaande aan de overzijde heeft gehouden. Daarmee wil ik overigens geen afbreuk doen aan de roep om meer begrotingsdiscipline, en het zoveel als mogelijk voorkomen van open-eindregelingen. Niet te voorziene ontwikkelingen kunnen echter tot aanpassing noodzaken en die elasticiteit moet er dan ook zijn. Dat geldt mijns inziens zeker wanneer het om doelmatige hulp aan zwakke groepen op de arbeidsmarkt gaat, die bij herintreding of intreding maatschappelijk versterkt worden en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid belangrijke inderdieneffecten zullen opleveren.

Wat de noodzakelijke middelen betreft, kan men zich mijns inziens afvragen of wij met onze werkloosheidswetten niet te veel naar de uitkeringskant en te weinig naar de herintredingsmogelijkheden hebben gekeken. Zou hier ook een financiële medeverantwoordelijkheid van fondsbesturen bepleit mogen worden?

Verzekering tegen de financiële gevolgen van werkloosheid is goed en noodzakelijk, maar voorkomen of verhelen, is beter en zeker op termijn goedkoper. Voorwaarde blijft wel, dat het algemeen voorwaarden-scheppend beleid ten gunste van werkgelegenheids groei onverkort en liefst versterkt wordt voortgezet. Mag ik de staatssecretaris vragen hier het zijne over te zeggen?

Gelukkig zijn wij op weg, ook de werkloosheidsaanpak dichter bij de betrokken mensen te brengen en meer aan de regionale omstandigheden aan te passen. Te beginnen met de heroriënteringsgesprekken waarin en de individuele mogelijkheden en de arbeidsmarkt van de omgeving beter tot hun recht komen, kan een traject naar maat worden uitgestippeld op de weg naar een baan. Artikel 36 van deze wet biedt de mogelijkheden in het voortraject om de noodzakelijke basiskennis op te frissen of bij te brengen en behoudt mijns inziens dus zijn waarde.

Mijnheer de Voorzitter! Die aanpak is niet nieuw, maar werd reeds tijdens de omvangrijke herstructurering als gevolg van de mijnsluitingen met redelijk succes voor duizenden mijnwerkers gevolgd. Weliswaar preventief, dus voor het vervallen van de baan en bij een veel gunstiger arbeidsmarkt, maar toch: een goed voorbeeld. Werkgevers, werknemers en overheden werden er bij betrokken. Een tripartisering van arbeids-

voorziening avant la lettre. Oriëntatiesprekken, basisvorming en beroepsopleidingen, gericht op beschikbare of beschikbaar komende werkgelegenheid, hebben toen hun waarde al bewezen. De betrokkenheid van velen is groot. Vanuit deze optiek steunen wij ook gaarne de uitbreiding van de gemeentelijke WWV-adviescommissies of het als zodanig laten functioneren van de RWW-commissies, de samenstelling van deze laatstgenoemde commissies overigens nog eens tegen het licht houdend. Gewaakt moet mijns inziens worden tegen verambtelijking van deze commissies ten nadele van het erbij betrekken van het bedrijfsleven. Geldt de mogelijke uitbreiding van artikel 7, lid 6, ook voor de RWW-commissie? Is de staatssecretaris het met mijn algemene stellingname ten aanzien van de commissies eens? In onze visie past in voorgaande aanpak ook een wet onbetaalde arbeid uitkeringsgerechtigden zeer wel. Maar daarover kan bij de behandeling van dat wetsvoorstel van gedachten worden gewisseld.

Een probleem bij de vele maatregelen ten gunste van werklozen vormt ons inziens de bestandsvervuiling die zowel het kwantitatieve als het kwalitatieve inzicht vertroebelt. In de schriftelijke voorbereiding is hier vanuit de bekostigingsmethodiek op ingegaan. Naar aanleiding van recente ervaringen zou ik daar het aspect van de reële beschikbaarheid aan willen toevoegen. Bij de terugploegprojecten die nu tot het verleden gaan behoren, is namelijk op meerdere plaatsen gebleken dat de door de GAB's op grond van registratie beschikbaar geachte arbeidskrachten, niet ter beschikking waren. De betrokken opdrachtgevers zitten nu met onvoorziene financiële consequenties. De in het vooruitzicht gestelde subsidies, die uiteraard in de financieringsopzet waren verdisconteerd, blijven uit, terwijl een éénmaal begonnen project niet zonder ernstige schade gestopt kan worden. Reële cijfers over de werkloosheid zijn onmisbaar voor een doelmatige aanpak. Ik zou het dan ook op prijs stellen wanneer de staatssecretaris op zijn departement beraad zou plegen over twee zaken. In de eerste plaats over het zuiveren van de bestanden, waarbij de heroriënteringssprekken en de opkomst daarvoor mogelijk nieuwe indicaties geven, en in de tweede plaats over in hoeverre er iets gedaan

kan worden aan door onjuiste gegevens van GAB's ontstane financiële tekorten.

Mijnheer de Voorzitter! Op een vraag onzerzijds naar het bereikbare potentieel onder het nieuwe artikel 36-regime, antwoordt de staatssecretaris: naar schatting 40%. Dat is zeer veel en pleit ook voor souplesse met toekomstige op basis van ervaring gebleken participatie en dus ook voor een financiële heroverweging. De opgevoerde 30 mln. à 50 gulden per werkloze gaat blijkbaar uit van 600.000 werklozen. Ofschoon belangrijk onder de laatste registratiecijfers, dus ongeschoond, lijkt ook dit getal mindel reëel dan de 450.000 die de steekproef van het CBS indiceert. Dat cijfer zou overigens, uitgaande van de 30 mln., 66 2/3 gulden per werkloze betekenen.

Tegen de achtergrond van de grote onzekerheid omtrent de juiste cijfers lijkt mij de peildatum minder relevant en kan ik mij goed vinden in 1 januari. Iedere datum blijft overigens discutabel, te meer daar er een onevenwichtig lijkende spreiding van werklozen over gemeenten en regio's is.

Hetzelfde geldt voor de tot nu toe door gemeenten ontwikkelde activiteiten met betrekking tot artikel 36, waarbij nog ruime onderbesteding van de beschikbare middelen à 20 mln. werd geconstateerd. De praktijk zal moeten leren in hoeverre dat onder het nieuwe regime van de gewijzigde wet zal veranderen.

De wijzigingen verdienen onzes inziens alle steun, waarbij in het bijzonder de verbreding, onder bepaalde voorwaarden weliswaar, van de doelgroepen met RWW-ers en gedeeltelijk arbeidsongeschikten een belangrijke verbetering is.

Wat de budgetfinanciering ter vervanging van de open-eindregeling betreft, heb ook ik, zoals reeds opgemerkt, gemengde gevoelens, maar de praktijk moet leren hoe een en ander zich zal ontwikkelen. Mocht de onderbesteding omslaan in overbesteding — en voor de betrokkenen zou je dat moeten hopen — dan bepleiten wij, zoals eerder gezegd, de gewenste flexibiliteit. De toegezegde evaluatie biedt de mogelijkheid daar te zijner tijd op terug te komen, wanneer dat nodig mocht zijn. Daar er voor de vlijtige gemeenten een redelijke overgangsregeling is, hebben wij

geen enkele moeite, onze steun aan dit wetsvoorstel te geven.

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik dank de woordvoerders voor de steun die aan het voorstel tot wijziging van de WWV wordt gegeven. Ik beseft dat deze steun op verschillende manieren door de woordvoerders onder woorden is gebracht, maar de steun is er niet minder om. Uiteraard telt dat uiteindelijk.

Mevrouw Jaarsma stelde, haar steun aan het wetsontwerp niet te willen onthouden. Dat was een enigszins andere formulering dan die van de heer Franssen, die stelde geen enkele moeite te hebben met het steunen van het wetsontwerp. De heer Heijmans had weliswaar nog twijfels over een aantal aspecten, maar wilde de regering toch het voordeel van de twijfel geven. Ik zeg dank voor deze toch brede steun, die op verschillende manieren is verwoord. Mevrouw Jaarsma voegde eraan toe dat zij positief tegenover het wetsvoorstel wil blijven staan, omdat zij vertrouwen heeft in de creativiteit van de gemeenten. Ik deel dat vertrouwen.

Ik ben blij dat wij dit voorstel nu kunnen behandelen. Het is een wat lang en moeizaam proces geweest. De heer Franssen wees daar al even op. Hij zei — naar mijn gevoel is dit terecht — dat hij geen behoefte had, hierbij lang stil te staan en hierover lang te praten. De ontstane verdragen hebben overigens behalve een negatief effect ook een positief effect teweeggebracht. De veranderingen in de maatschappelijke visie ten aanzien van het werkloosheidsbestrijdingsbeleid, deregulering en harmonisatie van wetgeving hebben hun neerslag gevonden in de aanpassingen van het oorspronkelijke wetsvoorstel. Hierdoor krijgen de gemeenten een instrument, dat geheel aan de eisen van deze tijd is aangepast en waarmee zij tevens kunnen inspelen op de komende ontwikkelingen inzake de begeleiding van langdurig werklozen.

Alvorens in te gaan op de rol die artikel 36 WWV kan spelen voor de gemeenten in de begeleiding van langdurig werklozen, lijkt het mij goed even stil te staan bij de rol die dit artikel en moet spelen in het voorzieningsbeleid voor werklozen vanuit de sociale zekerheid. Uit-

gangspunt van dit voorzieningenbeleid is, dat de sociale zekerheid niet zo beperkt mag worden opgevat dat deze alleen betrekking heeft op het verstrekken van uitkeringen. Het is in het belang van de cliënten van de sociale zekerheid dat het stelsel tevens is voorzien van instrumenten, gericht op het voorkomen van uitval uit het arbeidsproces en op intreding of herintreding in het arbeidsproces. Dit betekent dat de uitvoerders van de uitkeringsregelingen, de bedrijfsverenigingen en de gemeenten mogelijkheden moeten hebben om voor hun cliënten de noodzakelijke, op herintreding gerichte voorzieningen te kunnen treffen. Met artikel 36 WWV en de tijdelijke voorziening gemeentelijke werkgelegenheidsinitiatieven voor jongeren als voorloper op het JWG beschikken de gemeenten over zulke instrumenten.

De heer Franssen vroeg zich overigens af, of het accent niet te veel ligt op het uitkeringsaspect en te weinig op de voorzieningen. Hij dacht daarbij waarschijnlijk vooral aan de Zweedse invulling hiervan. Een en ander is inderdaad bepaald nog niet met de Zweedse situatie in evenwicht gebracht, maar het is bekend dat een aantal van de in voorbereiding zijnde voorzieningen meer dat karakter krijgen. Ik denk daarbij met name aan het definitieve JWG. Daarbij moet dan sprake zijn van een sluitend systeem met een verplicht karakter. Het accent ligt dan heel sterk — en in feite primair — op de voorzieningen. In dit verband wijs ik erop dat gemeenten na de stelselherziening nog meer dan voordien te maken hebben met werklozen, die gerekend kunnen worden tot de zwakkere groepen op de arbeidsmarkt. Zij hebben vooral te maken met werklozen zonder arbeidsverleden van betekenis en met werklozen, van wie de deelname aan het arbeidsproces al ver in het verleden kan liggen. Het kenmerk van deze groep is, dat zich daarin veel werklozen bevinden die weinig of in het geheel geen recente werkervaring en/of een slechte opleiding hebben. Velen hebben, sprekend in de terminologie van het rapport Samenwerking op complementaire basis tussen arbeidsbureaus en gemeentelijke sociale diensten van november 1987, een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Gelet op deze omstandigheden, ligt het voor de hand, dat de gemeenten voorzien in activiteiten

ter verbetering van de aanwezige, veelal ongunstige kwalificaties.

In de adviesaanvraag Voorzieningenbeleid voor werklozen, die op 27 mei jl. is verzonden aan de SER en aan een aantal andere adviesorganen, staat centraal de vraag, of de bedrijfsverenigingen over zo'n instrumentarium dienen te beschikken en, zo ja, wat de mogelijke aard en de omvang daarvan dan moet zijn. Antwoording op een concrete vraag van de heer Franssen over de medeverantwoordelijkheid van de sociale fondsen, wijs ik op deze adviesaanvraag, omdat daar de medeverantwoordelijkheid voor die organen tot uitdrukking komt.

Mijnheer de Voorzitter! Vooral het betoog van de heer Heijmans geeft mij aanleiding nader in te gaan op de rol van artikel 36 WWV bij de uitvoering van de gemeentelijke taak. Artikel 36 WWV is een flexibel instrument met ruime toepassingsmogelijkheden. Daardoor is artikel 36 WWV voor de gemeenten een onmisbaar instrument bij de uitvoering van hun taak ter begeleiding van langdurig werklozen. Deze taak krijgt in toenemende mate gewicht, nu het ondernemen van activiteiten gericht op inschakeling of herinschakeling van met name langdurig werklozen steeds meer een gezamenlijke verantwoordelijkheid wordt van de gemeentelijke sociale diensten en de arbeidsbureaus, die in de toekomst door de gemeenten en sociale partners te zamen zal worden gedragen. In het eindrapport van de werkgroep Informatie-uitwisseling GAB's en GSD'en van ons ministerie en in het eindrapport Tripartiete overleg langdurige werkloosheid van 24 september 1987 wordt in dit verband gewezen op het belang van het opstellen van activiteiten per individuele werkloze, waarin gereedeneerd vanuit de arbeidsinschakeling als einddoel, toepassing van een aantal voorzieningen wordt opgenomen. De gemeentelijke taak zal dan voornamelijk bestaan in het verzorgen van een voortraject voor de werklozen die door een gebrek aan kennis en ervaring, ook door persoonlijke omstandigheden, buiten het bereik van het reguliere arbeidsvoorzieningsinstrumentarium vallen. Bij het tot stand brengen van een dergelijke voortraject zijn de mogelijkheden, die artikel 36 WWV kan bieden, naar mijn overtuiging onmisbaar. Artikel 36 WWV biedt het kader, waarbinnen activiteiten

kunnen worden georganiseerd, vooral van cursorische aard, die gericht zijn op het wegnemen van ernstige tekortkomingen op het terrein van scholing en toeleiding naar onder meer beroepsgerichte opleidingen. Inzet van een dergelijk toeleidingstraject door gemeenten is reeds aan de orde in het kader van de heroriënteringsgesprekken, die in samenwerking tussen het GAB en de gemeenten worden gevoerd met langdurig werklozen.

De heer Heijmans vroeg naar de relatie van dit wetsvoorstel met de heroriënteringsgesprekken. Met het bovenstaande heb ik die vraag beantwoord. De gemeenten en het GAB kunnen afspraken maken over een opleidingstraject. Daarbij kan de gemeente in het kader van artikel 36 WWV het voortraject verzorgen, in die zin, dat daardoor aansluiting wordt verkregen met reguliere arbeidsvoorzieningsmaatregelen. Het arbeidsbureau kan dan daarop aansluitende reguliere arbeidsvoorzieningsmaatregelen ook daadwerkelijk aanbieden. Optimale benutting van geld en middelen is daardoor mogelijk, omdat het gemeentelijke beleid en het arbeidsvoorzieningsbeleid als het ware naadloos op elkaar kunnen aansluiten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens een aantal opmerkingen maken over wat de heer Heijmans de wetsystematische kant van dit voorstel noemde. Hij was nog niet helemaal overtuigd door hetgeen daaromtrent in de stukken is vermeld. Zoals ik al eerder heb gezegd, zie ik artikel 36 WWV als een onmisbaar instrument bij de gemeentelijke taak ter begeleiding van werklozen. Die taak staat dan ook niet ter discussie in de adviesaanvraag, die op 27 mei jl. is uitgegaan. Hierin staat de vraag centraal, zoals ik al heb aangegeven, welke de rol van de bedrijfsverenigingen zou kunnen zijn in het kader van het voorzieningenbeleid. Aangezien snelle effectuering van de wijziging van artikel 36 WWV gewenst is, heb ik ervoor gekozen, deze voorziening niet alsnog op te nemen in een nieuwe wettelijke regeling of door middel van analoge bepalingen in de diverse sociale-zekerheidsregelingen. Ik heb er de voorkeur aan gegeven, aan te sluiten bij de huidige plaats van de voorziening, te weten de WWV. Het feit dat op vrij korte termijn de bepalingen van de WWV betreffende de uitkeringen hun

betekenis zullen verliezen, heeft naar mijn overtuiging in dat opzicht geen enkel bezwaar te zijn. Het laat zich denken dat te zijner tijd de dan betekenisloze artikelen in de WWV ook formeel worden ingetrokken. De wet zou dan feitelijk alleen nog betrekking hebben op de in artikel 36 WWV nieuw te regelen materie. Bij de uiteindelijke vormgeving van die wettelijke regeling kan dan tevens de uitkomst worden betrokken van de evaluatie van het gewijzigde artikel 36 WWV. Op grond van deze evaluatie zal worden nagegaan of het beoogde doel, het vergroten van de toetredingskansen van met name langdurig werklozen, zowel naar de arbeidsmarkt als naar de arbeidsmarktvoorzieningen het best kan worden gerealiseerd door middel van een specifieke voorziening als de onderhavige. Ik denk persoonlijk dat na die evaluatie en na die overweging het niet voor de hand ligt, dat de uitkomst zal zijn dat als het ware een voorziening in bij voorbeeld de arbeidsongeschiktheidswetten zelf wordt opgenomen, omdat het hierbij met name gaat om een taak voor de gemeenten.

Overigens constateer ik met vreugde, dat alle woordvoerders bijzonder ingenomen waren met de uitbreiding van de doelgroep, dus zowel de gedeeltelijk arbeidsongeschikten als de mensen met een uitkering in het kader van de bijstandswet.

Mijnheer de Voorzitter! Uit hetgeen ik tot nu toe heb gezegd, is al duidelijk het complementaire karakter van artikel 36 naar voren gekomen. Ik vind het van belang, dit karakter ook in de toekomst te handhaven. In het kader van artikel 36 WWV moeten geen activiteiten worden ontwikkeld, die liggen op het terrein van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, of van arbeidsvoorziening. Om dit complementaire karakter te waarborgen, hebben de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en ik afspraken gemaakt over de afbakening van ieders beleidsterrein. Tot de verantwoordelijkheid van WVC behoren de activiteiten die gericht zijn op de opvang van de nadelige effecten van de werkloosheid. Activiteiten gericht op de directe herintreding, zoals het voorstel dat nu ter discussie is, behoren tot het beleidsterrein van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De heer Heijmans is uitvoerig ingegaan op de taakafbakening met WVC. Hij constateerde dat in de gemeenten de scheiding vaak niet zal worden gemaakt. Ook mevrouw Jaarsma sprak daarover. Ik meen dat daartegen geen bezwaar bestaat als de kosten van projecten gericht op welzijn en op arbeid gecoördineerd worden opgebracht, als er maar sprake is van een juiste toedeling van de kosten. De brug waarover mevrouw Jaarsma sprak kan dan ook goed functioneren.

De heer Heijmans heeft gesteld dat artikel 36 volgens de toelichting op de begroting voor 1989 gericht zou zijn op het wegnemen van onnodige belemmeringen voor persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing. Hij sprak in dat verband over het riekken naar de geur van welzijn. De doelstelling geldt niet specifiek voor dit wetsvoorstel, maar veeleer voor de wet inzake onbeloonde arbeid door uitkeringsgerechtigden, die wij hier naar ik hoop binnenkort zullen kunnen bespreken.

Wat de termijn van de evaluatie betreft — de heer Heijmans vroeg daarnaar — meen ik dat een eerste compleet overzicht in de eerste helft van 1990 beschikbaar zal zijn. Hij is heel benieuwd naar de uitkomst van die evaluatie. Dat geldt ook voor mij.

De heer Franssen heeft gevraagd of ik op het departement beraad wil voeren over de problematiek van de zogenaamde bestandsvervuiling. Ook de heer Heijmans heeft daar in zijn bijdrage over gesproken. Ik ben graag bereid dat te doen. Ik zeg dat de heer Franssen toe. Ik merk overigens op dat al het nodige in gang is gezet om de vervuiling op te schonen. Ook de heroriënteringsgesprekken zullen daartoe naar mijn gevoel kunnen bijdragen.

Het ontstaan van tekorten als gevolg van de cijfers van het GAB lijkt mij niet aan de orde. Voor het begin van het kalenderjaar wordt de gemeenten immers duidelijk over welk budget men kan beschikken.

De heer Franssen (CDA): Hier is een misverstand tussen de staatssecretaris en mij. Wat hij mij nu zegt is mij duidelijk, maar het was mijn bedoeling over zijn hoofd heen — voor mijn part neemt hij het mee in zijn binnenzak — met minister De Koning te praten over de door mij genoemde problematiek van de terugploegprojecten. Daar ligt het namelijk anders.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik heb de tekst bij mij. Ik zal die graag beschikbaar stellen aan de heer De Koning, die verantwoordelijk is voor dat onderdeel van het beleid.

Overigens merk ik nog op, dat de heer Franssen in zijn berekeningen naar mijn gevoel van een te hoog bedrag aan koppengeld is uitgegaan. Het voor het overgangsrecht benodigde geld moet namelijk van het budget van 30 mln. worden afgetrokken alvorens het koppengeld kan worden berekend. Deze reken-som leidt tot een koppengeld voor 1988 van 30 à 35 gulden.

De heer **Franssen** (CDA): U hebt dus al rekening gehouden met geschoonde cijfers. Anders komt u niet aan het gemiddelde van f 50 per werkloze.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat zal ik nog eens in de computer stoppen, mijnheer de Voorzitter! Ik kan daar niet zo direct antwoord op geven!

De heer **Franssen** (CDA): Het is toch zeer eenvoudig. Als je uitgaat van f 50 moet je 600.000 werklozen hebben om tot die 30 mln. te komen. Als u zegt dat daar ook de overgangsregeling in zit, is dat wel juist, maar dan bent u van een lager getal uitgegaan en kunt u wel eens uitkomen in de buurt van de 450.000 die het CBS als bovengrens aan-geeft!

Staatssecretaris **De Graaf**: Voorzitter! Ik ga dat graag nog eens na!

De heer Franssen heeft nog gevraagd of het zesde lid van artikel 7 ook geldt voor de RWW-commissie. Ik kan die vraag volmondig bevestigend beantwoorden.

De heer **Franssen** (CDA): Tot mijn genoegen!

Staatssecretaris **De Graaf**: De heer Franssen heeft ook goed begrepen dat het gaat om meerjarencijfers zoals die zijn opgenomen in de begroting. Het gaat dan om een budget tot 1993. In dat opzicht is zijn wijze van zien volledig correct.

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Jaarsma vroeg zich af, of de plaatsing van artikel 36 WWV in het voortraject naar het arbeidsvoorzieningsinstrumentarium er niet toe leidt dat er in feite eindtermen gaan gelden voor de zgn. 36-activiteiten, een term die ik eerst nog moest

verwerken, omdat zij bij ons niet erg gebruikelijk is, maar terecht wees zij erop dat zij uit de onderwijswereld komt. In ieder geval kan ik zeggen dat dit zeker niet de bedoeling is. Activiteiten op grond van artikel 36 WWV dienen uit te gaan van de concrete behoeften en mogelijkheden van werklozen. Willen deze activiteiten arbeidsmarktrelevant zijn — dat is toch de bedoeling — dan dienen zij naar aard en inrichting aan te sluiten bij het aanbod op de arbeidsvoorziening. Naar mijn gevoel klopt de zaak dus niet alleen op papier, maar ook in de praktijk.

Ik deel de angst van mevrouw Jaarsma over het ontstaan van gescheiden scholingscircuits voor werklozen niet. Het feit dat gemeenten het aanbod van activiteiten afstemmen op de regionale educatieve platforms en het CBA die samenhang waarborgt en het feit dat de samenwerkingsverbanden die de heroriënteringsgesprekken uitvoeren, individuele trajecten voor langdurige werklozen uitstippelen, dragen naar mijn gevoel bij tot die ook door haar bepleite samenhang. Als zodanig leidt artikel 36 WWV dus niet tot een apart circuit en dus ook niet tot doublures, maar tot een aanvulling van potentieel scholingsaanbod waarin ook langdurig werklozen beter aansluiting kunnen vinden.

Mevrouw Jaarsma heeft aandacht gevraagd voor het haars inziens verdwijnen van de vrijblijvendheid. In dit verband wil ik opmerken dat werklozen in het verleden en ook thans gehouden zijn om al het mogelijke te doen hun werkloosheid zoveel mogelijk te beperken. Dat kan betekenen ook het deelnemen aan scholing en activiteiten in het kader van artikel 36 WWV. In zoverre gaat het mij te ver te spreken van vrijblijvendheid aan de kant van de werklozen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop met deze bijdrage in mijn eerste termijn zo goed mogelijk te zijn ingegaan op de opmerkingen van de verschillende sprekers en ik hoop ook, dat mijn reactie nog mag leiden tot een in sommige opzichten iets enthousiastere steun voor de thans op tafel liggende voorstellen.

Mevrouw **Jaarsma-Buijserd** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet de staatssecretaris de illusie ontnemen dat door zijn antwoord

mijn enthousiasme groter is geworden. Integendeel, ik had er hoe langer hoe meer spijt van dat ik al in de tweede zin van mijn betoog meedeelde dat mijn fractie niet tegen dit voorstel zou stemmen. Ik zal verklaren waarom.

De staatssecretaris is geruime tijd aan het woord geweest. In zijn betoog bracht hij naar voren dat er sprake is van veranderingen in de maatschappelijke visie op het werkloosheidsbestrijdingsbeleid. Laten we in dit verband niet spreken over de maatschappelijke visie, want eerlijk gezegd denk ik dat onze maatschappelijke visies op dit punt een tikje uiteenlopen, zeker als ik de staatssecretaris het gewijzigde artikel 36 WWV in een goedvol betoog hoor verkopen als een instrument dat onze problemen zal oplossen. Bovendien wordt ik tamelijk benauwd — ik denk dat het goed is, dit eens hardop te zeggen — als ik hoor dat er op termijn sprake moet zijn van een sluitend systeem met een verplichtend karakter. Dat is misschien een signaal van de accentverschillen in de maatschappelijke visies in dit land.

De staatssecretaris heeft gezegd dat activiteiten inschakeling in het arbeidsproces ten doel moeten hebben. Prima, daar wil ik op zichzelf een heel eind in meegaan. Ook ik acht het hebben van arbeid en het deelnemen aan, met name betaalde, arbeid buitengewoon belangrijk. Dan moet je alleen ook de vraag stellen of er ook werk is. We kunnen wel inschakeling in het arbeidsproces als einddoel proclameren, maar als er geen werk is — respectievelijk, als er op dit moment zodanig wordt gesorteerd dat bepaalde groepen mensen in banen terechtkomen die we nauwelijks nog menswaardig mogen noemen — dan is er toch iets mis. Ik vind het ook buitengewoon kwalijk — het is in de mode, zelfs in mijn partij — om het woord "welzijn" enigszins snerend te gebruiken. Wij moeten voorkomen dat al die ontwikkelingen in onze maatschappelijke visie ons doen doorslaan naar de andere kant. In de achter ons liggende jaren is het woord "welzijn" inderdaad vaak misbruikt, maar dat moeten wij nu niet gaan compenseren door een overdosis arbeidsmarktgerichtheid, terwijl de arbeidsmarkt op dit ogenblik onvoldoende capaciteit heeft om mensen op te nemen. Als wij dat wel doen, gaan wij de verkeerde kant op. Experimenten,

met inschakeling van langdurig werklozen, zoals bij voorbeeld uitgevoerd in de gemeente Helmond, wijzen erop dat het aanzienlijk beter slaagt wanneer je dat verfoeide welzijnswerk inzet, tezamen met een gericht arbeidsmarkt- en herintredingsbeleid. In die zin heeft de staatssecretaris mij er absoluut niet van overtuigd dat die verschuiving in de maatschappelijke visie een goede is.

Ik twijfel aan de naadloze aansluiting waarover de staatssecretaris sprak en die moet worden bereikt via het complementaire instrumentarium van artikel 36 WWV. Ik zie het als een signaal dat de staatssecretaris niet bekend blijkt te zijn met het begrip "eindterm", zeker nu het gaat over een complementair instrumentarium dat naadloos moet aansluiten op het WVC-beleid — al hebben we dat eigenlijk afgeschreven — het arbeidsmarktinstrumentarium en de O&W-voorzieningen. Dit zie ik als een demonstratie van hetgeen ik in eerste termijn nogal nuchter naar voren bracht. Via deze manoeuvre schuift men een groot aantal problemen op het bord van de gemeenten, met name problemen die voortvloeien uit een gebrek aan integraal denken op het "hoge Haagse niveau".

Ik wijs er voorts op dat ik vanmorgen in mijn postvak een rapport aantof van het SCP dat kennelijk nog in druk verschijnt. Ik las daarin over het onderzoek naar het functioneren van GSD's ten behoeve van de herinschakeling van werklozen in hun bestanden. Met de arbeidsbureaus komt de samenwerking langzaam op gang, maar met de onderwijsvoorzieningen is het in het geheel nog niet in orde. In het rapport staat dat men betwijfelt of dit binnen afzienbare tijd in orde komt. Het spijt mij dat ik zo negatief moet zijn, maar het verhaal van de staatssecretaris heeft mij niet echt overtuigd. Laat ik dat understatement gebruiken.

De heer **Franssen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoord. Wij zijn het in ieder geval eens over de waarde van artikel 36 als voortraject. Ik denk dat enig optimisme dienaangaande noodzakelijk is om iets dergelijks te laten slagen. Ik blijf daarom ook maar liever bij dat optimisme.

Naar aanleiding van de bijdrage

van mevrouw Jaarsma voeg ik daaraan toe, dat de CDA-fractie de sociaal-culturele mogelijkheden van groot belang acht. Natuurlijk kunnen deze in de vorm van een voor-voor-traject tot uiting komen, maar dat vinden wij niet het belangrijkste. Het belangrijkste vinden wij om mensen in de hun gegeven situatie welzijn te geven c.q. zich wel te kunnen laten voelen. Dit is van een hogere orde, dat is uiteindelijk meer doel dan middel. Deze bezigheden verdienen hoe dan ook de voorkeur boven nietsdoen. Ik doel hierbij tevens op de sociaal-culturele mogelijkheden. Ook daar hebben wij bij de herstructurering ervaring mee. Wanneer men veroordeeld is tot nietsdoen, is demotivatie vrijwel onafwendbaar. Ook in die zin heeft WVC een belangrijke taak op gemeentelijk niveau.

Het overgrote deel van mijn vragen is tot tevredenheid door de staatssecretaris beantwoord. Ik heb maar één antwoord gemist en dat betrof mijn stellingname ten aanzien van wat ik als een gevaar van "verambtelijking" noem van de adviescommissie WWV c.q. de RWW. Ik stel het op prijs als de staatssecretaris mij ook op dat terrein kan geruststellen. Ik zal dan met nog meer vertrouwen in de goede zaak naar huis gaan.

□

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik vind het oprecht jammer dat ik mevrouw Jaarsma niet meer naar ons wetsvoorstel heb kunnen toetrekken. Het zij zo. Ik heb nog eens haar motivering daarvoor aangehoord. Ik begrijp dat zij stelt dat een uiteenlopende inhoud valt waar te nemen in de verschillende maatschappelijke veranderingen en visies en dat er in dat opzicht sprake is van duidelijke accentverschillen. Dat ligt inderdaad voor de hand.

Zij is het eens met de gerichtheid op arbeidsinschakeling als einddoel, maar er moet wel werk zijn, zo zegt zij. Natuurlijk is het het beste dat bij al dit soort zaken vervolgens werk aanwezig is. Een garantie daaromtrent kan ik echter niet geven. Dat kan zij ook niet. Dit neemt niet weg dat wij naar mijn gevoel heel intensief gemeenschappelijk ernaar moeten streven om de mensen zo goed mogelijk te bekwamen, al kun je niet altijd garantie op werk daarna geven.

Voorzitter! Ik vond het jammer dat

mevrouw Jaarsma het liet doorklinken alsof ik als het ware het belang van het welzijn niet hoog acht. Ik ben blij dat de heer Franssen ook in haar richting een reactie heeft gegeven, omdat ik de kanttekening van de heer Franssen in dat opzicht volledig deel. Ik kan ook niet inzien dat wij met het voorstel van nu doorslaan naar een arbeidsmarktkant van de zaak, dat daar te veel het accent op wordt gelegd. Neen, er was altijd een grote mate van onduidelijkheid over de scheidslijnen met betrekking tot de taken van WVC en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarover was altijd een grote mate van onvrede en er bestonden al heel lang plannen om daarin duidelijkheid te scheppen. Dat willen wij met dit wetsvoorstel doen en dat betekent niet dat er als het ware iets in een bepaalde richting doorslaat.

Voorzitter! Het is de bedoeling om zowel het welzijnsaspect — maar dan voor WVC, dat is niet een zaak voor Sociale Zaken — alsook een beleid gericht op herinschakeling in een zo goed mogelijk evenwicht te behandelen. Vandaar ook mijn reactie in de richting van mevrouw Jaarsma, namelijk dat hier naar mijn gevoel sprake is van een goed evenwicht en een goed samenspel. Het bij elkaar brengen van dit soort voorzieningen als het nodig is, kan naar mijn gevoel ook tot een goede en naadloze aansluiting leiden.

Dat ik enige kritische kanttekeningen maakte of vreemd opkeek bij het begrip "eindterm", lag opgesloten in het feit dat mevrouw Jaarsma zelf, zo meen ik, er melding van maakte dat het misschien wat vreemd aandeed, in dit kader die term uit het onderwijs te gebruiken. Ik sloot dus tot op zekere hoogte bij haar eigen woorden aan. Overigens denk ik dat wij het op dat punt wel eens zijn.

Als zij ten slotte constateert dat wij met dit wetsvoorstel de problemen op het bordje van de gemeente leggen, Voorzitter, dan vind ik dat een kwalificatie die niet past bij deze serieuze poging om tot een goede en een juiste verdeling van de taakafbakening tussen deze twee departementen te komen, met name tussen WCV en Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Voorzitter! Ik ben tegen verambtelijking van commissies in het algemeen, dus ook waar het deze commissies betreft. Het gaat hier met name om de toevoeging van deskundigen aan de commissie

WWV en eventueel de RWW-commissie. Ik dacht de heer Franssen in dat opzicht dus wel gerust te kunnen stellen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

Sluiting 18.40 uur.

Noot 1 (zie blz. 23)

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de openbare behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 4 oktober 1988:

Wijziging van de begroting van lasten en baten van het Algemeen burgerlijk pensioenfonds voor het jaar 1984 (20 018);

Wijziging van de begroting van lasten en baten van het Algemeen burgerlijk pensioenfonds voor het jaar 1985 (20 233);

b. de openbare behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 1 november 1988:

Wijziging van de Waterstaatswet 1900 (Stb. 176) in verband met het in beheer of onderhoud brengen van waterstaatswerken van het Rijk bij anderen, dan wel van anderen bij het Rijk (19 639); *

Regeling van subsidiëring van politiek-wetenschappelijke instituten en instituten voor politieke vormings- en scholingsactiviteiten (Wet subsidiëring politieke instituten) (19 508);

c. het voorbereidend onderzoek door de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 25 oktober 1988:

Wijziging van de artikelen 1, 3, 9, 11 t/m 13, 56, 58, 59, 61, 62 en 76 van de Luchtvaartwet (16 473);

d. het voorbereidend onderzoek door de vaste commissie voor Justitie van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 1 november 1988:

Partiële wijziging van de Politiewet (19 535).

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. De volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen voorstellen van (rijks)wet:

Wijziging van de geheimhoudingsbepalingen van de Stuwadoorswet, de Arbeidswet 1919, de Veilig-

heidswet 1934, de Wet op de gevaarlijke werktuigen, de Stoomwet, en de Arbeidsomstandighedenwet (19 934);

Wijziging van Hoofdstuk XIII (Ministerie van Economische Zaken) van de begroting van de uitgaven en van de begroting van de ontvangsten van het Rijk voor het jaar 1985 (slotwet; derde respectievelijk eerste wijzigingsvoorstel) (20 016);

Wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968 (20 030);

Wijziging van de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs en de Overgangswet ISOVSO met betrekking tot het aanbrengen van enige wijzigingen van aanvullende, wetstechnische en uitvoeringstechnische aard (20 080);

1. Goedkeuring van de op 5 september 1980 te München tot stand gekomen Overeenkomst inzake het recht dat van toepassing is op geslachtsnamen en voornamen (Trb. 1981, 72);

2. Goedkeuring van de op 8 september 1982 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Overeenkomst betreffende de afgifte van een verklaring van verscheidenheid van familienamen, met bijlage (Trb. 1982, 169, laatstelijk Trb. 1983, 11) (20 212, R 1333);

Wijziging van Hoofdstuk X (Ministerie van Defensie) van de begroting van de uitgaven van het Rijk voor het jaar 1986 (slotwet; tweede wijzigingsvoorstel) (20 222);

Wijziging van Hoofdstuk XIV (Ministerie van Landbouw en Visserij) van de begroting van de uitgaven van het Rijk voor het jaar 1986 (slotwet; tweede wijzigingsvoorstel) (20 305);

Deze voorstellen van (rijks)wet zullen worden gesteld in handen van de desbetreffende commissies.

2°. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake de Wijzigingen van Bijlage IV bij de Overeenkomst inzake de bescherming van de Rijn tegen chemische verontreiniging; Bonn, 20 juni 1983/10 juli 1985/3 juni 1986 en 2 juli 1987;

een, van alsvooren, inzake het Derde Aanvullend Protocol bij de Overeenkomst tussen Oostenrijk en de EGKS inzake het invoeren van directe internationale spoorwegta-

rieven voor doorvoer van kolen over het grondgebied van Oostenrijk; Brussel, 25 september 1986;

een, van alsvooren, inzake de Overeenkomst met de Internationale Organisatie voor Atoomenergie betreffende een bijeenkomst in Leiden, met Bijlage; Wenen, 21 maart/8 juli 1988;

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van het Jaarverslag 1987-1988 van de Raad voor het binnenlandse bestuur;

een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, ten geleide van het tijdpad van de totstandkoming Harmonisatiewet;

een, van de minister van Landbouw en Visserij, ten geleide van het jaarverslag 1987 van de Landbouw Advies Commissie Milieukritische Stoffen (LAC);

een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, ten geleide van het afschrift van het koninklijk besluit waarbij mr. drs. F. Bolkestein met ingang van de datum van zijn beëdiging, zaterdag 24 september 1988, is benoemd tot minister van Defensie;

een, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van een afschrift van zijn brief dd. 22 september 1988 aan de Ziekenfondsraad over de uitbreiding van het verstrekkingspakket van de AWBZ in de periode 1989-1990;

een, van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, ten geleide van het Decentralisatie-overzicht 1988;

een, van de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken, ten geleide van het Beleidsplan Politie 1989;

een, van de minister en de staatssecretaris van Financiën, ten geleide van een afschrift naar aanleiding van het eindverslag inzake het wetsvoorstel 20 604;

een, van de staatssecretaris van Financiën, ten geleide van zijn brief dd. 22 september 1988 aan de Tweede Kamer inzake de compensatieregels voor de Rijksbegroting op de WIR-overschrijding;

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, inzake de omlegging van Helmond;

een, van alsvooren, inzake Heroverweging Brabantse en Midden-Limburgse kanalen;

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van zijn brief dd. 20 september 1988 aan de

leden van de Centrale Commissie voor Georganiseerd Overleg in Ambtenarenzaken betreffende het arbeidsvoorwaarden- en werkgelegenheidsbeleid voor het overheids-personeel in 1989;

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het eindrapport inzake het onderzoek kwaliteitskringen onder de titel «Kwaliteitskringen en Kwaliteit van de Arbeid en Produktiestructuur»;

een, van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, ten geleide van het ontwerp van een algemene maatregel van bestuur tot gemeentelijke indeling van het IJsselmeer, voor zover dat naar verwachting zal gaan behoren tot de provincie Friesland, alsmede een ontwerpnota van toelichting en het advies van de Raad voor de Gemeentefinanciën;

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van een algemene maatregel van bestuur ingevolge Wetten voor oorlogsgetroffenen;

een, van de minister van Defensie, ten geleide van zijn brief dd. 23 september 1988 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer inzake de Koninklijke Marechaussee;

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van een afschrift van het ontwerp-besluit wijziging van het Bijdragebesluit bewoners van bejaardenoorden;

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van het verslag over de uitvoering van de hoofdstukken 2, 3, 4 en 5 in de periode 1983-1987, alsmede van het rapport «Om de kwaliteit van de vergunning» van de Evaluatiecommissie Wet algemene bepalingen milieuhygiëne;

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, ten geleide van het jaarverslag 1987 van het «Memorandum of Understanding on Port State Control»;

een, van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, ten geleide van een afschrift van de zogenaamde septembercirculaire aan de gemeentebesturen;

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake de Wijziging van de Internationale Bepalingen ter voorkoming van aanvaring op zee, 1972; 19 november 1987;

een, van alsvoren, inzake de op 15 september 1985 te Genève tot stand

gekomen Slotakten van de in 1985 gehouden eerste zitting van de Wereld Administratieve Radioconferentie voor het gebruik van de Geostationaire baan voor de Planning van de Satellietdiensten die daarvan gebruik maken (Trb. 1988, 97);

een, van de minister van Justitie, ten geleide van de voortgangsrapportage 1988 over de uitvoering van het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit;

een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, ten geleide van het afschrift van het koninklijk besluit houdende de benoeming van mr. B.-J. M. baron van Voorst tot Voorst tot staatssecretaris van Buitenlandse Zaken;

een, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, ten geleide van een afschrift van zijn brief dd. 20 september 1988 (kenmerk DI/VZ/B-303.451) aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal;

een, van de minister van Financiën, ten geleide van de Staatsbalans per 31 december 1987;

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van zijn brief dd. 20 september 1988 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer inzake Ondernemingsraden;

De Voorzitter stelt voor deze

missives voor kennisneming aan te nemen. De bijlagen zijn nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden.

3°. de volgende missives van de

minister van Buitenlandse Zaken: een, ter voldoening aan het bepaalde in de Grondwet, en ten geleide van het op 17, 18, 21 maart, 26 en 27 april 1988 tot stand gekomen Memorandum van Overeenstemming tussen het Koninkrijk der Nederlanden, de Bondsrepubliek Duitsland, de Franse Republiek en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland betreffende de gezamenlijke bouw en de gezamenlijke exploitatie van de Europese Transsone Windtunnel, met bijlagen (Trb. 1988, 62), alsmede een toelichtende nota bij dit Memorandum;

een, ter voldoening aan het terzake bepaalde in de Grondwet en het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, en ten geleide van de 8 maart 1988 te Sofia tot stand gekomen Overeenkomst tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van de

Volksrepubliek Bulgarije inzake de wederzijdse bevordering en bescherming van investeringen, met bijlage en brieven (Trb. 1988, 50), alsmede een toelichtende nota bij deze Overeenkomst;

een, ter voldoening aan het terzake bepaalde in de Grondwet en het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, en ten geleide van de op 5 februari 1988 te Rome tot stand gekomen Overeenkomst tot oprichting van het Internationaal Instituut voor het Recht inzake Ontwikkeling (Trb. 1988, 32), alsmede een toelichtende nota bij deze Overeenkomst;

Deze missives zijn inmiddels gedrukt en aan de leden toegezonden. De tractatenbladen zijn nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden.

4°. de volgende missives:

een, van de directeur Sociaal Cultureel Planbureau, ten geleide van een exemplaar van Cahier nr. 62, getiteld Van emancipatiewerk naar emancipatiebeleid; Evaluatie van de Tijdelijke rijksbijdrageregeling ter stimulerung van emancipatiewerk;

een, van de Algemene Secretaris van het Christelijk Nationaal Vakverbond, ten geleide van de CNV-reactie op de Miljoenennota 1989;

een, van de directeur voorlichting van het Ministerie van Financiën, ten geleide van de Hoofdpunten van het Regeringsbeleid 1989;

een, van het dagelijks bestuur van de Haven Delfzijl/Eemshaven, ten geleide van de notulen van de vergadering van de raad van bestuur van 16 juni 1988;

een, van de Sociale Verzekeringsraad, ten geleide van het advies «Vrijstelling 5-ureneis in de Werkloosheidswet bij onwerkbaar weer» dat de Raad op 18 augustus 1988 heeft vastgesteld;

een, van alsvoren, ten geleide van twee secretariaatsnota's over de financiële ontwikkeling van de ziekingeldkassen en de wachtgeldfondsen in de jaren 1986, 1987 en 1988;

een, van alsvoren, ten geleide van het verslag Stand ziekingeldverzekering over het jaar 1986;

De Voorzitter stelt voor deze

missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden.

